

Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi
Zübeyr b. Avvam
(Radiyahallahu Anhu)

سُبَيْرُ بْنُ أَصْحَمَ
بَنِي كِنَانَةَ
الْحَمْدِيُّ

Muhammed Emin Yıldırım

Siyer Yayınları: 13

Sahabe İklimi: 2

Eser Adı

Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi

ZÜBEYR B. AVVAM ^(Rasul)_(Anbu)

Yazar

Muhammed Emin YILDIRIM

m.eminsiyervakfi@hotmail.com

Editör

Muhammed Ali Alioğlu

editor@siyeryayinlari.com

Son Okuma

Hüseyin Yıldırım

Kapak & Mizanpaj

Siyer

Baskı&Cilt

Aktif Matbaa ve Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Söğütlü Çeşme Mh. Halkalı Cd. No:245/1 Sefaköy-İstanbul
Tel : 0212 698 93 54 Sertifika no : 13978

1.Baskı: Ağustos 2011

6. Baskı: Mart 2016

ISBN:978-605-87110-7-5

Bağlar Mh. Çeşme Cd. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 Gsm: (0554) 930 07 04
www.siyeryayinlari.com satis@siyeryayinlari.com

Sahabe İklimi

2

سُبْحَانَكَ يَا مَنْ لَا يَلْبَسُ الثَّيْبَ وَلَا يَلْبَسُ الثَّيْبَ وَلَا يَلْبَسُ الثَّيْبَ

EFENDİMİZ'İN HAVARİSİ VE İHLAS ABİDESİ

ZÜBEYR B. AVVAM

(Radiyallahu Anhu)

MUHAMMED EMİN
YILDIRIM

 SiYER
YAYINLARI

﴿فَكَمْ كُرْبَةً ذَبَّ الزُّبَيْرُ بِسَيْفِهِ
عَنِ الْمُصْطَفَى وَاللَّهُ يُعْطِي وَ يُجْزِلُ﴾

❁ ❁ ❁

فَمَا مِثْلُهُ فِيهِمْ وَلَا كَانَ قَبْلَهُ
وَ لَيْسَ يَكُونُ الدَّهْرَ مَا كَانَ يُزْبَلُ

❁ ❁ ❁

تَنَاوُكَ خَيْرٍ مِنْ فِعَالٍ مُعَاشِرٍ
وَفِعْلِكَ يَا بَنَ الْهَاشِمِيَّةِ أَفْضَلُ ﴿﴾

*Zübeyr, nice zorlukları savuşturdu kılıcıyla,
Mustafa'ya korudu tüm belalardan zırhıyla,*

*Gelmedi, gelmeyecek O'nun bir benzeri,
Zaman da gösteremeyecek O'nun bir mislini,*

*O'nun övgüsü yücedir çokların amelinden,
Ey Haşimoğlu! Amelin de üstündür, tüm amellerden.*

Hiz. Peygamber'in şâiri,
HASSÂN B. SÂBIT EL-HAZRECÎ EL-ENSÂRÎ
(v. h: 60/m: 680)

﴿ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ خَوَارِيًّا ﴾

وَخَوَارِي الزَّبِيرُ ﴿

**“Her peygamberin bir havarisini vardır.
Benim havarim de Zübeyr’dir.”**

(Buhâri, *Fezâilü'l-Ashâb*, 13; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 6;
Tirmizî, *Menâkıb*, 82.)

MUHAMMED EMİN YILDIRIM

1973 yılında Erzurum-Horasan'da dünyaya geldi. İlkokulu bitirdikten sonra, orta ve lise eğitimi yıllarında bir yandan da medresede Arapça ve temel İslami ilimler alanlarında dersler almaya başladı. Ardından 1989'da İstanbul'a gelerek İslami ilimlerdeki eğitimine devam etti. 1999 ile 2004 yılları arasında Mısır'da Arapça ve İslami ilimleri de kapsayan eğitim çalışmalarında bulundu.

1995 yılından itibaren düzenli olarak haftalık dersler vermeye başladı. Bilahare bu dersleri, Hikmet Vakfı'nda ve Hikmet Derneği'nde sürdürdü. Halen Beşyüzevlerde Hikmet Derneği'nde öğrenci ve halka yönelik irşad derslerine devam etmektedir.

Ekim 2010'da İstanbul'un Eyüp semtinde tarihi Zekai Dede Konağında faaliyetlerine başlayan Siyer Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasına öncülük etti. Her hafta Cumartesi günleri düzenli olarak söz konusu merkezde "Siyer ve Sahabe" konulu halka açık dersler vermektedir. Bu derslerin tamamı www.siyertv.com internet sitesinden yayınlanmaktadır.

Siyer alanında araştırma ve eğitim çalışmalarına devam eden Muhammed Emin Yıldırım, evli ve üç çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- İbadetin Beyni Dua (2002)
- İnsani İlişkilerde İlahi Ölçü (2004)
- Vahyi Hayata Taşımak (2005)
- Alemlere Rahmet Hz. Muhammed (sas) (2006)
- Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız? (2007)
- Dâru'l-Erkam, Vahyin Nüzül Sürecinde Şahsiyet Eğitimi (2008)
- Hz. Peygamber'in (sas) Albümü (2010)
- Siyer Atlası (Tahkik ve Notlandırma) (2010)
- Efendimiz'i Sahabe Gibi Sevmek (2011)
- Risalet Davasının Annesi Hz. Hatice (2011)

İÇİNDEKİLER

TAKDİM/9

GİRİŞ/13

1. Bölüm

ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI /19

2. Bölüm

ZÜBEYR B. AVVAM İMAN YOLUNDA /27

➤ Habeşistanlı Yıllar	38
➤ Zübeyr b. Avvam Tekrar Mekke'de	42
➤ Evlilik Yolunda	45
➤ Hicret Yolunda	47

3. Bölüm

ZÜBEYR B. AVVAM MEDİNE'DE/53

➤ Bedir'de	62
➤ Uhud'da	71
➤ Hendek'de	80
➤ Kureyzaoğulları Gazvesi'nde	89
➤ Hudeybiye'de	90
➤ Hayber'de	91
➤ Mekke Fethi'nde	93

4. Bölüm

HULEFA-i RAŞİDİN DÖNEMİ'NDE ZÜBEYR B. AVVAM /97

➤ Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde.....	99
➤ Hz. Ömer Dönemi'nde	101
➤ Hz. Osman Dönemi'nde	105
➤ Hz. Ali Dönemi'nde.....	107
➤ Bir Kardeş Kavgası Cemel'de.....	109
➤ Savaş Meydanında Nebevi Bir Hassasiyet	118
➤ Şehadete Yürüşü.....	121

5. Bölüm

HADİS RİVAYETİNDE ZÜBEYR B. AVVAM /127 SÖZÜN SONU/133 FAYDALANILAN ESERLER/137

TABLO VE RESİMLER

➤ Zübeyr b. Avvam'ın Kimlik Tablosu.....	146
➤ Zübeyr b. Avvam'ın Soy Kütüğü	148
➤ Zübeyr b. Avvam'ın Aile Tablosu	149
➤ Zübeyr b. Avvam'ın Kabri'nden Görünümler	150

TAKDİM

Sahabe İklimi adı altında derlemeye çalıştığımız kitaplar serisine *Risalet Davası'nın Annesi* Hz. Hatice (Rasulün ^{Annesi} _{Ahabe}) ile başlamış ve onun hayat defterinde yolculuk yapmış; o bereketli hayattan, hayatlarımıza izler taşımaya çalışmıştık. Serinin bu ikinci kitabında ise yine Allah Resulü'nün (Sahabeden ^{Abdül} _{İlham}) mübarek ellerinde yetişmiş; ilklerden, en öndekilerden bir yiğidin hayatı ile Sahabe İklimi'ne olan yolculuğumuza devam edeceğiz.

Öncelikle burada bir hususu tekrar hatırlatmadan geçemeyeceğiz. O da şu ki; geçmişin hangi sayfası olursa olsun, tarih gibi önemli bir alanda yolculuk etmek isteyen biri, ancak "ben bu yolculuktan nasıl bir fayda elde ederim" mülahazası ile yürümek zorundadır. Eğer tarihin sayfaları arasındaki yolculuk, böyle bir maksat ile yapılmıyor ise, üzülererek söyleyelim ki, elde edeceğimiz çok fazla bir şey yok-

tur. Özellikle Allah Resulü'nün (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) güzide hayatı ve O'nun kurmuş olduğu nübüvvet medresesinin mümtaz talebeleri sözkonusu olduğunda ve onların hayat defterlerini incelemeye başladığımız zaman, bu noktada daha titiz olmalı, daha fazla istifade etmenin yollarını bulmaya çalışmalıyız. Hangi sahâbi olursa olsun, hayatını öğrenirken şöyle bir ağızımız heybemizde olmalıdır: *"Her sahâbiye Efendimiz'den (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bir iz düşmüştür. Öncelikle o iz nedir?"* diye sormalı, sonrasında ise *"O izi, ben nasıl çağa taşır/güncelleştiririm ve nasıl hayatımda o ize yer veririm"* diye çaba göstermelidir. Eğer anlatanda ve dinleyende böyle bir gayret olmaz ise; ne yazık ki, anlatılanlar ya sadece meclislerin süslü aksesuarları olarak kalacak, ya da sadece his dünyamıza kısa bir zaman serinlik veren bir hale dönüşerek, bir müddet sonra da etkisini kaybedecektir.

Böyle bir sonuç ise, ne yazık ki, hayatlarımızda hiçbir değişiklik oluşturmayacaktır. Bunun için bu noktada daha dikkatli olmak ve burada anlamaya çalıştığımız her güzide şahsiyetten kendimize bakan birer pencere açmak zorundayız. Her iman sahibi şahsiyet, *"acaba ben nasıl Peygamber görmeden sahâbi olabilirim?"* sorusu ile şakî bir dünyada sahâbî olmak gibi bir hedef ve ideal içerisinde olmalıdır.

İnşallah Rabbim, bu yolda bizlere güç ve kuvvet verir, istikamet ve ihlas verir; her birimiz yeni-

den Asr-ı Saadet ikliminin bir kez daha diriltilmesi noktasında çaba ve gayret içerisinde olur, 1500 sene sonra gelinmesine rağmen aradaki mesafe ve zaman farkının uzamasına aldırmandan ilk günkü insanlar gibi imanın coşku ve heyecanını iliklerine kadar hissedendenler oluruz.

İşte elinizdeki bu mütevazî çalışmada, yukarıda bahsettiğimiz önemli hususları ve ilkeleri gözönünde bulundurularak, Asr-ı Saadet'in yiğitlerinden Zübeyr b. Avvam'ı ^(Rasulullah) _(Anbu) anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Neden Zübeyr b. Avvam ile sahabe iklimi yürüyüşümüze devam ediyoruz diye merak etmiş olabilirsiniz!? Aşere-i Mübeşşere'nin dört raşit halifesinden geriye kalan altı güzide sahabînin en başına, Zübeyr b. Avvam'ın alınmasının bir sebebi olmalıdır. Sebebi şu; bu altı sahabîden biri olan Zübeyr, diğer beş bahtiyardan önce iman dairesine girmiş, Hz. Ebû Bekir'in ^(Rasulullah) _(Anbu) vesilesi ile *La ilahe illallah* sözünü söyleyerek, diğerlerinin önüne geçmiştir. İmanda öne geçen bu yiğit insanı, biz de diğer yiğitlerin önüne geçirecek ve sahabe iklimindeki yürüyüşümüze onunla devam edeceğiz.

Burada yazıya dökülen bu çalışma, daha önceden dersler şeklinde verildiği için, çoğu zaman konuşma dili hakimiyeti içerisinde olacaktır. Bazen konunun getirdiği heyecan ile kendine özgü bir usul taşıyacak, ama asla asli kaynakların verdiği riva-

yetlerin dışına çıkılmayacaktır. Okuyucularımızın, kitabımızın dil ve uslubunu bu çerçevede değerlendirmelerini ve bunu müsamaha ile karşılamalarını umuyoruz.

Çaba ve gayret bizden, netice ise Rabbimizdendir.

Muhammed Emin YILDIRIM

12 Rebiülevvel 1432/14 Şubat 2011

Eyüp-İstanbul

GİRİŞ

Hayat defterinde seyahat edeceğimiz Zübeyr b. Avvam, <sup>(Radıku'l-
Aşku)</sup> yiğit mi yiğit bir iman insanıdır.

Yiğit bir ananın (Safiye'nin) oğludur.

Yiğit bir dayının (Hz. Hamza'nın) ve yiğit bir halanın (Hz. Hatice'nin) yeğenidir.

Yiğit bir kayınbabanın (Hz. Ebûbekir'in) damadıdır.

Yiğitler yiğidi alemlerin sultanı olan Efendimiz'in <sup>(Salihi'nin
Aşku ve Silihi)</sup> bacanağıdır. (Hanımı Esmâ, Aişe validemizin kızkardeşidir.)

Yiğitlere hasret kaldığımız, bu karanlık dünyada, bu kadar yiğitlerle bağı olan Zübeyr b. Avvam bize nasıl yiğit olunmuş, nasıl yiğitler yetiştirilmiş hayatı ile bunu öğretecektir.

Her sahabinin hayatına başlarken, "Acaba bu sahabinin şahsiyetinin anahtar kavramları nelerdir?" diye

sormayı kendimize bir usûl olarak belirlemiştik. Bu usulü hiç bozmadan devam edeceğiz ve Zübeyr b. Avvam'a da bu soruyu yönelteceğiz. Acaba Zübeyr b. Avvam'ın şahsiyetini oluşturan en temel anahtar kavramlar nelerdir? Bu soruyu Hz. Zübeyr'in Miladî altmışiki yıllık hayatının(d.594/v.656) tamamını göz önünde bulundurarak cevap bulmaya çalıştığımız zaman, iki önemli anahtar kavramın, yani şahsiyetinin en önemli iki hususiyet ve özelliğinin, hayatında öne çıktığını görürüz:

Bu anahtarlar kavramlardan ilki: *İhlâs*, ikincisi ise; *aşktır*. O, ihlâsı hayatının eksenine yerleştirerek, risalet davasının beklentisiz bir yiğidi olmuş, ilk günden son gününe kadar da imanının kendisine kazandırdığı heyecandan hiçbir şey yitirmeden büyük bir aşk insanı olmuştu.

Zübeyr b. Avvam (^{Rasulullah} _{Anhı}) altmış iki yıllık hayatı ile özellikle bizlere bir müminin hayatında olmazsa olmaz bir kavram olan ihlâsı öğretecek; sadece Allah (^{Çelle} _{Çaklınu}) demenin ne kadar önemli olduğunu gösterecek, Allah'tan gayri hiçbir şeye tenezzül etmemenin önemini kavratacaktır. O, miras olarak bıraktığı hayatı ile dünya-ahiret dengesinin nasıl kurulması gerektiğini gösterecek, bakışların ahirete çevrilmesi durumunda ya da başka bir ifade ile ahiret öncelikli yaşamaya başlanması durumunda nelerin değişeceğini gösterecektir. Aslında biz, Zübeyr b. Avvam'ın

şahsiyetinin temel kavramlarından biri olan ihlâs ile şu mesajı ondan öğreneceğiz:

“Allah bu dünyayı önceleyene, sadece onu isteyene, istediğini verir. Ama ahireti isteyene, ahiret öncelliği üzere yaşayana,, dünyanın da, ahiretin de sahibi Malikü'l-Mülk olan Allah, hem ahiretin iyiliğini, hem de dünyanın iyiliğini yani ikisini de birden verir.”

Bu yönü ile Zübeyr b. Avvam'ın ^(Rasuluna) _(Anne) hayatı, Bakara Sûresi'nin şu ayetlerinin tefsiri gibidir:

“İnsanlardan öyleleri var ki: ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver’ derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur. İnsanlardan bir kısmı da: ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!’ derler. İşte böyle diyenler için, kazandıklarından kendilerine büyük bir nasip vardır. Şüphesiz Allah’ın hesabı çok süratlidir.” (Bakara, 200-202)

Zübeyr b. Avvam, bu ilahî mesajların duyurduğu gibi, hiçbir zaman dünyayı istemedi, o hep iş olunca elini kaldırdı ben varım dedi, iş ganimet dağıtılmaya gelince, ödül vermeye gelince ise gözlerden kayboldu. O her zaman hizmette önde, ücrette gerideydi. Bunun için bu yiğit insanın hayatının hiçbir karesinde bir komutanlık veya bir idarecilik göremezsiniz. Çünkü o hep nefer olmayı öncellemiş, isimsiz kahraman olmayı başka şeylere tercih

etmiştir. Böyle isteği ve böyle yaşadığı için de Allah ^(Celle Celalü) dünyaları hep onun ayakları altına sermiştir. Zaten ahiret öncelikli yaşayana, Allah dünyayı kolaylaştırıyor mu?

Bu konu ile ilgili büyük imam Ahmed b. Hanbel'e (d.H.164, M.780/v.H.241/M.855) sormuşlar: "Ey İmam! Dünyanın ve dünyalıkların peşinde olmama rağmen, dünya hep sana geliyor, bunun hikmeti nedir?" İmam bu soruya şöyle cevap vermiş: "Eğer biz dünyanın peşinde olsaydık, o bizim peşimizde olmazdı. Biz onun arkasından gitmediğimiz için o bizim arkamızdan geliyor."

Zübeyr b. Avvam ^(Rasulü) böyle biri idi. Müthiş bir ihlâs ile bakışlarını sadece Rıza-i İlahiye'ye dikmişti. O sadece Allah diyordu. Beklentisizdi, pazarlıksızdı; "Ben ne yapayım şanı şöhreti, onların hepsi sizin olsun; bana Rabbimin hoşnutluğu yeter" diyordu. Böyle dediği için de hem ihlâsla ahireti kazanıyor, hem de beklentisiz gelen dünyayı da kendine bir burak olarak ediniyor; onunla Risalet davasına hizmet ediyordu. İşte biz Zübeyr b. Avvam'ın hayatında böyle bir ihlâsı görmekteyiz.

Onun şahsiyetinin ikinci anahtar kavramı ise aşktı. O büyük bir aşk abidesiydi. Allah'a, O'nun Resulü Muhammed'e ^(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ve O'nun rehberliğindeki davaya aşık bir yürekti. Aşkın dedikodusunu değil, bizzat aşkın kendisini yaşayan bir sevda insanı idi.

Giriş

“Gönlün sevmesi elin vermesi ile belli olur” gerçeği ile aşık olduğu değerler yoluna nasıl candan, canândan, maldan, serden geçildiğini hayatı ile gösteren bir kahramandı. İşte biz, onun bereketli hayatından çok şey öğreneceğiz, ama özellikle bugünün dünyasında kaybettiğimiz ve zedelediğimiz iki önemli kavram olan *ihlâs* ve *aşk* adına çok mühim mesajlar alacak, çok mühim hakikatler öğreneceğiz.

1. Bölüm

ZÜBEYR B. AVVAM'IN

(Radiyahallahu Anhu)

ÇOCUKLUK VE GENÇLİK YILLARI

Zübeyr b. Avvam b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay; bu soy ağacı siyer okuyucularına yabancı olmasa gerek ...

Evet, bu soy silsilesi, Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice validemiz ile aynıdır. Her ne kadar bazı kaynaklar Zübeyr'in babası Avvam'ı, Hz. Hatice validemizin amcası veya amca çocuğu olarak gösterse de, başta İbn Hacer, *el-İsabe'*de ve İbn Esir, *Usdû'l Ğabe'*de yukarıdaki soy silsilesini verir. Buna göre Zübeyr'in babası Avvam, Huveylid'in oğlu, dolayısı ile Hatice validemizin de erkek kardeşidir. Böyle olunca Hatice validemiz, Zübeyr'in öz halası olmaktadır. Yine bu silsileden dolayı Zübeyr b. Avvam'ın soyu, Hatice validemiz gibi beşinci baba Kusay'da Efendimiz'in (ﷺ) nesebi ile birleşir, dolayısı ile Zübeyr, beşinci babada da olsa Efendimiz'in amca oğlu sayılır. Avvam, büyüüp evlilik çağına gelin-

ce, babası Huveylid tarafından ona uygun bir gelin aranmaya başlanır. Oğullarını soyca asil ailelerden evlendirmek için ciddi uğraşlar veren Huveylid, en son o gün Mekke'nin reisi olan Abdülmuttalib'in kızı Safiyye validemize talip olur. Safiyye validemiz, Hz. Hamza'nın anne ve baba bir kardeşidir. İkisinded babaları Abdülmuttalib, anneleri ise Hale bint Üheyb'dir. Hz. Hamza ile Safiyye validemiz ya ikizdirler, yada bir yaş Safiyye validemiz, Hz. Hamza'dan büyüktür. (Ibn Hacer, *el-Isabe*, c.4, s. 2560; Ibn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.7, s. 172)

Aslında o günlerde, Safiyye validemiz bir çocuk annesi dul bir hanımdır. O, daha önce Ebû Süfyan'ın kardeşi olan Haris b. Ümeyye ile evlenmiş, bu evlilikten Seyfi yada Safi isminde bir oğlu olmuş, ama daha sonra Haris, hastalanarak vefat etmiştir. (Ibn Hacer, *el-Isabe*, c.4, s. 2560; Ibn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.7, s. 172)

Zübeyr b. Avvam'ın dedesi Huveylid, dul ve çocuklu olmasına rağmen Abdülmuttalib'in bu kızına talip olarak, torunlarım dedesine ve dayılarına benzesin, onlar gibi cesur olsun diye düşünmüş olsa gerek... Hani Anadolu'da bir söz vardır ya: "Kimin kızını alırsan, o kızın erkek kardeşini evine almış olursun" diye... Bazı istisnalar olsa da genellikle, kız çocukları halalarına, erkek çocukları da dayılarına benzerler.

Dede Huveylid de torunları, Abdülmuttalib'in oğullarına özellikle de Hamza'ya benzesin diye oğlu

Avvam'ı, Efendimiz'in (ﷺ) halası olan Safiyye validemiz ile evlendirir. Bu evlilikten, Sâib, Abdülkâbe isimli iki erkek, Ümmü Habibe isimli bir kız çocukları olur. Bu çocukların doğmasıyla beraber, Avvam ile Safiyye validemizin zaten varolan mutlulukları daha da ziyadeleşir, haneleri çok mutlu ve saadetli bir hale kavuşur.

Ama bu mutluluk fazla uzun sürmeyecek, Safiyye validemiz, Zübeyr'e hamile iken, yıllardır süren Ficar harbleri o yıl yeniden şiddetlenecek; baba Huveylid ile oğlu Avvam da bu savaşa katılacak ve ikisi de bu savaşta öldürüleceklerdir. Anne Safiyye, karnındaki çocuk ile genç yaşında bir kez daha dul kalacak ve ondan sonra da bir daha evlenmeyecektir.

Zübeyr b. Avvam'da, aynen yıllar sonra yoluna baş koyacağı Efendimiz ile aynı kaderi paylaşacak, baba hasretini hep yüreğinde hissedecek, yetim Peygamber gibi yetim olarak büyüyecekti.

Baba Avvam, Ficar harbinde ölünce, Safiyye validemiz, karnındaki çocuğu Miladi 594 yılında doğuracaktı. Yani Efendimiz'in (ﷺ) doğumundan yaklaşık yirmi üç sene sonra Zübeyr gözlerini baba-sız olarak Mekke'de dünyaya açacaktı.

O, doğunca, Safiyye validemiz çok sevdiği kardeşi Zübeyr b. Abdülmuttalib'in ismini yeni doğan

oğluna koyacaktı. Yıllar sonra adı dayısının adı olan Zübeyr'e, annesi Safiyye yine dayısının künyesi olan *Ebû Tahir*'i de verecek, oğlunun dayısına benzemesini isteyecekti. Zübeyr; bölgede bilinen ve çokça kullanılan bir isimdi. *Yazılı küçük not* ya da *yazılı önemli bir mesaj* anlamına geliyordu. Burada Hz. Zübeyr'in isminin anlamını, hayatı ile ilişkilendirirsek şöyle bir tespitte bulunabiliriz: Zübeyr b. Avvam, isminin taşıdığı anlam gereği, şahsiyetinin anahtar kavramları olan ihlâs ve aşkı, iki kelime olarak adeta bir kağıda yazmış, hayatı boyunca da bu iki kelimenin nasıl aleme gösterileceğine dair ortaya bir örneklik koymuştu. O adeta diyordu ki: *"Ben ki Zübeyrim; isminin anlamı yazılı küçük not demektir. İşte ben de, şahsiyetimin anahtar kavramları olan ihlas ile aşkı bir kağıda yazıyor ve yazdığım bu değerler uğruna ömrümü harcayacağımı aleme haykırıyorum."*

Zübeyr b. Avvam, iki yaşlarına gelince Efendimiz (ﷺ), Zübeyr'in halası olan Hz. Hatice ile evlenecekti. Bu kutsî evlilik olunca Zübeyr, hem anne tarafından, hem baba tarafından yakın olduğu Efendimiz ile Hatice'nin yuvasına sık sık gidip gelmeye başlamıştı. Nübüvvetten önce yaklaşık on altı yıl Zübeyr, bu akrabalık avantajını kullanmış, hem halası Hatice validemizi, hem de dayısının oğlu Efendimiz'i daha yakından tanıma imkanı bulmuştu.

Zübeyr, yetim biri olarak amcası Nevfel'in şefkatli kollarında büyüdü. Amcası yeğenini çok se-

verdi, yeğeni de onu babası gibi bilir, ona her türlü saygı ve ihtiramı gösterirdi. Ama kaderin cilvesine bakın ki, gün gelecek yeğen Zübeyr hakkın yanında yer alacak, amca Nevfel ise ona karşı çıkacak, yollar Bedir'de kesişecek ve Zübeyr hakikatin temsilcisi olan kılıcı ile öz amcasını öldürmek zorunda kalacaktı. (Ibn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, s. 150)

Zübeyr, çocukluğunda amcasından hep ikram ve sevgi görürken, annesinden ise hep zorluk görmüştü. Anne Safiyye oğlu Zübeyr'in iyi bir savaşçı, korkusuz bir yiğit olması için ona oldukça sert davranmış, hep daha iyisini yapması için onu zor şartlarda yetiştirmeye çalışmıştır. Tabiatı gereği de sert bir hanım olan Safiyye validemiz, Zübeyr'in yiğit biri olması için elinden geleni yapıyordu. Safiyye validemiz belki sadece o gün için bu dünyayı düşünerek oğlu Zübeyr'i yetiştiriyor, iyi bir savaşçı olmasını istiyor, erkeksiz evinin sarsılmaz bir direği olmasını arzuluyordu. Ama ilahî irade ise çok farklı bir amaç için Zübeyr'in yetişmesini sağlıyordu. İlahî otorite adeta Safiyye validemize diyordu ki: "Ey Safiyye! Zübeyr'i iyi yetiştir, ama dünyalık arzular için değil, yeğenin Muhammed için.. Çünkü gün gelecek yeğenin Muhammed davalarının en zoru ile sizin karşınıza çıkacak, işte o zorlu günler Muhammed'in arkasında korkusuz kılıçlar sallayacak yiğitler, kahramanlar, bahadırlar lazım. Muhammed'in davasına

Aliler, Ebû Bekirler, Ömerler, Osmanlar ve tabi ki Zübeyrler lazım. Hak bir dava ancak böyle yiğitlerle amacına ulaşır. Bu yol yiğitsiz yürünmez Ey Safiyye... Sen bir yiğit doğurdun, öyle ise o yiğidi iyice yetiştirmeli, o davaya hazırlamalısın.”

Safiyye validemiz bu sözleri duyarcasına oğlu Zübeyr'i yetiştiriyordu. Bazen bu konuda öyle sınırları zorluyordu ki, Zübeyr adeta perişan oluyor, amca Nevfel, annesinin elinden zorlukla Zübeyr'i alıyordu. O ve diğer akrabaları anne Safiyye'ye kızıyor, “*Sen bu çocuğu öldürecek misin? Bu çocuğa bu kadar yüklenmen doğru değil! Sen onu öfkeyle dövüyor, düşmanca muamele ediyorsun*” diyorlardı. (İbn Hacer, *el-Isabe*, c. 1, s. 623)

Anne Safiyye ise bu konuda kendini eleştiren başta Zübeyr'in amcası Nevfel b. Huveylid olmak üzere tüm akrabalarına şu şiir ile karşılık veriyordu:

*“Kim, ona öfkelendiğimi iddia ederse,
Şüphesiz yalan söylemiş olur.*

*Ben onu sadece iyi yetiştirmek için terbiye ediyorum.
O, ileride orduları mağlup edip, ganimetler getirecek,*

*Malını, herkes ile paylaşacak,
Yalnız başına evinde hurma ve buğday yiyerek,
cimrilik etmeyecek.”* (İbn Hacer, *el-Isabe*, c. 1, s. 623)

Safiyye validemiz, Zübeyr'e sert davranma gerekçesini böyle ifade edince, amca Nevfel, tatmin olmuyor, bu sefer Safiyye validemize söz geçiremeyeceğini anlayınca: "Ey Benî Haşim! Bu kadına karşı beni savunmayacak mısınız?" diyerek, Haşimoğullarından yardım istiyordu. (İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 623)

Safiyye validemiz ise hiçbir söze aldırmadan ileride zor bir davayı omuzlayacak olan oğlu Zübeyr'i daha da yetiştirmenin yollarını arıyordu. Zübeyr, bu zorlu sürecin basamaklarını çıkmaya çalışırken, Mekke çok özel bir zamana ve zemine doğru hazırlanıyordu.

2. Bölüm

ZÜBEYR B. AVVAM
(Radiyahallahu Anhu)
İMAN YOLUNDA

Yıllar böyle geçip giderken, tarihler miladi 610 yılının Ramazan ayını gösteriyordu. Yaşı kırklara merdiven dayamış o günün *Muhammedü'l-Emir*i, ilk vahyi almış ve artık *Muhammedün Resulullah* olmuştu. Bu yeni dine Zübeyr'in halası Hz. Hatice girmiş, dayısı Ebû Talib'in o günler on yaşındaki oğlu Ali girmiş, arkadaşası Zeyd b. Hârise girmiş, çok sevip, saydığı bir büyüğü olarak ihtiram gösterdiği o günler otuz sekiz yaşlarında olan Hz. Ebû Bekir girmişti. Yani varlık alemi o gün için Efendimiz (ﷺ) hariç sadece bu dört kişiden *La ilahe illallah* sözünü duyuyordu.

Hız. Ebû Bekir'in imanı ile iman, o gün Mekke'de imanlar doğurmaya başlamıştı. İman insanı ve abidesi olan Hz. Ebû Bekir, yüreğini fetheden bu yeni dine, insanlar kazandırmak için seferber olmuştu. Her gün yeni bir ismi, Efendimiz'in huzuruna getiri-

yor, imanın hakikatlerini tanıması için elinden geleni yapıyor; adeta her gün yeni bir ismin doğumuna vesile oluyordu.

Hız. Ebû Bekir'in iman ettikten sonra, imana taşıdığı ilk isim Hız. Zübeyr olacak, daha sonra o ilk günlerde başta Hız. Osman, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, Halid b. Said olmak üzere onlarcasının iman etmesine vesile olacaktı.

O ilk günler, Zübeyr b. Avvam; Hız. Ebû Bekir'in vesilesi ile *La ilahe illallah Muhammedün Resulullah* sözünü söyleyerek iman edenlerin beşincisi olacak ve bununla da bir ömür iftihar ederek: "Ben iman edenlerin beşincisiyim" diyecekti. (İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c. 2, s. 307)

Hız. Ebû Bekir (رضي الله عنه), o günler on altı yaşında olan⁽¹⁾ Zübeyr'i bu yeni dine davet ederken hiç zorlanmayacaktı. Yolda gördüğü Zübeyr'i kenara çekip, ona bu büyük olaydan bahsedince, zaten tanıdıkça ahlakına hayran olduğu dayısının oğlu olan

(1) Kaynaklarımızda, Zübeyr b. Avvam'ın iman ettiğinde kaç yaşında olduğuna dair oldukça ihtilafı bilgiler vardır. Hişam b. Urve'ye göre on beş, oğlu Urve'ye göre on iki, başkalarına göre ise on sekizdir. Hişam ve Urve'ye nispet edilen başka bir rivayette ise iman ettiğinde yaşının on altı olduğu söylenir. Babasının son Ficar savaşında öldüğü bilgisini de dikkate alırsak en doğru olanı budur. Daha ayrıntılı bilgiler için bkz: İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c. 2, s. 307; İbn Abdilberr, *el-Istiab*, c. 2, s. 90

Efendimiz'e (ﷺ) nübüvvet görevinin yakışacağını hemen ikrar etmiş ve ilk olmanın ayrıcalığını kimselere kaptırmamıştı.

Zübeyr, dayısının oğlu olan *Muhammedü'l Emin*'i çok iyi tanıyordu. Yıllardır kendi gözleri ile O'nun pak hayatına vakıf olmuş, anne Safiyye'nin dilinden O'nun güzelliklerini duymuş ve bu telkinlerle büyümüştü. Şimdi o güzelliğine hayran olduğu yüce ahlakın sahibi, sadece gündelik yaşamında değil, rüyalarına dahi yalan girmemiş olan Muhammed (ﷺ), kendisinin seçilmiş bir elçi olduğunu söylüyordu. Eğer bunu söyleyen o ise; bu söze tabi olunmalıydı, eğer ben Peygamber'im diyorsa O'na ümmet olunmalıydı. Eğer ben rehberim diyorsa O'nun arkasında yürünmeliydi. Eğer ben kaptanım diyorsa O'nun gemisine binilmeliydi.

Zübeyr de aynen böyle yaptı, kendisine davet ulaşır ulaşmaz, hiç bir itiraza kapı aralamadan, Hz. Ebû Bekir'in elinden iman şerbetini kana kana içti. O güne kadar sadece dayısının oğlu olan *Muhammedü'l-Emin*'e, *Muhammedün Resulullah* diyerek, O'nun davasının en yiğit takipçilerinden biri oldu.

Genç Zübeyr için artık yepyeni bir dönem başlamıştı. O günaha girmemiş bir bedenle iman ile tanışmış, kalemler daha yeni kendisi için lehte veya

aleyhte kendisi için yazmaya başlayacakken iman şerbetini içmişti. İman dünyanın en büyük mutluluğu idi ve şimdi Zübeyr bu mutluluğu iliklerine kadar hissediyordu.

Zübeyr b. Avvam ^(Ravada)_{Anbu} beşinci şahıs olarak iman edendi, ama imanın yankısı çok geçmeden Mekke'de, onlarcasına ulaştı. Efendimiz'in ^(Sahab)_{Ahlu ve Silem} mübarek lisanından çıkan her kelime, her söz, Mekke'nin karanlık semasını aydınlatıyor, çorak topraklarını, volkanik kayalarını bile yeşertmeye başlıyordu. Nübüvvet güneşi ulaştığı her yeri aydınlatıyor, kararan yüzlere nur, sönen umutlara hedef oluyordu. Ama güneşi herkes sevmezdi, yarasalar güneşten hoşlanmazdı. Bu dün böyleydi, bu gün de böyledir, yarın da böyle olacaktır.

O zaman hak davaya gönül verenlere düşen, nübüvvet güneşini yansıtmak, batılın sözcülerine düşen ise bu güneşi söndürmeye çalışmaktır. Mekke'nin kara zihinli ve kara yüzlü adamları bunu yapmaya başladılar. Davet yayıldıkça onlar hırçınlaştı ve insanları bu yeni dinden soğutmak için ellerinden gelen baskıları yapmaya başladılar.

Önce bazı büyük aileler, çocuklarına bu davete dahil olmamaları için yasaklar getirdiler. "Artık Muhammed ile görüşmeyeceksiniz, falanca yerlere gitmeyecek, filancalarla beraber olmayacaksınız" demeye başladılar. Bu yasaklar ihlal edilince bu sefer

fiili eylemler başladı; işkenceler, baskılar, yıldırımlar...

Zübeyr b. Avvam (Rasulü Allah), bunların hepsini en üst düzeyde yaşıyordu. O güne kadar yeğenini seven, kolları arasına alan, her türlü imkanı onun ayakları altına seren amca Nevfel, bir anda değişmiş ve yeğenine karşı oldukça sertleşmişti.

Önce sözlü uyarılar geldi; "Ey Zübeyr! Ey yeğenim! Bundan sonra Muhammed'in yanına gitmek yok, bundan sonra onunla ve ona inananlarla görüşmeyeceksin." Bunu söylemek kolaydı, ama iman şerbetini bir kere tadan, o mutluluğu iliklerine kadar hissedenden biri, nasıl ondan ve onun teneffüs edildiği ortamlardan uzak durabilirdi ki? Zübeyr, tüm uyarılara rağmen yine gizlice Erkam'ın evine ve yine halası Hatice ile dayısının oğlu Muhammed'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) yuvasına gidiyordu. Ama bu gitmeler boşa gitmeler değildi, o gidip orada hikayeler dinlemiyordu. Risalet davasının rehberi olan Hz. Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) onlara gelen ilahî kelamı okuyor, her öğrendikleri kelam ise onlara yeni bir mükellefiyet/sorumluluk yüklüyordu. Vahiy, tüm risalet davasına gönül vermiş müntesiplerine iki kelimeyi o gün için duyuruyordu: "İkra ve Kum/Oku ve Kalk!."

Oku ve kalk ... Önce ilim, bu iş bilmeden olmaz, bu yol ilimsiz yürünmez, o halde önce öğren, sonra ise yatma. Artık yatma zamanı kabire kadar

ertelendi. İlim azığı ile risalet davasının bir yolcusu olarak kalk ve yürü, hatta koş ...

İşte Zübeyr, o gün için her risalet davasının yolcusu gibi Erkam'ın evinde ikra/oku emri gereği ilim öğreniyor, kum/kalk emri gereği de, risalet davası uğrunda ter döküyordu.

Onun bu gayreti ise amca Nevfel'i adeta çıldırtıyordu. Amca baktı ki sözlü uyarılar, Zübeyr'i davasından vazgeçiremeyecek, başladı fiili önlemler almaya ... Önceleri eve hapsedmelerle başladı iş ... Ama Zübeyr, bir yolunu bulup, dışarı çıkıyor, yine Erkam'ın evini arşınıyordu. Yasaklar fayda etmedikçe amca Nevfel sinirleniyor, baskıların düzeyini artırıyordu. Dayaklar başladı, sopalarla dövülüyor, ama değişen hiçbir şey olmuyordu.

Bu sefer amca Nevfel, yeğenini bu dinden vazgeçirip, atalarının dinine yeniden döndürmek için çok daha acımasızca işler yapmaya başladı.

Zübeyr'i bir hasırın içerisine sardı ve hasırı kalınca iplerle bağlayıp, odanın ortasında yukarıya doğru astı. Ara ara oda da ateşler yakıyor, hasırın içerisinde sıcaktan baygın düşen Zübeyr'i daha da fazla sıkıntı çekmesini sağlıyor, bazen de ateş söndükten sonra odaya yayılan dumandan etkilenmesini istiyordu. Zübeyr, bu işkenceler altında öyle bir zorlanıyordu ki, bazen dayanamayacak hale gelip

bayılıyor, ölüm üzerine ölüm yaşıyordu. (Dimaşki, *Subulü'l-Huda*, c. 11, s. 312)

Amca Nevfel, tamam bu sefer artık direnmez deyip, odanın kapısını her açışında, Zübeyr'den duyduğu cevap aynıydı. Zübeyr fersiz lisanı ile *ahad ahad!*... diye inliyor; "Ne yaparsan yap amca! Kesinlikle küfre dönmem" diyordu.

O günün Mekkesi iman ehli insanlardan bu sözü çokça duyuyorlardı.

Sümeyye, *ahad ahad!*... diyordu. Yasir *ahad ahad* diyerek şehadet şerbetini içiyor, Bilal *ahad ahad* diyerek kızgın taşlar altında direniyor, Lübeyne ve Zinnure *ahad ahad* diyerek, Hattab'ın oğlu Ömer'in kamçılarının altında inliyorlardı.

Mekke'nin taş kalpli ve kara yüzlü adamları ise, *ahad ahad* sözlerini duydukça çıldırıyor, adeta deliye dönüyorlardı. Yıllar geçecek iman ile inkar ilk kez Bedir'de karşı karşıya gelince ordunun komutanı Muhammedü'l-Emin, Bilal'in siyah bedeninin altındaki nurani kalbe bakacak: "Ey Bilal! Bedrin sloganı **Ahad ahad olsun**" (İbn Hişam, *Sire*, c. 2, s. 248) diyecekti. Allah Resulü'nün niçin bu sloganı ve neden bu parolayı seçtiğini ancak Mekke'de *ahad ahad* diye işkenceler altında inleyenler bilirdi. Şüphesiz bunu bilenlerden biri de Zübeyr b. Avvam'dı.

Zübeyr, tüm işkencelere rağmen amcasını memnun edecek tek bir kelime söylemiyor, o diren-

dikçe işkencenin dozu biraz daha artıyordu. İşkenceler, baskılar tam beş yıl aralıksız devam ediyordu Allah Resulü (ﷺ) bu zorlu yıllarda, risalet davasının yolcularına tek bir söz söylüyordu: **“Sabredin yani direnin! Sabır zaferin anahtarıdır.”**

• HABEŞİSTANLI YILLAR

Nübüvvetin 5. yılında Efendimiz (ﷺ) işkenceler altında kıvranan bazı Müslümanlar'a deniz aşırı bir ülke olan Etiyopya'ya o gün ki ismi ile Habeşistan'a hicret etmelerini istiyordu. Gidecek kabile küçük bir kabile idi; on iki erkek, beş kadından oluşuyordu. (İbn Hişam, Sire, c.1, s. 204) Kafilenin başkanı Peygamber evine yeni damat olmuş, hayanın ve edebin abidesi olan Osman b. Affan'dı. Hz. Osman (Rahmetü Allahı) ile birlikte hanımı Rukiyye, Mus'ab b. Ümeyr, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mesud, Osman b. Maz'un, Ebû Huzeyfe b. Utbe ve hanımı Sehle bint Süheyl b. Amr, Ebû Seleme b. Abdülesed ve hanımı Ümmü Seleme, Âmir b. Rebia ve hanımı Leyla bint Ebî Hasme, Ebû Sebre b. Ebî Rühm ve hanımı Ümmü Gülsüm, Hatıb b. Amr, Süheyl b. Beyda ve Zübeyr b. Avvam gidiyordu. (İbn Hişam, Sire, c.1, s. 204; İbn Sa'd, Tabakat, c. 1, s. 204) Efendimiz (ﷺ) onları yolcu ediyor, arkalarından dualarda bulunuyor, gözyaşı döküyordu. Onlar da hem gidiyor, hem de ağlıyorlardı. Ne kavimlerinin kendilerine Mekke'yi

yaşanmaz hale getirmelerine, ne terk ettikleri eşleri, işleri, ve ne de aşlarına ağlıyorlardı. Ancak en başta Efendimiz'i (ﷺ) bu halde Mekke'de yalnız bırakarak, O'nu terk etmek zorunda kaldıkları için ağlıyorlardı.

Zübeyr b. Avvam da diğer hicret yolcuları gibi ağlıyordu, öyle bir ağlıyordu ki o günler yirmi bir yaşında olan bu delikanlı ... Hem ağlıyor, hem kendini kınıyor, hem de diyordu ki: "Ey Zübeyr! Yiğitlik bu mu? Sen Habeşistan'a gideceksin rahat edeceksin, Efendimiz (ﷺ) ise buralarda işkenceler altında kalacak! Hiç bu olur mu?"

Kafilenin başkanı Hz. Osman, Zübeyr'i teskin ediyor, Habeşistan'a gitmenin de O'nun emri olduğunu hatırlatıyordu. Bu ilk kafile selametle Habeşistan'a ulaşıyor; çok ciddi bir sorun ile karşılaşmadan orada kalmaya başlıyorlardı. Aradan üç ay geçmişti ki, bir haber alıyorlardı. Gelen habere göre Mekke, Efendimiz'in (ﷺ) getirdiği bu yeni dine inanmış, hatta hepsi toplu bir biçimde Kâbe'de secde ederek iman ettiklerini ikrar etmişlerdi. Ama olayın aslı yoktu ve bu haberin ortaya çıkması çok farklı bir olaya dayanıyordu. Neticede Efendimiz'in (ﷺ) aşkı ile yanıp tutuşan bu insanlar Habeşistan'dan Mekke'ye geri dönüyorlardı. Ama Mekke'ye vardıklarında kendilerine ulaşan haberin asılsız olduğunu görüyor, yine işkencelere ve baskılara mahkum olu-

yorlardı. Beş, altı ay bu baskılara ve fiili saldırılara bir kez daha muhatap olan Müslümanlar ikinci kez Habeşistan'a hicret için Efendimiz'den (ﷺ) emir almışlardı. Bu sefer gidecek kafilenin sayısı artmış, sayı yüz bir kişi olmuştu. Bu yüz bir kişinin, seksen beşi erkek, on altısı kadınlardan oluşuyordu. (İbn Hişam, *Sire*, c. 1, s. 345-353; Belâzuri, *Ensabü'l-Eşraf*, c. 1, s. 198-227)

Kafilenin başkanı ise Ebû Talib'in oğlu, Ali'nin abisi, ileri de Mûte'nin kahramanı ve şehidi olacak olan Cafer b. Ebî Talib, ya da diğer ismi ile Cafer-i Tayyar'dı. Zübeyr, ikinci kez Habeşistan'a hicret ediyordu. Ama bu sefer ilk kez gibi rahat olmayacaklardı.

Mekke bu sayıda Müslüman'ın hicret etmesine sessiz kalmayacaktı ve kalmadı da ... Önce yolda onları yakalamak istediler, ama bunu başaramadılar; onlar Allah'ın yardımı ile Habeşistan'a sağ-salim ulaştılar. Bu sefer iyi bir diplomatik temsilci olan ve o devrin Habeş hükümdarı Necaşi'yi çok iyi tanıyan Amr b. As, onları geri getirme adına çeşitli hediyelerle Habeşistan'a gitti. Ama Amr b. As buradan eli boş dönecekti. Necaşi, Cafer'in etkili konuşmasından ve okunan Kur'an ayetlerinden etkilenecek: "Allah bana bu memleketi verince benden rüşvet mi aldı ki; ben şimdi Allah adına bana sığınan bu insanları geri vermek için rüşvet alayım" diyerek onları Mekke'ye teslim etmeyecek ve üstelik: "Ülkemde istediğiniz ka-

dar kalın, benden ancak iyilik göreceksiniz” şeklindeki açık beyanıyla kendisine sığınan muhacirlere eman verecekti. (İbn Hişam, Sire, c. 1, s. 361) O günden sonra Müslümanlar, artık Habeşistan’da kalmaya başlayacak ve o günler siyasi karışıklıklar olduğu için Necaşi’nin kendilerine tahsis ettiği büyük bir gemide yıllar yılı kalacaklardı. (Ebû Nuaym, Delâil, c.1, s. 250)

Zübeyr b. Avvam’ın ^(Rasulullah) Habeşistan hayatına dair kaynaklarımızda Ümmü Seleme validemiz kanalı ile bize gelen bir rivayete rastlıyoruz. İşte bu rivayette Zübeyr’in şahsiyetinin anahtar kavramları diye kitabın başında belirttiğimiz iki noktanın/hususiyetin öne çıktığına şahit oluyoruz. Bunlar nelerdi? İhlâs ve aşk... Ne yapmıştı ki Zübeyr, Habeşistan’da ihlâs ve aşka dair...

Ümmü Seleme validemiz diyor ki: “Biz Habeşistan’da huzur içerisinde yaşarken bir ara bazı isyancılar, Necaşi’ye baş kaldırıp, onu devirmek istediler. Necaşi’nin orduları ile isyancılar arasında şiddetli çarpışmalar olmaya başladı. Hepimiz gemiye sığınmış, korkudan dışarıya çıkamıyor ve merakla dışarıda olan biteni beklemeye başlamıştık. Olanlardan ve olabileceklerden endişeliydik. Çünkü, eğer isyancılar galip gelse, belki bize de saldıracak, bizleri öldürecek veya bizi yurtlarından sürüp çıkaracaklardı. Biz bu endişeler içerisinde beklerken, emirimiz Cafer dedi ki; ‘Kim gider ve bize Necaşi

42

hakkında bilgi getirir. O gün bu soruya ve talebe cevap olarak tek bir el havaya kalkmıştı, o da Zübeyr'in eliydi. 'Ben' dedi ve ayağa kalktı, 'ben gider size haber getiririm'... Zübeyr, bir tulum aldı onu şişirdi ve o tulumla, Nil nehrinin coşku ve şiddetle akan sularında yüzerek diğer tarafa geçti.. O gidince biz de dua etmeye başladık. Hem Necâşi'nin galibiyeti için, hem de Zübeyr'e yeniden kavuşmak için... Aradan birkaç saat geçtikten sonra Zübeyr yine yüzerek ama ta uzaktan bize bağırarak gözüktü. Diyordu ki: 'Müjde sizlere! Necâşi galip geldi, Müjde sizlere! Necâşi zafere erişti'. Ümmü Seleme validemiz rivayetinin devamında diyor ki: "Biz Zübeyr'in o müjdesi ile yeniden hayat bulduk ve bu habere öyle bir sevindik ki; hiçbir şeye o güne kadar böyle sevinememiştik." (İbn Hişam, Sire, c. 1, s. 362, 363)

• ZÜBEYR B. AVVAM (Radyallahu Anhu)

TEKRAR MEKKE'DE

Aradan birkaç yıl geçmişti; tarihler, nübüvvetin onuncu yılını gösteriyordu. Bu yıl, Allah Resülü (ﷺ) için zorlu bir yıldır. Bu yıl hüznün yılıydı, çünkü bu yıl Allah Resülü, amcasını; Zübeyr ise dayısı olan Ebû Talib'i yitirmişti. Bu büyük acının üzerinden birkaç gün geçmeden bu sefer Allah Resülü kerime zevcesini, Zübeyr ise halası olan Hz. Hatice'yi yitirmişti. Bu haberler Habeşitan'da olan Zübeyr'e

ulaşınca şahsiyetinde var olan aşk yeniden alevlenmeye başladı ve “Her ne olursa olsun, ben, Allah Resulü’nün yanında olmalıyım” deyip Mekke’ye geri döndü. Bu yıldan sonra üç yıl daha Mekke’de kalacak, yine baskılara, sözlü ve fiili saldırılara, işkencelere maruz kalacaktı.

Zübeyr b. Avvam’ın (Rasulullah) Habeşistan dönüşü Mekke hayatına dair kaynaklarımızda şöyle bir rivayete rastlıyoruz: Efendimiz’e (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ve Müslümanlara olan baskıların çoğaldığı o günlerde Zübeyr, bir anda duyduğu bir haber üzerine çok endişelenir. Gelen haber, yolunun rehberi, iki cihan güneşi Efendimiz’in öldürüldüğünü söylüyordu. O anda Zübeyr, “O öldüyse her şey bitmiştir, çekilip evimize ağlayalım” demiyor, yıllar sonra Uhud’un eteklerinde “Muhammed öldü!” şayiası ile kılıçlar ellerinden düşen Müslümanlara haykıracak olan Enes b. Nadir gibi; “Muhammed’in öldüğü bir dünyada yaşamamanın ne anlamı var,” dercesine, kılıcını çektiği gibi kendini dışarı atıyordu. Büyük bir heyecan ve hüznün ile Zübeyr, sokak sokak olayın doğruluğunu araştırarak, kim Efendimiz’i (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) öldürmüştü onu bulacak, havaya kalkan kılıcı ile, o talihsiz başı gövdesinden koparacaktı. Zübeyr b. Avvam, kılıç elinde Mekke sokaklarında dolaşırken, bir anda Efendimiz ile göz göze geldi. Allah Resulü, yaşı yirmialtılarına varmış, öfke ve hüznünden gözleri kızarmış Zübeyr’i

görünce; “ **Ma Leke ya Zübeyr?/ Neyin var ey Zübeyr!**” demişti. Zübeyr: “*Ya Resulullah! Senin öldürüldüğünü duydum ve kılıcımı çekerek sokağa çıktım*” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah Resülü ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Zübeyr’e şöyle bir baktı ve dedi ki: “**Peki o kılıç ile ne yapacaktın?**” Zübeyr dedi ki: “*Vallahi! Ya Resulullah! Senin öldürüldüğünü duymuştum. Eğer gerçek olsaydı seni öldüreni öldürmeden bu kılıcımı yeri- ne koymayacaktım.*” Bu sözler karşısında Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) tebessüm edecek, mübarek elini Zübeyr’in sırtına sürerek, onun için hayır dualarında bulunacaktı. (İbn Esir, *Usdül-Ğabe*, c. 2, s. 308)

Zübeyr b. Avvam, bu yiğitliği ile tarihe geçecek, İslam uğrunda çekilmiş ilk kılıç olma ünvanını elde edecekti. Evet, o İslam yolunda ihlâs ve aşk ile çekilmiş ilk kılıçtı.

Belki Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) böyle yiğitlere sahip olduğu için Allah’a hamd etti. Böyle yiğitler varken Muhammedî davanın sırtı hiç yere gelir mi? diye sevindi.

Evet, gelmezdi, gelmedi de... Zübeyr gibi ihlâs ve aşk ile donanmış yiğit bilekler var oldukça Efendimiz’in ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) risalet davasının sırtı yere gelmezdi. İnsanlık tarihinin medar-ı iftiharî olan Asr-ı Saadet bunun en canlı numunesi olarak karşımızda durmakta değil midir?

Efendimiz (ﷺ) Mekke'de de, Müslümanların daha fazla birbirlerine yardımcı olmaları, imanlarını muhafaza ve güçlendirmeleri için kardeş kıldır-
 Bu günlerde Allah Resulü (ﷺ), yaşı yirmialtı veya yirmiyedi olan Zübeyr'i, adını İslam tarihinde çok-
 ça duyacağımız bir isim olan Abdullah b. Mesud ile kardeş kılacaktı. (İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c. 2, s. 308; İbn Abdilbert, *el-İstiab*, c. 2, s. 90) O gün aralarında başlayan bu kardeşlik, ikisinin vefat edecekleri son güne kadar devam edecek, İslam'ın kardeşlik hukukuna dair bizlere çok şey öğretecekti.

• EVLİLİK YOLUNDA

Zübeyr'in b. Avvam'ın (رضي الله عنه) Mekke hayatı, hayatının en önemli olaylarından biri ile noktalana-
 caktı. O, Medine'ye hicretten yaklaşık bir sene önce evlenmek isteyecek, bunu da annesi Safiyye'ye söyleyecekti. Peki, kim Zübeyr gibi bir yiğide hanım olacaktı? Kim onunla beraber risalet davasının zorlu yollarını yürüyecekti?

Zübeyr'e b. Avvam'a hanım olmak öyle kolay değildi. Yiğit bir kocaya ancak yiğit bir hanım eş olabilirdi. İşte Zübeyr, böyle bir yiğit hanım ararken, birileri iman davasının ikinci insanı, sadık dost, iman şerbetini elinden içtiği Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'yı

ona önermişlerdi. Evet doğrudu, Esmâ yiğit bir hanımefendi, yiğit bir babanın kızı idi. Ama Zübeyr ona nasıl talip olabilirdi ki? Çünkü Esmâ o gün için hali vakti yerinde tüccar bir ailenin kızı idi. Gerçi Hz. Ebû Bekir elindeki tüm mal varlığını Allah yolunda harcamış, tüketmişti. Ama yine de insanlar, Hz. Ebû Bekir'in zengin biri olduğunu düşünüyor, onun kızlarına talip olmak için de, en az onun kadar iyi bir mali duruma sahip olmanın gerektiğine inanıyorlardı.

Zübeyr b. Avvam (Rasulü'nün Ahtı) ise zaten babadan mahrum olarak büyümüş, tüm mal varlığını inancı uğruna amca Nevfel'e bırakmak zorunda kalmıştı. Sadece Zübeyr'in o gün için bineceği bir atı ve Allah yolunda, Resulü'nü savunmak için havaya kalkan bir kılıcı vardı.

Zübeyr b. Avvam, her şeye rağmen Esmâ'ya birileri aracılığı ile talip oldu. İman insanı Hz. Ebû Bekir, Zübeyr'in böyle bir iş için kendisine birilerini göndermesine sevindi ve büyük bir mutluluk ile bu talebi kabul etti. Adeta, Hz. Ebû Bekir, "Bana mal, mülk değil adam lazım" diyordu. Zübeyr, Allah yolunda bükülmez bir bilekti. Yiğit bir ananın, yiğit bir dayının ve yiğit bir halanın yeğeniydi. Hz. Esmâ ise, Ebû Bekir gibi bir babanın kızı, Aişe gibi bir kız kardeşin ablası idi. Yiğit biri, ancak böyle yiğit bir hanıma yakışır; Allah'da, onları birbirlerine nasip etmişti.

O günün şartları içerisinde bir düğün yapılmış, iki yiğit bir yastıkta buluşmuşlardı. Esmâ validemiz, Aişe validemizin ablasıydı. İkisinin babaları Hz. Ebû Bekir, anneleri ise ayrı idi. Esmâ validemiz ile erkek kardeşi Abdullah'ın annesi Kuteyle bint Abdüluzza; Hz. Aişe ile onun erkek kardeşi Abdurrahman'ın annesi ise, Ümmü Ruman bint Amr'dı. Böyle olmalarına rağmen abla-kardeş birbirlerini çok sever ve sayarlardı. Zübeyr'in, Esmâ validemiz ile evlendiği günler, Efendimiz de (ﷺ) Aişe validemiz ile nişanlanmış, aralarında bir yakınlık daha oluşarak, bacanak olmuşlardı. (Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, Hz. Peygamber'in Albümü, s. 105)

• HİCRET YOLUNDA

Zübeyr ile Esmâ validemizin evliliklerinin daha ilk aylarında, Esmâ validemiz anne adayı olmuş, yiğit babaya yiğitler doğurmaya hazırlanmıştı. Hamileliğinin beşinci ayı henüz olmuştu ki, Allah Resulü (ﷺ) tüm Müslümanlara hicret emri vermiş, imanın yeni adresi Yesrib'e (Medine) gitmelerini istemişti. Müslümanlar bölük bölük bu yeni iman yurduna gidiyorlardı. Ömer, Zübeyr'in yiğit dayısı Hamza, kardeşi Talha gitmiş, Zübeyr de eşini bırakarak gitmek zorunda kalmıştı. O gidecek, Esmâ, babası ve kardeşi ile birlikte gelecekti. Zübeyr iman davası uğruna yine hicret yollarındadır. Herkesin ilk hicre-

ti iken, Zübeyr'in bu üçüncü hicretidir; çünkü o iki kez de Habeşistan'a hicret etmişti.

Nihayetinde Mekke'de hicret etmeye güç yetiremeyen bazı Müslümanlarla, alemlerin sultanı Efendimiz (ﷺ), onun hicretteki yoldaşı Ebû Bekir ve ailesi, yatağa kalkmak için değil, adeta ölmek için yatan Ali'den başka kimse kalmamıştı.

Günler geçtikçe Hz. Ebû Bekir (رضي الله عنه), sabırsızlanıyor, ne zaman bize hicret izni çıkacak diye bekliyordu. Ve o gün Allah Resülü (ﷺ) alışılmış bir vakit dışında Ebû Bekir'in evine gelerek, ona hicret haberini veriyor; Hz. Ebû Bekir sevincinden: "Ya Resulallah! Seninle yol arkadaşlığı mı!?" diyerek, ağlıyor ve gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Böyle bir anda Hz. Ebû Bekir'in bu sevincinin anlamı neydi? Hz. Muhammed'e (ﷺ) hicrette arkadaş olmak, aslında ölmek demektir. İnsan ölüme gülerek gider mi? İnsan ölüme sevinç ile ağlayarak gider mi? Eğer o insan imana sevdalı bir yürek olan Ebû Bekir ise tabii ki, gülerek, sevinerek gider...

İki dost yolculuk planları yapmaya başladılar... Önce Peygamber evine gidecekler, yirmi üç yaşındaki yiğitler yiğidi Ali'ye: **"Ey Ali! Yanımda bulunan emanetleri sahiplerine vermek, geride kalan aileme sahip çıkmak için yatağa yat"** diyecekler, Ali de *lebbeyk* diyerek yatacak, sonra onlar Medine yolunun tersi istikametinde bulunan

Sevr Mağarası'nda birkaç gün olayların durulması için bekleyecekler... Bu bekleyiş zarfında Hz. Ebû Bekir'in hizmetlisi; Amr ibn Führeyre yürünen yollardan koyunları geçirip izleri kaybettirecek, bazen o koyunlardan sütü olanları mağaraya doğru sürecek ve o kutlu yolculara süt verecek, Hz. Ebû Bekir'in o gün için yaşı daha on bile olmayan oğlu Abdullah, Mekke'nin sokaklarında dolaşacak, konuşulanları bir bir zihnine kaydederek gece karanlığında bu bilgileri mağaradaki babası ve babasının rehberi Muhammed'e ulaştıracaktır. Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Zübeyr'in hanımı Esmâ da, karnındaki yedi aylık bebeğine rağmen sırtında babası ve Efendimiz'e (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) azık taşıyacak; diğer kızı, Efendimiz'in nişanlısı Aişe, ablasına bu azıkların hazırlanmasında yardımcı olacak, onların arkalarından gözyaşları içerisinde dualar edecek... Ve en son Abdullah ibn Ureykıt isimli yol rehberi kararlaştırılan vakitte Hz. Ebû Bekir'in develerini mağara önüne getirecek ve bu kutlu kabileyi Medine'ye doğru götürecekti.

Yapılan bu büyük plan adım adım yürütülme-ye başlandı. Kafile, Mekke'nin en iyi savaşçılarının kılıçlarının altından, Allah'ın yardım ve gözetmesi ile Sevr'e gitti. Mekkeliler ancak sabaha doğru bunun farkına vardılar. Şafak vakti Efendimiz'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) yatağına saldıracakları bir anda yatakta yatanın Ali olduğunu fark ettiler. Büyük bir kızgınlık ve hiddet

ile hemen ikinci adrese yöneldiler. Hz. Ebû Bekir'in evine gelince kapıyı onlara Esmâ açtı. Ümmetin firavunu Ebû Cehil: "Baban ve Muhammed nerede?" diye Esmâ'nın üstüne gürledi? Esmâ "bilmiyorum" dedi. Ebû Cehil olanca gücü ile, o zalim eliyle, Hz. Esmâ'nın yüzüne bir tokat patlattı. Esmâ neye uğradığını şaşırmış, kulağındaki küpe bir yere fırlamış, o da bir anda kapının eşiğine yıkılmıştı. Ama Esmâ yiğit babanın yiğit bir kızı, yiğit kocanın yiğit bir hanımı idi; ser verip, sır vermemeliydi. Öyle de oldu; Ebû Cehil'e alaycı bir eda ile: "Siz nasıl olur da kapının önünde olmanıza rağmen onları elinizden kaçırmısınız? Siz beceriksizseniz biz ne yapalım? Gidin bulun biz nereden bilelim neredeler?" dedi. (Taberi, Tarih, c.2, s. 247; Halebi, İnsanü'l-Uyun, c.2, s. 230) Ebû Cehil, bir hanımdan bu sözleri duyunca iyice çıldırmış ve oradan ayrılarak, Efendimiz (ﷺ) ile Hz. Ebû Bekir'i aramaya başlamıştı.

Ebû Cehil ve yanındakiler evden ayrılınca, Hz. Ebû Bekir'in yaşlılıktan gözleri görmeyen babası Ebû Kuhafe söylenmeye, oğlu Ebû Bekir'e kızgınlığını ifade eden kelimeler sarf etmeye başlamıştı. Ebû Kuhafe o gün için Muhammedün Resulullah deme bahtiyarlığına henüz erememiş, iman davası uğruna çekilen sıkıntıları anlayacak bir seviyeye varamamıştı. "Ah Ebû Bekir! Elindeki tüm malları Muhammed'in uğruna harcadın, işe yaramaz

bir sürü köle alıp azat ettin, bunlar yetmedi, şimdi Muhammed'in peşine takılıp Medine yollarına düştün ve şu çoluk çocuğuna hiçbir mal bırakmadan onları perişan ettin" diyordu. Öyle söylendi, öyle söylendi ki, Esmâ validemiz onu teskin etmek için aslında babalarının kendilerine çok para bıraktığına dedesini ikna etmek zorunda kalmıştı. Esmâ, kardeşi Aişe'ye: "Koş bana biraz küçük taş getir" demişti. Aişe validemiz söyleneni yapmış, koşup dışarıdan biraz taş toplayıp getirmişti. Esmâ validemiz o taşları, Hz. Ebû Bekir'in para koyduğu sandığın içerisine koymuş, üzerini bir örtü ile kapatmıştı. Daha sonra gözleri görmeyen dedesinin elini tutmuş; "Gel gel dedeciğim! Bak oğlun Ebû Bekir bize ne bırakmış" diyerek elini sandığın içerisinde gezdirmişti. Ebû Kuhafe o taşları altın zannederek, biraz teskin olmuş ve söylenmeyi bırakmıştı. (İbn Hişam, Sîre, c, 2, s. 156)

Hz. Esmâ, ilk görevi başarı ile yerine getirmişti. Şimdi sıra evlerinden kilometrelerce uzaklıkta bulunan ve şu an dahi ancak bir ila bir buçuk saatte çıkılabilen Sevr dağındaki mağaraya gecenin karanlığında, karnındaki yedi aylık bebeğe rağmen azık taşınmasındaydı. Hz. Esmâ; bana ne diyebilirdi. Ben bu halde o kadar yolu, karnımdaki bu çocukla nasıl gidebilirim? diyebilirdi. Ya babacığım her şeyi biz mi yapacağız? Efendimiz (ﷺ) ile hicrete giden sen, yıllardır tüm parayı köleleri almak için harcayan

sen, hicret için develeri satın alan sen, on yaşındaki kardeşim Abdullah'ı tehlikeye atıp haber getirmesi ile görevlendiren sen, şimdi bu halim ile mağaraya azık taşımamı isteyen yine sen? Niye hep sen ve niye hep biz? Başka adam mı yok, bu kadarını biz yaptık, biraz da başkaları yapsın? demiyor, diyemiyor.

Çünkü Esmâ validemiz, imanın nasıl bir sorumluluk olduğunu çok iyi biliyor, yapılan işleri sadece Allah için yapıyor; beklentisi, pazarlığı, içten hesapları yok... O, babasından iman yolunda sadakat dersini almış, eşi Zübeyr'den ihlas ve aşka ait dersler almış... Bu derslerle yetişen bir hanım artık yerinde durabilir mi? Durmuyor, duramıyor...

Gecenin karanlığında kız kardeşi Aîşe ile bir bohça içerisine yiyecekleri ve bir kırba içerisine suyu koyuyor ... Şimdi bir ip lazım kırba ile, bohçayı birbirine bağlayıp, yolları arşınlamak için... Ama ip yok ... İp aranır ama bulunmaz, ip yoksa belindeki kuşak var der Esmâ ... Belindeki kuşağı çıkarır, ikiye ayırır, bir parçası ile bohça ve kırbanın ağzını bağlar, diğer parçasıyla da onları birbirine bağlar ve omzuna atarak yollara düşer, saatler sonra mağaraya ulaşır. Efendiler efendisi (ﷺ); gelen bu yiğit hanımı görünce sevinir, bir de bohça ile kırbanın o gün için değerli olan bir kuşak ile bağlandığını görünce, duygulanır, bu dünyada iman yolunda, risalet davası uğrunda gösterilen hiçbir gayretin boşa gitmeyeceği gerçeğini dile getirircesine:

“Ey Esmâ! Burada feda ettiğin bu kuşağına karşılık Allah, sana cennette iki kuşak bağışlayacaktır” der. (İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 4, s. 2416; İbn Esir, *Usdü'l-Gabe*, c.7, s. 7) Bu müjde büyük bir müjde idi. Bu müjdeyi veren Alemlere Rahmet olarak gönderilen elçi idi. Ve Esmâ da bu hadise ile bir lakab kazanmıştı. Onun lakabını da Efendimiz (ﷺ) vermişti; Aynen Hz. Ebû Bekir'e *Sıddık*, Hz. Ömer'e *Faruk*, Hz. Osman'a *Zinnureyn*, Hz. Ali'ye *Murtaza*, Hz. Zübeyr'e *Havarim* dediği gibi, Hz. Esmâ'ya da; *Zatü'n-Nitakayn* yani “çifte kuşaklı” diyordu.

Hz. Esmâ artık bu lakap ile anılmaya başlayacak, bu lakabı hep bir gurur nişanesi olarak taşıyacaktı. Yıllar sonra Şamlılar Hz. Esmâ'nın oğlu Abdullah b. Zübeyr'i, annesinin lakabı üzerinden ayıplayarak: “Ey iki kuşaklı kadının oğlu” dediler. Hz. Esmâ bu sözü duyunca, oğlu Abdullah'a: “Üzülme oğlum! Onların seni ayıpladıkları o iki kuşak nedir bilir misin?” dedi ve hicret gecesindeki o hatırasını anlattı. Abdullah b. Zübeyr, annesinden bu sözleri duyunca Şamlılara dedi ki: “Allah'a yemin olsun ki, ben çift kuşaklı bir kadının oğluyum. Bunda bir ayıp ve kusur yok ... Asıl ayıp ve kusur sizdedir. (Buhari, *Et'ime*, 4)

Derken kutlu kabile Kuba'ya ulaşmış; Yesrib, Medine olma yoluna girmişti.

Ve Medine ... Zatu'n-Nitakayn olan Esmâ'yı ve ileride Allah Resulü'nün ^(Sâdık) ^(Aşık ve) ^(Sâlim) kerime zevcelerinden biri olacak Hz. Aişe'yi beklemeye başlamıştı.

Allah Resulü bekliyordu, baba Ebû Bekir bekliyordu, eşi Hz. Zübeyr bekliyordu. Bu bekleme uzun sürmedi; gelen kabile Hz. Ebû Bekir'in ailesini sağ-salim Medine'ye ulaştırdı.

3. Bölüm

ZÜBEYR B. AVVAM

(Radiyahallahu Anhu)

MEDİNE'DE

E fendimiz (ﷺ) Medine'ye gelince, Mescid-i Nebevi'nin inşasının hemen akabinde, Muhacir ile Ensar arasında tarihte eşi ve benzeri görülmemiş bir kardeşlik tesis etti. İman yolunda her şeylerinden vazgeçip gelen Muhacirleri; yurtlarını, evlerini imana açmış Ensar'a kardeşler kıldı. Zübeyr b. Avvamı da, sıdkı, doğruluğu Kur'an'da anılacak bir Peygamber aşığı olan Kab b. Malik ile kardeş kıldı. (İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 71, 72)

Artık Muhacir Müslümanlar, bu yeni iman yurduna alışmaya, her yönü ile zor olan bu hayata uyum sağlamaya çalışıyorlardı. Medine gerek iklim olarak, gerek sosyal yapı olarak Mekke'den çok farklıydı. Bu farklılığın verdiği fiziksel ve psikolojik rahatsızlıktan dolayı neredeyse tüm muhacir Müslümanlar hastalanmışlardı. Bu hastalık Müslümanların morallerini bozuyordu. Allah Resülü (ﷺ) ara ara ellerini se-

maya kaldırıyor: “ **Ya Rabbi! Bize Medine’yi sevdirdi! Mekke’yi sevdirdiğin gibi, hatta daha fazla sevdirdi**” diye dua ediyordu. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/65) Üstelik, o günlerde Medineli Yahudiler, yalan bir haberi Müslümanların içerisinde yaymaya başlamışlardı. Onlar diyorlardı ki; “Medine’nin iklimi Müslümanlara iyi gelmedi. Şimdi bunlar hep hastalanacak ve nesilleri kuruyacak. Ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar hep sakat olacak.” (Ibn Hacer, *Isabe*, c. 2, s. 1048)

Yahudi zihniyeti hep aynı, yüzyıllardır değişmedi. Dün böyleydi, bugün de böyle yarın da böyle olmaya devam edecek. Onların en büyük silahları, ortaya yaydıkları yalan propagandalardı. Onlar ellerindeki imkanlarla, safi dimağları ifsad etmeyi kendilerine en büyük vazife bilirdiler. İşte Medine’de de böyle bir yalan propaganda başlatmışlardı. Müslümanların burada nesilleri kuruyacak, ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar sakat olacak diyorlardı. Hatta bazı Yahudiler Müslümanları görünce onları korkutuyor, biz sizlere sihir yaptık artık çocuklarınız olmayacak, nesliniz kuruyacak diye onları moralmen çökertmek istiyorlardı.

Efendimiz (ﷺ) bu propagandanın yalan olduğunu çok iyi biliyordu, ama yine de bazı Müslümanların konuşulanlardan etkilenip rahatsız olduğunu fark etmişti. Bunun için Hz. Zübeyr ile Hz.

Esmâ'nın bugünlerde bir çocuk beklediklerini biliyor ve Allah'a dua ediyordu. Diyordu ki: **“Ya Rabbi! Doğacak çocuğu Müslümanlara sevinç vesilesi kıl”** (İbn Hacer, *İsabe*, c. 2, s. 1048) Hicretin üzerinden iki ay geçmemişti ki, Hz. Zübeyr'in evinden bir bebek ağlaması duyuldu. Esmâ validemiz nur topu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirmişti. Çocuğun doğumunu duyan Müslümanlar öyle bir sevinmişlerdi ki, o gün Medine sokakları tekbirlerle inlemeye başlamıştı.

Doğar doğmaz, o bebek hemen, Allah Resulü'ne (ﷺ) getirildi, Efendimiz bu minik yavruyu kucağına aldı, onu öptü, kokladı ve ona ismini koydu. **“İsmi Abdullah olsun”** dedi. Efendimiz'in en çok sevdiği isim Abdullah idi. (Müslim, *Âdâb*, 2; Ebû Davud, *Edeb*, 69; Tirmizi, *Edeb*, 64) Ne zaman hoşlanmadığı bir ismi değiştirmek istese, ne zaman bir çocuğa yeni bir isim koymak istese hep Abdullah olsun derdi. Çünkü; Abdullah, Allah'ın kulu demektir. Bir insan için en büyük şeref ve onur zaten Allah'a kul olmak değil miydi? Abdullah olan başka bir şeye kul olmazdı. Abdullah olan Allah'a kul olmak ile en büyük özgürlüğü, hürriyeti elde ederdi. Abdullah olan en büyük izzeti ve şerefi elde ederdi. Bunun için Efendimiz (ﷺ) kulan elde edeceği en büyük makam olan Allah'a kul olmak anlamına gelen bu ismi çocuklara veriyordu. Sahabe, Efendimiz'in (ﷺ) bu isme olan

düşkünlüğünü çok iyi fark etmişti. Fark edenlerden biri de Faruk lakablı Ömer'di. Hz. Ömer ^(Rahmetullah) gerek Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) döneminde, gerekse Efendimiz'den sonra doğan üç erkek çocuğuna Abdullah ismini vermişti. Üç oğlu da Abdullah ismini taşıyordu. Bu sefer çocukları birbirinden ayırmak için büyük, orta ve küçük diye onları ayırmıştı. Bazıları merak etmiş, Hz. Ömer'e sormuşlardı: "Ey Ömer! Dünyada başka isim mi yok, sen çocuklarına hep bu isimleri koyuyorsun?" Hz. Ömer demişti ki: "Evet isim çok ama Vallahi! Ben ne kadar Efendimiz'in ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) yanında bulunmuşsam, ona getirilen tüm çocuklara ya da değiştirdiği isimlere hep Abdullah ismini koyuyordu. Demek ki, Allah'ın Resulü bu ismi çok seviyordu, bu isim Efendimiz'e çok sevgili geliyordu. Ona sevgili gelen bana da sevgili gelir, Onun sevdiği bir şeyi bende severim" diyordu.

İşte Hz. Zübeyr'in ailesi böyle bir olayda da ilk olmayı kimselere kaptırmıyor, Medine'de ilk doğan çocuğun kendilerinden olma şerefine nail oluyorlardı.

Eğer iman sahibi bir insan elindeki imkanları kullanarak, iman yolunda bazı hayırların ilki, öncüsü olursa, Allah bu sefer onun elinde olmayan nice güzellikleri ona bahşederek onun ilk ve öncü olmasını devam ettirirdi.

Hız. Zübeyr, ilk iman edenlerdendi, iman edenlerin beşincisiydi.

Hız. Zübeyr, ilk Habeşistan'a hicret edenlerdendi.

Hız. Zübeyr, ikinci Habeşistan hicretine katılanlardandı.

Hız. Zübeyr, ilk kez Mekke sokaklarında Allah ve Resulü için kılıcını havaya kaldırandı, ilk kez Allah yolunda çekilmiş kılıcın sahibi idi.

Hız. Zübeyr şimdi de muhacirlerin Medine'de doğan ilk çocuğun babası oluyordu. Doğan çocuktundan dolayı Allah Resulü'nü ^(Sahab) ve Müslümanları sevindiriyor, onları sevindirdiği için de kendi ve hanımını Esmâ da seviniyordu.

Zübeyr ile Esmâ'nın Abdullah dışında dört erkek ve üç kız çocukları daha olur. Onların isimleri, Urve, Münzir, Âsım, Muhacir, Hatice, Ümmü'l-Hasan ve Aişe'dir. Ayrıca Zübeyr, Esmâ validemiz dışında da, beş ayrı hanım ile evlenir. Bu hanımlarının isimleri ise şunlardır: Ümmü Halid bint Said, Rebab bint Uneyf, Zeyneb bint Mersed, Ümmü Gülsüm bint Ukbe ve Hız. Ömer'in amcasının kızı olan Atike bint Zeyd b. Amr. Hız. Zübeyr'in bu hanımlarından da altı erkek, altı kız, toplam on iki çocuğu daha olur. Hız. Zübeyr, doğan çocuklarına isim verirken hep şöyle bir yöntem izlemiştir. Eğer çocuk erkek ise; kesinlikle şehit olmuş sahabilerin isimlerini verirdi; Hamza, Mus'ab, Cafer, Amr, Ubeyde ve

Halid gibi ... Eğer kız ise; Efendimiz'in (ﷺ) hanım ve kızlarının isimlerini verirdi; Habibe, Sevde, Hind, Remle, Hafsa ve Zeyneb gibi ...

• BEDİR'DE...

Zübeyr b. Avvam artık tüm müminler gibi, peygamber yurdu ve iman şehri Medine'ye alışmış, kurulan pazarda ticaretine başlamıştı. O günler tarihler, Hicretin ikinci yılını gösteriyordu; şimdi Müslümanlar, büyük bir imtihan olan Bedir için Medine'den 160 km. uzaklıkta olan yere gideceklerdi. Bu savaşta ilk kez, iman ile inkar, hak ile batıl Bedir'de karşı karşıya gelecekti.

Bu zorlu ve çok önemli bir savaştı. Bu savaştan galip olarak Medine'ye dönmek, iman davasını çok ötelere taşıyacak, mağlup olmak ise davayı ciddi anlamda olumsuz şekilde etkileyecekti. Allah Resulü, Bedir'e varmadan önce Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Ali b. Ebî Talib'i düşman hakkında bilgi toplamaları için önceden göndermişti. Bu yiğitler büyük bir başarıyla düşman askerlerinin su taşıyan görevlilerini ele geçirip, Efendimiz'in yanına getirmişlerdi. Allah Resulü (ﷺ) bu görevlileri sorgulamış ve düşman hakkında gerekli bilgileri almıştı.

Bu gazvede Müslümanlar 313 askerden oluşuyordu. Bu 313 askerden sadece iki kişi atlı, 20'si

ise develydi. Karşılarında ise 700 ila 1000 kişiden oluşan bir müşrik ordusu, en az 200 süvari ve yüzlerce develi asker vardı. Düşman güçlü ve kalabalık, Müslümanlar ise az ve teçhizat olarak da zayıftılar.

Allah Resulü (ﷺ) ordu komutanı olarak askerleri arasında dolaşiyor, onlara taktikler veriyor, manevi olarak morallerini yükseltiyordu.

Müslüman ordusunun iki süvarisiden biri; Zübeyr b. Avvam, diğeri ise Miktad b. Amr'dı. Efendimiz (ﷺ) bu zorlu meydanda yiğitlerini süzüyordu. Yiğitler Bedir'in meydanında düşmanın ödünü koparacak heybetle dolaşıyordu. Efendimiz ordusunu düzenledi. Sol kanattaki Muhacirlerin başına Hz. Ali'yi, Ensarın başına Sad b. Muaz'ı, sağ kanattaki muhacirlerin başına da Zübeyr b. Avvam'ı yerleştirdi. Sancağı da Mus'ab b. Ümeyr'in eline verdi.

Allah Resulü (ﷺ) bu düzenlemeden sonra çadırına çekildi ve ridası omuzlarından düşecek kadar ellerini semaya kaldırdı ve dua dua yakarmaya başladı: **“Allah'ım bana vaadini/zaferini ulaştır. Allah'ım bana vaadini/zaferini erşitir. Eğer iman ehlinden olan şu küçük cemaati helak edersen yeryüzünde sana iman edecek hiç kimse kalmayacak”** diyordu. (Müslim, Cihad, 58; Ebû Davud, 2960) Allah Resulü adeta arşın saçaklarını koparırcasına sallıyor, En-Nasir olan Allah'tan yolundaki bu mücadele için yardım istiyordu. Aziz

dost Hz. Ebû Bekir çadırın girişinde, Efendimiz'in ^(Sakatah) yakarışlarını biraz seyrediyor, sonra daha fazla dayanamayarak: "Yeter Ya Resulullah! Allah sana kesinlikle yardım edecektir" diyordu. Efendimiz bir anda çadırdan çıkıyor, ilahî yardımın geleceğinin müjdesinin yüreğindeki coşkusu ile askerlerinin/ yiğitlerinin yanına gidiyordu. Bir aralık gözü ordunun sağ cenahında olan Hz. Zübeyr'e takılıyordu. Atının üzerinde, büyük bir ihlas ve aşk üzere duran bu yiğit; bakana, adeta analar ne yiğitler doğururmuş, dedirtiyordu. Efendimiz halası Safiye'nin bu yiğit oğluna hayran hayran baktı ve **"Ey Zübeyr!"** diye seslendi, Zübeyr sesi duyar duymaz; *Lebbeyk* deyip Efendimiz'in ^(Sakatah) karşısında durdu. Allah Resülü dedi ki: **"Bedir'e katılacak meleklerin alametleri ve nişanları vardır. Siz de kendinize birer alamet ve nişan edinin"** (İbn Sa'd, *Tabakat*, c. 2, s. 16; Vâkıdî, *Meğâzi*, c.1, s. 75, 76) Efendimiz bu sözü ile hem Müminlere bir müjde, hem de emir veriyordu. Müjde veriyordu; "melekler saflarınıza karışacak, aynı düşmana karşı sizinle kılıç sallayacak" diyordu. Ve bir emir veriyordu; "nişanınız olsun, bir alametiniz, simgeniz olsun" diyordu. Hz. Zübeyr, bu emri alır almaz, güneşin ışınlarını andıran sarı bir bez parçasını kendine sarık edindi. O sarığı başına sarınca Zübeyr, Bedir'in meydanında atının üzerinde parlamaya başladı. Yiğit oğlu yiğit görenleri hayran

bırakıyor, mümin yüreklere güç, inkarcı yüreklere korku salıyordu. Efendimiz (ﷺ), Hz. Zübeyr'i o sarı sarık ile görünce oldukça memnun oldu ve ona hayır dualarda bulundu.

Derken iki ordu karşı karşıya gelmiş, parolalar belirlenmiş, diller *ahad ahad* diye hareket etmeye başlanmış ve taraflar savaşın başlaması için karşılıklı beklemeye başlamışlardı. (İbn Hişam, *Sire*, c. 2, s. 287) Tam bu anda Mekke tarafından bir ses yükselmişti. Sesin sahibi Utbe b. Rebia idi. Utbe, Mekke'de imanın en büyük düşmanlarından biriydi. Yanına oğlu ve yeğeni almış, savaş meydanının önüne çıkmış: "İşte ben Utbe, işte kardeşim Şeybe ve işte oğlum Velid... Hadi Ey Muhammed! Gönder bakalım önümüze üç kişiyi de gelip bizimle savaşsınlar!" dedi. Allah Resulü (ﷺ) döndü ve ordusunun içerisinde bulunan askerlere baktı, hepsi de ölümüne bu karşılaşma için can atıyorlardı. Can atanlardan biri de, Zübeyr b. Avvam'dı. Ama o anda Ensar'dan üç yiğit atıldı öne, "Biz Ya Resulullah!" dediler, ne olur biz... Çıkanlar; Avf b. Haris, Muaz b. Haris ve Peygamber aşığı ve şairi Abdullah b. Revaha idi. Ensâr'ın bu üç yiğidi yürüdü Bedir'in meydanına ... Utbe gelenlerin Medineli olduklarını anladı ve: "Siz kimlersiniz?" diye sordu. Ensar'ın yiğitleri isimlerini söylediler. Utbe, Efendimiz'e seslenerek dedi ki: "Ey Muhammed! Biz buraya Medine'nin çiftçi ve reñç-

berleri ile savaşmaya gelmedik! Bize kendi kavmi-mizden, Kureyş'ten adamlar gönder!" Allah Resulü (ﷺ), Ensar'ın yiğitlerini geri çağırıldı. Hz. Zübeyr, bu duruma çok sevindi, "Tamam şimdi Allah Resulü bana işaret edecek, zaten sarıgımı beğenmiş, bana dua etmişti." diye içinden geçirerek, gelip Allah Resulü'nün tam karşısında durdu. Çünkü o görev ve iş adamı idi. İş olduğunda o görünür, ganimet dağıtılınca ise ortaldan kaybolurdu. Şimdi iş zamanıydı, o halde, o büyük bir ihlas ile en önde olmalıydı.

Ama Allah Resulü (ﷺ), Utbe'nin önüne kendisine kan bağı olarak en yakın olanları çıkarmalıydı. Çünkü Utbe, açıkça beyan etmemişse de, Efendimiz onun derdini anlamıştı. O, Ümeyyeoğullarındandı; derdi ise Haşimoğullarından birileri ile savaşmaktı; bundan dolayı oğlu ve yeğeni ile öne çıkmış, Medineli savaşçıları kabul etmemişti. Bunun üzerine Efendimiz (ﷺ), onların karşısına en yakınlarından üç kişiyi çıkarmalıydı. Zübeyr biraz umutlandı. Öyle ya o da akraba idi. O da, Allah Resulü ile aynı kanı taşıyordu, o da Abdulmuttalib'in de torunlarındandı. Ama o, Abdulmuttalib'in kızı Safiye'nin oğluydu. Eğer Abdulmuttalib'in oğulları ve oğullarının oğulları varsa öncelik onların olmalıydı ve öyle oldu; gönüllerin sultanın ağzından üç isim çıktı: **"Kum Ya Hamza! Kum Ya Ali!, Kum Ya Ubeyde!/Kalk Hamza, kalk Ali, kalk Ubey-**

de..." Biri amca, diğeri amca Ebû Talib'in oğlu Ali, ötekisi ise, diğeri amca Haris'in oğlu Ubeyde ... (İbn Hişam, Sire, c. 2, s. 277)

Zübeyr, biraz üzüldü, bu şereften mahrum kaldığı için ... Ama yapacak bir şey yoktu, emir böyleydi ve böyle olmalıydı. Şimdi üç yiğit yürüyor Bedir'in meydanına ... Ortada amca Hamza, sağda Ali, solda Ubeyde ... Onlar düşmana karşı yürürlerken, tüm Müslümanlar nefeslerini tutmuş, onları hayranlıkla seyrediyorlardı. Efendimiz ^(Sahabî) ve Zübeyr'de, tüm Müslümanlar gibi heyecanla onlara bakıyorlardı ...

Herkes nefeslerini tutmuş, bu vuruşmanın sonucunu beklemeye başlamıştı. Önce Hamza devirmişti Şeybe'yi ... Tekbirlerle inlemişti Bedir ... Sonra Ali, elindeki kılıç ile Velid'i adeta ikiye biçmişti. Yine tekbirler yükseliyordu Müslümanların tarafından.... Şimdi Ubeyde, Utbe'nin karşısında, Allah ve Resulü adına kılıç sallıyordu. Ama düşman güçlüydü, Utbe bir kılıç darbesi ile Ubeyde'yi yaralamıştı. Amca-yeğen o anki savaş kuralları içerisinde kendi rakiplerini öldürdükleri için, diğerine de saldırma hakları vardı. Bu haklarını kullanarak kılıçlarını Utbe'nin başına indirdiler ve onu da orada öldürdüler. Geciken üçüncü tekbir de yankılanmıştı Bedir'de ... (İbn Hişam, Sire, c. 2, s. 277)

Amca Hamza ve yeğen Ali, yaralı Ubeyde'yi kucaklamış getiriyorlardı. Ubeyde yaralıydı ama ağ-

liyordu; Allah Resulü ^{(Sallallahu}
^{Alayhı ve}
^{Sellem)} hemen çok sevdiği am-
casının oğlunun yanına vardı; Ubeyde'nin ellerini
tuttu, Ubeyde göz yaşları içerisinde: “Ya Resulullah!
Ben Ali gibi seni güldüremedim, seni sevindiremedim”
diyordu. Efendimiz ^{(Sallallahu}
^{Alayhı ve}
^{Sellem)} ise: “Hayır, ey Ubeyde!
Sen kendi üzerine düşeni yaptın” deyip onu taltif
ediyordu. Bu sefer Ubeyde: “Ya Resulullah! *Ben şim-
di ölürsem, şehit olmayacak mıyım?*” dedi. Efendimiz:
“Evet, sen şehitsin” dedi. Bunun üzerine Ubeyde
sevindi ve sevincini dile getiren şiirler okudu. Ubey-
de, yaralı yaralı Bedir'in sonucunu görecek ve dönüş
yolunda Safra denen yerde şehit olarak vefat edecek
ve oraya da defnedilecekti. (Vakûdi, *Meğâzi*, c. 1, s. 69, 70)

Bu ilk çarpışmalardan sonra savaş başlıyor,
Müslümanlar kendilerinden üç kat fazla olan düş-
man ordularının üzerine korkusuzca saldırıyorlardı.
Ahad ahad sesleri yeri göğü inletiyordu. Melekler
sahabileşiyor, sahabiler melekleşiyordu. Melekler
iniyordu saf saf, Bedir'in meydanına, başlarında
Cibril-i Emin, atı *Hayzûm*'un üzerinde; “İlerle ya
Hayzum!” diyordu atına ... (İbn Kesir, *el-Bidaye*, c.3, s. 281)

İnen melekler başta Cibril olmak üzere hepsi o
gün adeta Zübeyrleşmiştiler. Zübeyr'in o sarı sarığı
nasıl Allah Resulü'nü ^{(Sallallahu}
^{Alayhı ve}
^{Sellem)} memnun etmişse, inen
meleklerin başlarında da öyle sarı sarıklar vardı.

Bir ara Cibril'in atı *Hayzûm*, Zübeyr'in atı *Ya'sûb*
ile baş başa geldiler. Zübeyr başını kaldırdı ve kar-

şısında kendisi gibi sarı sarık sarmış birini gördü, çok şaşırıldı. Savaşın sonunda ancak O'nun Cibril olacağını öğrenecekti. Efendimiz savaşın sonunda diyecekti ki:

“Bedir’de Meleklerin sarı sarıklarla Zübeyr’in suretinde bize yardım etmek maksadı ile indiklerini gördüm.” (İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 623, 624)

Bedir’in bir tablosunda Müşrik ordularından bir askerin mübareze için Müslümanlara meydan okuduğu görüldü. Bu Mekke’nin büyük savaşçıları arasında Ubeyde b. Said’ti. Ubeyde, fiziki olarak öyle büyüktü ki, insanın ödünü koparıyordu. Bu büyüklüğünden dolayı ona; **Ebû Zati’l-Kırş**, göbeği büyük anlamında “karın babası” deniliyordu. Baştan ayağa kadar zırha bürünmüş, sadece gözleri görünüyordu. Zübeyr, bu adamın karşısına çıktı ve: “Ben varım” dedi. Ubeyde b. Said, Zübeyr’e saldırmak için harekete geçti, Efendimiz de ^(Sallâhu ‘aleyhi ve Selâm) bu tabloyu seyrediyordu. Zübeyr elindeki mızrağı ile Ubeyde’nin gözüne nişan aldı ve mızrağını ona fırlattı. Mızrak tam gözüne isabet etti ve koca beden bir anda yere yığıldı. Zübeyr gitti ve mızrağını geri almak istedi, ama mızrak öyle bir saplanmıştı ki, yerinden çıkmıyordu. Zorla çıkardı mızrağını, mızrak eğilmişti. Allah Resulü ^(Sallâhu ‘aleyhi ve Selâm), Zübeyr’in elinden bu mızrağı aldı ve dedi ki: **“Ey Zübeyr! Bu mızrak benim yanımda**

Bedir'in bir hatırası olarak kalsın." Allah Resulü (ﷺ) yıllarca bu mızrağı yanında sakladı, sonra bu mızrak sırasıyla dört halifenin yanında kaldı. En sonunda da mızrak, Zübeyr'in oğlu Abdullah'ın eline geçti. (İbn Sa'd, *Tabakat*, c. 1, s. 188; Vâkıdî, *Meğâzi*, c.1, s. 85, 86)

Bedir'de o gün için yetmiş müşrik öldürülmüştü. Ölenlerin yarısından fazlası iki kılıcın darbeleri ile ölmüştü. O kılıçlardan biri Allah Resulü'nün amcasının oğlu genç Ali, diğeri ise halasının oğlu Zübeyr'di. Bu hala-dayı çocukları o gün Bedir'in yıldızları olmuşlardı. (İbn Hazm, *Cevâniü's-Sire*, s. 149-151)

İman Bedir'de galip gelmiş, Kur'an'ın *yevmü'l-furkan* dediği (Enfal Sûresi, 8/41) bu muhteşem gün, Müslümanların büyük bir üstünlüğü ile son bulmuştu. Müslümanlar büyük bir sevinç ile Medine'ye dönmüşlerdi.

Zübeyr b. Avvam, Bedir savaşında onlarca Mekkeliyi kılıcıyla ile biçmişti. O biçilenlerden biri de öz amcası Nevfel b. Huveylid idi. Amca Nevfel de Bedir'e müşrik ordunun saflarında katılmış ve Müslümanlara karşı kılıç çekmişti. Savaşın tam orta yerinde amca yeğen karşı karşıya gelmişlerdi. Savaş meydanındaki bu karşılaşma tüm asabiyet bağlarının söküp atılması gereken bir yerdi. Orada artık akrabalık bağlarının pek de bir önemi yoktu. Çünkü karşı taraf inkar cephesi idi ve yok edilmeliydi. Zübeyr, imanın verdiği güç ile yüreğinde hiçbir şüphe

duymadan amcasını da yere serdi, sererken ağzından çıkan cümle şu idi: “Rabbim! Bu senin için, her şey senin yoluna feda olsun.”

O gün Zübeyr’in, kendi ifadesi ile yaralanmadık hiçbir yeri kalmamıştı. Oğlu Urve anlatıyor: “Babam Zübeyr, Bedir günü öyle yaralar almıştı ki, yıllar sonra bile biz o yaraların izlerini görebiliyorduk. Hatta boynundan aldığı bir kılıç darbesi, ensesinde kocaman bir yarık meydana getirmişti. Biz çocukken elimizi o yarığın içine daldırır, oynardık. Babam da bize o yarığın oluştuğu Bedir Gazvesi’ni anlatırdı.” (İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 624)

İşte Bedr’in Zübeyr’in hayatında böyle bir yeri vardı.

• UHUD'DA...

Mekke müşrikleri, Bedir Gazvesinde aldıkları büyük mağlubiyet üzerine, döner dönmez Bedir’in intikamını almak için Medine üzerine saldırı hazırlıklarına başlamıştı. Bir yıl boyunca Bedir’e sebep olan kervanın elde ettiği kârlar başta olmak üzere, oluşturdukları ortak havuzda epey para toplamış, onlarla bir ordu oluşturmuş ve Hicretin 3. Yılı Şevval ayında Medine’ye doğru yola koyulmuşlardı. Ordu, Mekke’den yola çıkınca, Efendimiz (ﷺ) kurduğu istihbarat ağı ile bundan haberdar olmuş,

sahabe ile nasıl bir savaş taktiği ile düşmanı karşılayacaklarını istişare etmeye başlamışlardı. Efendimiz (ﷺ) yapılan istişare sonucunda kendi fikri şehir içinde kalıp, savunma savaşı yapmak olsa da, özellikle genç sahabîlerin fikri yeni bir meydan savaşı yönünde olunca, onların fikirlerini kabul ederek, Uhud Dağı etrafında mevzilenererek, düşmanı orada karşılamayı kararlaştırmıştı.

Müslümanlar 1000 kişi ile çıktıkları Medine'den Uhud'a gelene kadar 700 kişi kalmışlardı. Çünkü münafıkların reisi İbn Selül, 300 adamını alarak geri dönmüş, iman yolunda olan bazı safi zihinleri bozmak, içlerine şüphe ve korkular düşürmek istemişti.

(İbn Sa'îd, *Tabakat*, c. 2, 2. 39; Vâkıdî, *Meğazi*, c. 1, s. 219)

İslam ordusu münafıkların bu büyük oyununa rağmen, arkalarına bakmadan yürüdüler ve Uhud Dağı'nın eteklerine vardılar. Uhud'a varınca, komutanları olan Efendimiz (ﷺ), aynen Bedir'deki gibi, askerlerine gerekli emirleri vermeye başladı. Hz. Hamza'yı, piyadelerin başına, Hz. Zübeyr'i, yüz kişilik zırhlı bölüğün başına, Abdullah b. Cübeyr'i, Ayneyn geçidinin üzerindeki okçuların başına geçirdi. Herkese gerekli talimatları verdikten sonra özellikle okçulara hiçbir şekilde yerlerini terk etmemelerini belirterek: **“Galip gelelim, ya da bozguna uğralalım, hiçbir şekilde yerlerinizi terk etmeyin. Akbabaların cesetlerimizi parçaladıklarını dahi**

**görseniz, ben size haber göndermedikçe yerle-
rinizden ayrılmayın” dedi. (Ahmed b. Hanbel, Müsned,
4/293; İbn Sa'd, Tabakat, c. 2, s. 40)**

Efendimiz (ﷺ) bu talimatları verdikten sonra müşrik askerlerinin sancağının kim tarafından taşındığını sordu. Sahabe: **“Abduddaroğulları”** deyince: **“Biz ahde/söze onlardan daha çok bağlıyız! Bana Mus'ab b. Ümeyr'i çağırın”** dedi. Abduddar oğulları öteden beri Mekke'nin sancaktarları idi; Efendimiz bundan dolayı Müslümanların sancağını aynı kabilelerden olan Mus'ab'a vermek istedi. Mus'ab b. Ümeyr gelince, Efendimiz: **“Al sancağı, onu sen taşıyacaksın”** diyerek, ona verdi. (İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 72)

Sesine ve nefesine hayran olduğumuz Efendimiz (ﷺ) büyük bir erkanı harp edasıyla, her işin en güzelini görüyor ve ashabını ona göre savaşın meydanında konuşlandırıyor. Her şey Bedir'deki gibi düzenli ve aynıydı. Değişen tek bir şey vardı, o da dillerdeki parola idi. Müslüman savaşçılar, Bedir'de **ahad ahad!** diye yeri göğü inletmişlerdi. Şimdi aynı diller yeni bir parolayı söyleyecekti: **“Emit Emit!/
Öldür, öldür!”** diyeceklerdi. (İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 72; Belâzuri, Ensabu'l-Eşraf, c.1, s. 317) Bu parola bile Bedir'de yetmiş insanını kaybeden Mekke'nin korkudan yere çakılmalarına yetmişti.

Savaş başlamış, Peygamber ordusu ilk tabloda, Mekke ordusunu darmadağın etmişti. Karşıda Ha-

lid b. Velid ile Bedir'de babasını yitiren İkrime b. Ebi Cehil, müşrik ordusunun süvari birliğinin başında duruyorlardı. Bu tarafta ise yüz kişilik süvari birliğinin sağ başında Zübeyr b. Avvam, sol başında ise Miktad b. Amr duruyordu. Ara ara Halid'in komutasındaki birlikler, Müslümanlara saldırsa da, Müslümanlar onları geri püskürtüyor ve oklarıyla onlardan bir çok süvariye öldürüyordu. Zübeyr b. Avvam, bir ara bu tabloda savaş meydanına daldı ve müşrik ordunun beşinci sancaktarı Kilâb'ı öldürdü. Ondan önce Müslümanlar, dört sancaktarı öldürmüşlerdi. Müşrik ordusunun bu sancaktarının yıkılması, ordunun çözülmesine sebep oldu ve onlar kaçmaya başladılar.

Müslümanlar da dağılan müşrik ordusunu kovalamaya başladılar. İşte ne olduysa o anda oldu, Ayneyn tepesindeki okçular, savaş artık bitti zannedip, kendilerine verilen emri unutarak, tepeyi terk etmeye başladılar. Komutanları Abdullah b. Cübeyr ne kadar bağırıp, engel olmaya çalıştıysa da bir türlü söz dinlemediler ve oraya konuşlandırılan elli okçudan, onu hariç diğerleri tepeyi terk ettiler.

Büyük harp dahisi Halid, o ana kadar bu fırsatı bekliyordu. Bu fırsatın geldiğini görünce de hemen değerlendirdi ve tepenin yanından süzülerek, Müslümanları arkadan sarıverdi. Müslümanlar neye uğradıklarını şaşırıyorlardı, Zübeyr ve Miktad emirle-

rindeki süvarileri Halid ve askerlerini püskürtmek için harekete geçirdiler, ama olmadı. “Na Mağlup” lakaplı Halid bu savaştan da galip çıkacak, lakabına gölge düşürmeyecekti.

Uhud ağlıyordu, emre itaatsizliğin acı sonuçlarına ağlıyordu, ganimet sevdasına kapılan bazı dimağların haline ağlıyordu. Ve daha bir çok şeye de ağlamaya devam edecekti. Tam bu esnada, babası Utbe'ye karşılık Hamza'yı öldürmeye and içen Ebû Süfyan'ın hanımı Hind'in vazifelendirdiği Vahşi, devreye girdi. Günlerdir hesabını yaptığı ve öldürmek için planlar yaptığı Hamza'nın arkasına takıldı. O, talihsiz mızrağı Hamza'ya saplayacak ve özgürlüğünü kazanacaktı. Ama Vahşi yanılmıştı, Hamza'yı öldürmek insana özgürlük değil, ancak tutsaklık kazandırabilirdi ve öyle de oldu. O talihsiz mızrak, Hamza'nın sırtına saplanınca, yiğitler yiğidi bir lam-elif gibi yine lâ diyerek yere doğru çömelmişti. Uhud, Peygamberin ve Zübeyr'in ve tüm müminlerin sesleri ile inlemişti. Biri “Amcam!” deyip inliyor, diğeri “Ah dayım!” deyip feryad ediyordu.

Hamza'nın gidişi Müslümanları daha da çöktürmüştü. O ara İbn Kamiâ, Müslümanların sancaktarı Mus'ab'ı yere devirecekti. Mus'ab, fiziksel olarak Efendimiz'e ^(Sahab) _(Aynı ve Sille) çok benziyordu. İbn Kamiâ, o zalim kılıcı ile Mus'ab'ı adeta doğrarken, “Muhammed'i öldürüyorum” diye daha da hırçın-

laşıyor, Mus'ab ise yediği her kılıç darbesi ile Allah Resulü'nün (ﷺ) sancağını yere düşürmeme gayretini veriyor, yüzünü de bu Allah düşmanından sakındırıyordu. "Eğer benim yüzümü görürse, benim Efendimiz (ﷺ) olmadığımları anlar ve belki Efendimiz'in arkasına düşer ve O'na zarar verir" diye düşünüyordu. Ve Mus'ab da cennetin bahçelerinde yeniden açmak üzere, Uhud'un eteklerinden öte diyara doğru şehadet tacı ile yürüyordu.

İbn Kamiâ, Mus'ab'ı öldürür öldürmez sevincinden bağıarak Uhud'u adeta inlettiriyordu: "Ben Muhammed'i öldürdüm! Ben Muhammed'i öldürdüm!" "Muhammed öldü!" şayiası bir anda dalga dalga Uhud'da yayılıyordu. İşte o anda bazı ellerden kılıçlar düşüyor, bazıları şaşkınlıklarından ne yapacaklarını şaşırıp kalıyor, bazıları da ökçelerinin üzerinde gerisin geriye dönüyordu. Bu şayia Müslümanlar için çok büyük bir imtihandı ve ancak bir avuç insan bu imtihandan yüzlerinin akı ile çıkıyordu. Uhud anılınca dizlerine vurmayan, keşke yapmasaydım demeyen neredeyse bir avuç insan kalıyordu. İşte o bir avuç insanın içerisinde, Zübeyr b. Avvam da yerini alıyordu. Hz. Zübeyr, o gün işin son noktasına kadar kılıç sallamış, en son Efendimiz'in (ﷺ) etrafında örülen etten duvar içerisinde o da yerini almıştı.

Zübeyr b. Avvam; Ali gibi, Talha gibi, Ebû Bekir gibi, Sa'd gibi ve Nesibe gibi bir avuç insan ile Allah

Resulü'nün (ﷺ) etrafında etten bir duvar örmüş ve canları pahasına davalarının lideri, yollarının rehberi, hayat gemilerinin kaptanı Hz. Muhammed'i (ﷺ) savunmaktan bir an geri durmamışlardı.

Düşman yavaş yavaş çekilmiş, Müslümanlar olayın şokunu üzerlerinden atmaya başlamış ve yeniden toparlanmaya girişmişlerdi. Dağılan İslam ordusu bir kez daha *Sadıkul-Masduk* olan Alemlerin Sultanı etrafında toparlanmaya başlamışlardı.

Bu arada Medine'ye; "Efendimiz (ﷺ) öldü, Hz. Hamza öldü" haberleri ulaşmış, Medine'nin yiğit kadınları olayın aslını öğrenmek için Uhud'a doğru koşmaya başlamışlardı.

Bedir'e üç aslan oğlu; Avf, Muaz ve Muavviz'i gönderip, Ümmetin Firavun'u olan Ebû Cehil'in öldürülmesini sağlayan Sümeyra validemizde, Uhud'a doğru koşup gelen kadınlardan biriydi. O, Uhud'a doğru koşarken ağzındaki tek söz: "Eyne Resulillah? /Resulullah nerede?" sözünden başka bir şey değildi. Babayı Uhud'da şehit vermiş, kocasını Uhud'da şehit vermiş ve Bedir'in aslanlarından ve gazilerinden olan iki oğlunu da Uhud'da şehit vermiş ama yine de ağzındaki söz, yüreğindeki sevda değişmemiş: "Eyne Resulillah?" demeye devam etmişti. Ne zaman ki Sümeyra validemiz, Allah Resulü'nü (ﷺ) görmüş, O'nun mübarek cübbesini gözlerine süre-

rek; “Küllü musibetin ba'de ke celalün, Ya Resulallah/ Sen ki hayattasın, sen ki yaşıyorsun, şimdi bana isabet eden tüm müsibetler hafif gelir” demişti. (İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 133)

Medine'den bir hanım daha geliyordu Uhud'un eteklerine ... O hanım sırtında iki hırka getiriyordu. Eğer söylenenler doğru ise bir hırkayı kardeşinin oğlu Muhammed'e (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) kefen edecek, diğerini ise kardeşi Hamza'ya kefen edecekti. Gelen Zübeyr'in annesi Safiyye'den başkası değildi.

Safiyye, bir aslan gibi cesetler arasında dolaşıyor, soruyor soruşturuyordu. Bir ara Hz. Ali, halası Safiyye'yi gördü. Safiyye hemen Ali'nin elini tuttu: “Ey Ali! Söyle ne oldu Efendimize ve ne oldu amcam Hamza'ya” Ali, gözyaşları içerisinde “Ey halacığım!” Yeğenin Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) işte şu tepede, ama amcam Hamza ise şehit oldu.” Safiyye validemiz, Efendimiz'in sağ oluşuna sevindi, ama risalet davasının en gözde yiğidi olan kardeşi Hamza'nın şehit edilmesine de çok üzüldü ve ağlamaya başladı. Safiyye validemiz göz yaşları içerisinde sordu: “Peki Ey Ali! Hamza'nın cesedi nerede?” Ali işaret etti: “Şu az ileride duran askerlerin yanında ...”

Safiyye validemiz oraya doğru koşarken, Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) halasını gördü: “**Ey Zübeyr! Koş ve anneni durdur. Dayın Hamza'yı o halde görmesin**” dedi. Zübeyr koştu, annesine yetişti ve: “Dur anne!

Nereye gidiyorsun böyle?" dedi. Annesi dedi ki: "Kardeşim Hamza'yı bulmaya, elimde onun için getirdiğim hırkalarla onu kefenlemeye gidiyorum." Zübeyr: "Anne! Allah Resulü ^(Sallallahu Alaihi ve Sellem) senin şu an Hamza'yı görmeni istemiyor" dedi. Safiyye validemiz, durdu ve oğlu Zübeyr'e dönerek dedi ki: "Git Allah Resulü'ne söyle haberim var kardeşim Hamza'nın başına gelenlerden, ona müsl/organlarının kesilip çıkarıldığını biliyorum. Bize düşenin sabır etmek olduğunu da biliyorum. Ama ben Hamza'mı kendi ellerimle kefenlemek istiyorum." Zübeyr b. Avvam gitti ve annesinin söylediklerini Efendimiz'e ^(Sallallahu Alaihi ve Sellem) aktardı. Allah Resulü: "**O zaman bırakın gitsin**" dedi. Safiyye validemiz, Hz. Hamza'nın paramparça edilmiş cesedinin başında oturdu ve ağlamaya başladı. (İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 103; Taberi, Tarih, c. 3, s. 25)

O tabloyu uzaktan seyreden Efendimiz'de ^(Sallallahu Alaihi ve Sellem) gözyaşlarına hakim olamadı ve ağlamaya başladı. Ağlayan sadece Efendimiz değildi, ağlayan sadece Safiyye değildi, ağlayan sadece Zübeyr, Ali, Ebû Bekir, Ömer değildi. Tüm Medine ağlıyor, tüm Müslümanlar ağlıyor, hatta tüm sema ağlıyordu. Gözlerden yaşlar boşanıyor, kalpler acı içinde kavruluyor, ama asla dillerden Allah'ın hoşnut olmayacağı tek bir söz dahi çıkmıyordu, çıkmazdı da ...

Gözlerde yaş, yüreklerde burukluk insanlar yeniden Medine'ye dönüyordu. Dönüş yolunda Zü-

beyr, dayısı Hamza'yı kaybetmenin acısını yüreğinde çok derin bir şekilde hissediyordu. Bir yandan bu acıyı yüreğinde taşıırken, diğer yandan da kendi kendine söz veriyordu. Adeta içinden şunları geçiriyordu: "Allah Resulü'nün arkasındaki en önemli güç olan dayım Hamza artık yok. O halde ben öyle bir gayret etmeliyim ki, dayımın yokluğunu yolumun rehberi olan Muhammed'e (ﷺ) 'e hissettirmemeliyim."

O, hep bu şuur ile yaşamıştı, o günden sonra da hep Allah ve Resulü'nün (ﷺ) yolunda gayret içerisinde olacaktı. Zübeyr b. Avvam'ın iman yolundaki azmi Uhud'dan sonra daha fazla ziyadeleşmişti. O, kendisine daha fazla iş düştüğünü anlamış, hep daha fazlasını ortaya koymanın gayret ve çabasını vermişti.

• HENDEK'DE...

Uhud Gazvesi'nin üzerinden üç yıl geçmiş, bölgede İslam'ın dostları fazlaştığı gibi düşmanları da fazlalaşmıştı. Başta Mekke müşrikleri ve Medine münafıkları olmak üzere, tüm İslam düşmanları bölgede ciddi bir şer cephesi oluşturmak için seferber olmuştu. Mekke müşrikleri, Gatafan'ı, bedevi kabileleri ve Hayber Yahudileri'ni de yanlarına alarak 12.000 kişilik bir ordu oluşturmuşlardı. Efendimiz (ﷺ) bu kadar büyük bir ordunun Medine üzerine geldiklerini öğrenince hemen ashabı ile is-

tişare etmeye başlamış ve aslen İranlı olan Selman-ı Farisi'nin teklifi gereği hendek kazılmaya karar verilmişti. (Ibn Kesir, *el-Bidaye*, c. 4, s. 95; Ibn Esir, *el-Kamil*, c. 2, s. 178)

Efendimiz (ﷺ) Müslümanlar arasında bu işi yapmaya elverişli üçyüz kişiyi seçmiş, bunları on'ar kişilik otuz gruba ayırarak herkese bir bölgeyi kazma görevi vermişti. Müslümanlar arasında tatlı bir rekabet oluşmasını sağlamış, onları hayırda yarıştırmıştı. İşte o üçyüz kişinin içerisinde her hayırlı amel içerisinde bulunan Zübeyr b. Avvam'da vardı. Zübeyr, o günlerde Allah Resulü'nün (ﷺ) yanısında hendekler açmak için kazma sallıyordu. Kılıç sallamada usta olan o bilekler, şimdi iş farklı bir göreve gelince, o işi de yerine getirme adına üzerine düşeni yapıyordu.

Kazılacak hendek öyle basit bir hendek/çukur değildi. Medine'ye girişi önlemek için iki dağ arasındaki vadinin tamamı kazılacaktı. İki dağ arası mesafe yaklaşık 5.5 km idi. Uzunluğu 5.5 km., genişliği bazı yerlerde 5, bazı yerlerde 9 metre olacak ve derinliği, bir atlı içine girdiğinde ya da düştüğünde çıkamayacak düzeyde yaklaşık 4.5 metre yüksekliğinde olacaktı. (Ibn Hişam, *Sire*, c. 3, 235; Vâkıdî, *Meğâzi*, c. 2, s. 470)

Hendeğin kazılacağı yerler bizzat Efendimiz (ﷺ) tarafından belirlenince, Müslümanlar başladılar kazmaları sallamaya... Bu büyük iş üç yüz

Müslüman'ın sırtında altı günde tamamlandı. (İbn Sa'd, *Tabakat*, c. 2, s. 67) Hendek kazımı bitince Allah Resulü (ﷺ) ordusunu konuşlandırdı, boylu boyunca orduyu yaydı, özellikle bir şekilde hendeği geçen olursa, onları durdurmak için, hendeğin dar kısımlarına okçular yerleştirdi. Ahzab ordusu Medine'ye yaklaşmış, hiç ummadığı bu hendeği karşılarında görünce şok oldular ve bir anda ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Olayın şokunu üzerlerinden attıktan sonra savaşmaktan başka yollarının olmadığını anladılar ve kimileri hendeği geçmeye, kimileri ise, Müslüman birliklerinin üzerine ok yağdırmaya başladılar. Ama bir türlü Ahzab ordusu hedefine ulaşamadı, kazılan büyükçe hendek onların planlarını alt-üst etmişti.

Bu zorlu süreçte Müslümanlar, böyle zorlu, kalabalık ve güçlü bir ordu ile uğraşırken çok ciddi bir tehlike ile daha baş başa kalmışlardı. Bu tehlike Kurayzaoğulları tehlikesi idi. Allah Resulü (ﷺ) Medine'ye hicret ettiğinde, bölgede üç büyük Yahudi kabilesi vardı. Bunlar; Kaynukaoğulları, Nadiroğulları ve Kurayzaoğulları idi. Efendimiz (ﷺ) bu Yahudi kabileleriyle belli şartlar çerçevesinde antlaşmalar yapmıştı. (Medine Sözleşmesi). Ama bu kabilelerden ilk ikisi antlaşma şartlarına sadakat göstermeyip, şartları çiğneyince, Efendimiz de onları Medine'den sürüp çıkarmıştı. O günlerde sadece Medine'de Kurayzaoğulları kalmıştı ve onlarla

da yeni bir antlaşma yapılmış, özellikle Medine'ye dışarıdan bir saldırı olduğunda, onlar da şehri savunmak adına Müslümanlarla beraber hareket edeceklerine dair söz verip, imza atmışlardı. Ama bu Yahudi kabilesi, Ahzab ordusunun gücünü ve sayısını görünce, yapılan antlaşmayı dikkate almamış, özellikle karşı tarafta bulunan Yahudi dostlarının telkinleri ile verdikleri söze aykırı bazı davranışlara girmişlerdi. Allah Resulü ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bu ihanet çetelerinin ne yaptıklarını ve ne yapmak istediklerini çok merak ediyordu. Bunun için birini onlara yakın yerlere gönderip, onlar hakkında bilgi almak istiyordu. Bu vesile ile ashabını topladı ve onlara dedi ki: **“Kim bize Kurayzaoğulları hakkında bilgi getirir”** Bu zor bir görevdi, ihanet çetelerinin ne yapacağı belli olmazdı. Giden gelmeyebilirdi. Ama Zübeyr b. Avvam, kendi kendine söz vermişti: *“Ben ne olursa olsun, Allah Resulü'nü arkasında duracağım ve O'na Hamza'nın yokluğunu hissettirmeyeceğim”* demişti. Hiç kimsenin öne çıkmasına fırsat vermeden, *“Ben Ya Resulullah! Ben gider onlardan size haber getiririm”* demişti. Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) zor zamanlarda zor işlere talip olan böyle yiğitlere sahip olduğu için sevinmişti. Zübeyr b. Avvam gitmiş, Kurayzaoğulları Yahudilerini iyice gözlemlemiş ve onların bir savaş hazırlığında olduğunu görmüştü. Bilgileri toplayıp geri dönmüş ve gördüklerini Efendimiz'e anlatmış-

tı. Efendimiz (ﷺ) olayın ciddiyetini anlamış ve bir an önce karşıdaki Ahzab ordusunun dağılmasına sebep olabilecek taktikler geliştirmeye başlamıştı. Tam o anda iman eden Nuaym b. Mesud, Ahzab ordusunu dağıtacak bir plan geliştirmişti. Ama, Efendimiz'in akli hep arkada, yani ihanet cephesi olan Kurayzaoğulları'nda idi. İkinci kez haber almak için birini göndermek istedi. Ashabına dönüp yine sordu: **"Kim bize onlardan bir haber getirir?"** Havaya kalkan yine aynı eldi. Allah Resulü'nün (ﷺ) halası Safiyye'nin oğlu Zübeyr'di. Gitti yine aynı haber ile geldi. *"Ya Resulullah! Halen saldırı hazırlığına devam ediyorlar"* dedi.

Bu arada Medine'de bir gelişme oldu. Efendimiz (ﷺ) Medine'de sadece hanımları, çocukları ve hastaları bırakmıştı. Hanımların başına ise şair Hassan b. Sabit'i bırakmıştı. Hassan, o günlerde hem hasta, hem de yaşlıydı. Bir aralık hanımların bulunduğu çadırın önünde bazı sesler duyuldu. Allah Resulü'nün (ﷺ) halası ve Zübeyr'in annesi Safiyye, Hassan'a dedi ki: *"Çık bak bakalım nedir bu sesin hikmeti, yoksa Yahudilerden biri bir işler mi çeviriyor?"* Hassan bir türlü dışarıya çıkmaya cesaret edemedi. Safiyye validemiz işin kendisine kaldığını anlamıştı. Hemen çadırın direklerinden bir tanesini eline aldı ve sesin geldiği yöne doğru gitti; yanılmamıştı, bir Yahudi onları gözetliyordu. Yahudiler, içlerinden bi-

rini oraya gönderip bilgi almak istemişlerdi. Amaçları, erkekleri cephede olan bu savunmasız insanları esir alarak, belki de öldürerek, Müslümanları iki ateş arasında bırakıp, mağlubiyetlerine sebep olmaktı.

Böyle sıkıntılı bir anda Safiyye validemiz bir aslan gibi o Yahudinin önüne çıktı ve ne istediğini sordu. Adam korkudan ne diyeceğini şaşırды, ama Safiyye validemiz niyetini anlamıştı. Elindeki asa ile üzerine saldırdı ve bir iki darbe ile adamı yere serdi. Geri döndü, Hassan'a dedi ki: *"Ben adamın işini bitirdim, sen git adamın üzerindeki ganimetleri al ve cesedini Yahudilerin kalelerinden içeriye at ki, bizim sahipsiz olduğumuzu anlamasınlar ve adamlarının öldüğünü görünce bize saldırmaktan vazgeçsinler."* Hassan yine bu işe de yanaşmadı; çünkü o kan görünce etkileniyordu. Hassan b. Sabit, bu yönü ile savaş adamı değildi; o bir söz ustası, bir şair idi; onun savaşı dili ileydi.

Safiye validemiz bu işin de üzerinde kaldığını anlayınca gitti ve kendisi yaptı. Önce öldürülen Yahudinin üzerindeki ganimetleri aldı, sonra adamı kale surlarının dibine attı. Yahudiler gönderdikleri casusun öldürülerek atıldığını görünce; "demek ki, kadınlar sahipsiz değil, Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) onları korumak için yanlarına askerler bırakmış" zannederek, hanımlara saldırmaktan vazgeçtiler. Safiyye validemiz o gün ortaya koyduğu bu yiğitliği ile büyük bir saldırıyı önlemiş, adeta savaşın kaderini Müslü-

manların lehine neticelenmesinde mühim bir rol oynamıştı. (İbn Hişam, *Sire*, c. 3, s. 239; Vâkidi, *Meğâzi*, c.2, s. 463)

Zübeyr b. Avvam'ın annesi Safiyye valide-miz, cephenin gerisinde böyle bir yiğitlik ortaya koyarken, oğlu da savaş meydanında Allah Resulü'nün karşısında O'nu memnun etme yollarını arıyordu. Üçüncü kez yine Efendimiz ^(Sahâbîn) Kurayzaoğulları'ndan bir haber almak için gönüllü istedi ve yine aynı ses "Ben!" deyip ayağa kalktı. Allah Resulü üç kez aynı göreve talip olan o yiğitten öyle memnun olmuştu ki, kıyamete kadar unutulmayacak bir söz söyleyip, Zübeyr'e de bir lakap verdi. Efendimiz o anda dedi ki: **"Her Peygamberin havarileri vardır. Benim de havarim Zübeyr'dir."** (Buhâri, *Fezâilü'l-Ashâb*, 13; Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe*, 6; Tirmizi, *Menâkıb*, 82.) Zübeyr, o günden sonra artık *Havariyür-Resul/Peygamber'in Havarisi* olmuştu. İlk ve son kez Allah Resulü ^(Sahâbîn) böyle bir ifade dillendiriyor ve bunu da yiğitler yiğidi Zübeyr b. Avvam için kullanıyordu.

Havari ne demektir? Havarinin ne demek olduğunu ve havari olmanın ne kadar önemli olduğunu biz, Kur'an'dan öğreniyoruz. Kur'an, İsa ^(Alayhü's-Selâm) ile alakalı bir bölümde İsa'nın diliyle: **"Allah'a giden yolda bana kim yardımcı olacak?"** diye sormuştu. Etrafındaki bir avuç iman insanı ise; **"Nahnu Ensarullah/Biz Allah'a giden yolda senin yardımcılarımız"** (Saf, 61/14) deyip ayağa kalkmışlardı. Bu yiğitler

ayağa kalkmanın ne demek olduklarını çok iyi biliyorlardı. Dava, risalet davası idi. Böyle bir davanın ensarı/yardımcısı olmak; sürgün demektir, horlanmak demektir, kınanmak demektir; yardım, yarıdan, eşten, aştan, evlattan vazgeçme demektir. Bütün bunları bilmelerine rağmen imanlarındaki samimiyet gereği “Ben!” deyip ayağa kalkmak her kişinin değil er kişinin kârı idi. İşte Havarilik; hiçbir pazarlığa, beklentiye, karşılığa girmeden, başa gelecek her şeye razı olarak risalet davasının bir eri olmaktı. Zübeyr b. Avvam böyle biri olmuştu. İlk günden başlayarak o hep ensar olmuş, Mekke'nin o zor günlerinde hep davanın önderinin arkasında olması gereken yeri almış; Bedir'de, Uhud'da ve Hendek'te hep kendisine biçilen role layık bir duruş ortaya koymuştu. Hem de hiçbir beklentiye girmeden bunu yapmıştı. Onun bir beklentisi, hesabı yoktu; ama hayırlı amelleri unutmayan, bir ilahî otorite ve yine o otoritenin vazifelendirdiği vefalı bir elçi vardı. İşte o elçi karşısında ihlas ve aşk ile abideleşmiş yiğidine sen artık Avvam'ın oğlu Zübeyr değil, benim Havarim Zübeyrsin diyordu.

Zübeyr b. Avvam, bu lakabı almanın sevinci ile tekrar Kurayzaoğulları'na gitti, annesi Safiyye'nin yapmış olduğu o yiğitliğinden de haberdar oldu ve Yahudilerdeki şaşkınlığı haber alarak tüm bilgileri bir kez daha Efendimiz'e (ﷺ) getirdi.

Zübeyr b. Avvam'ın kazandığı bu büyük şerefi oğlu Abdullah b. Zübeyr de bu çok önemli bir bilgiyi şöyle aktarır: “Ahzab günü, ben ve Ebû Seleme'nin oğlu Ömer (o günlerde çocuk olduğumuzdan) kadınların yanında bırakılmıştık. Birde baktım ki babam Zübeyr, atının üstünde iki yahut üç kere Kurayzaoğulları tarafına gidip geldi. Evimize döndüğümüzde babama: “*Babacığım! Ben seni Kurayzaoğulları mahallesine gidip gelirken gördüm*” dedim. Babam: “*Sen beni öyle mi gördün evladım?*” dedi. Ben de: “*Evet*” dedim. Babam: “Resulullah ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)”: **“Kurayzaoğullarına kim gider de onların haberini bana getirir”** dedi. Ben de: ‘*Ben Ya Resulullah!*’ dedim ve bu görevi üstlendim, ardından gidip, onlardan haberleri alıp, Efendimiz'e ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) getirdim. Görevimi tamamlayınca, Allah Resülü bana, annesini ve babasını bir arada zikrederek: **“Anam babam sana feda olsun”** dedi. (Buhari, *Fedâilü Ashabi'n-Nebi*, 15; Müslim, 1879; Tirmizi, 3745)

Abdullah b. Zübeyr'in verdiği bu bilgi ile öğreniyoruz ki, Zübeyr b. Avvam, Hendek Gazvesi'nde, hem Efendimiz'e ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) havari olma şerefini elde etmiş, hem de, Efendimiz'in ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) hayatı boyunca sadece iki kişi için kullandığı: **“Anam babam sana feda olsun”** iltifatının muhatabı olmuştu. Allah Resülü'nün bu ifadeyi kullandığı diğer sahabî ise Sa'd b. Ebî Vakkas'tır. (Bkz: Tirmizi, 3751)

Hendek Gazvesi'nin nihayetinde, Allah Resülü (ﷺ), Allah'ın yardımı ile bu büyük orduyu geri çeviriyor, Nuaym b. Mesud'un taktiği ile kurulan şerh ittifakı bozuluyor ve İslam ordusu bu zorlu savaştan da galip çıkıyordu.

• KUREYZAOĞULLARI GAZVESİ'NDE...

Müslümanlar, Hendek Gazvesi'nde, Ahzab ordularını darmadağın etmişlerdi. Artık şirk cephesi bir daha İslam ordularının karşısına böyle güçlü bir şekilde çıkamayacak, bir daha Medine böyle bir tehlike görmeyecekti. Efendimiz (ﷺ) askerleri ile beraber Medine'ye daha yeni dönmüşlerdi ki, Cebrail (Aleyhisselam), Efendimiz'e (ﷺ) geldi ve dedi ki: "Ya Resulullah! Siz savaşı bıraktınız mı? Ama bizler daha bırakmadık. Rabbim Kurayzaoğulları Yahudilerinin ihanetlerinin bedellerini sizlerin elleri ile almak istiyor."

(İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 244)

Efendimiz (ﷺ) bu ilahî direktifi alınca hemen İslam ordularına vakti yaklaşan ikindi namazını bile kılacak kadar vakit kaybetmeden oraya doğru gitmelerini emrederek dedi ki: "İşiten ve itaat eden Müslüman, ikindi namazını Kurayzaoğulları yurdundan başka yerde kılmasın. Haydi Ey Allah'ın süvarileri kalkın! Atlarınıza binin ve yola çıkın!" (İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 244)

İslam orduları bu emri alır almaz oraya doğru hareket etmeye başladılar. Efendimiz (ﷺ) Hz. Ali'yi çağırdı; ordunun sancağını ona verdi; kendi yerinde Abdullah b. Ümmü Mektûm'u, Medine'ye vekil olarak bırakarak yola çıktı.

Zübeyr b. Avvam'da, o orduların içerisinde olması gereken yerde yerini almıştı. İslam ordusu, Kurayzaoğulları'nın yurduna varmış, onların kalelerini kuşatmıştı. Bu kuşatma bir rivayete göre on beş, başka bir rivayete göre ise yirmibeş gün sürecekti.

(İbn Hişam, Sire, c. 3, s. 244; Vâkıdî, Meğâzî, c. 2, s. 501)

Sonunda Allah (ﷻ) bu savaştan da Müslümanları galip olarak çıkaracak ve bölgedeki son kalan Yahudi tehlikesini de, Zübeyr gibi onlarca yiğidin adalet dağıtan kılıçlarıyla bitirecekti.

• HUDEYBİYE'DE...

Zübeyr b. Avvam'ı, Hendek ve Kurayzaoğulları gazvelerinde en önde gördüğümüz gibi, bundan sonraki tüm tablolarda da görüyoruz. Allah Resülü (ﷺ) nerde ve ne işte ise, Zübeyr de o işte ve oradadır. Mesela; Hicrî 6. yılda; Allah Resülü (ﷺ) 1400 sahabisi ile umre maksadı ile Mekke'ye doğru yola çıktıklarında, Zübeyr de oradadır. O da Semure ağacının altında Efendimiz'e (ﷺ) el uzatacak, O'na biat ederek hem Kur'an'ın övgüsüne mazhar olacak

(Fetih, 48/18) hem de Efendimiz'in (ﷺ) lisanı ile cennetle müjdelenenlerden biri olacaktır. Hudeybiye günü el uzatıp biat edenler için Efendimiz (ﷺ) şöyle buyuracaktı: **“Ağacın altında biat edenlerden hiç kimse ateşe girmeyeceklerdir. (Yani onlar cennetlidir.)** (Müslim, *Fedâilü's-Sahabe*, 162; Ebû Davud, 4653; Tirmizi, 3860)

• HAYBER'DE...

Hudeybiye sulhu ile Mekke tarafını kontrol altına alan Müslümanlar, bölge de ciddi bir tehlike oluşturmaya başlayan Hayber Yahudilerine yöneldiler. Efendimiz 1600 kişi ile bölgedeki bu çıban başını kurutmak için yola koyulduğunda, Zübeyr b. Avvam ve annesi Safiyye de, o ordunun içerisindeydiler. Hayber zorlu bir seferdi. Çünkü Yahudiler çok sağlam kaleler inşa etmiş ve şehrin her tarafını bu kalelerle çevirmişlerdi. Günlerce süren kuşatma bir sonuç vermeyince; Efendimiz (ﷺ) sancağı amcasının oğlu ve damadı Hz. Ali'ye vermişti. Ali ise bir aslan kesilmiş, bir Haydar-ı Kerrar olmuş, Murtaza lakabının sahibi olarak elindeki Zülfikar ile Yahudilerin en büyük ve en sağlam kalesi olan Naim kalesinin kapılarını zorlamıştı.

O kapılar, Hz. Ali'nin eşsiz cesareti ile zorlanıyor, önlerine çıkan her düşman askeri Zülfikar'dan

nasibini alıyordu. Aliyu'l-Murtaza; Hayber'in fatihi olarak Allah ve Resulü'nü memnun etme adına elinden geleni yapıyordu. O ara kalelerin birinden Yahudilerin meşhur kahramanlarından Merhab ortaya çıktı ve karşısına geçecek adam istedi. Hz. Ali, Merhab'ın karşısına çıktı ve Zülfikar ile adeta bu efsanevi savaşçıyı ikiye biçti. Babası Hz. Ali tarafından öldürülünce bu sefer Merhab'ın oğlu- kardeşi diyenler de vardır- Yasir meydana çıktı ve karşısına geçecek adam istedi. Hz. Ali bunun karşısına da tam geçecekken, halasının oğlu Zübeyr ortaya atıldı: "Ey Ali! Bunu da bana bırak dedi" Hz. Ali, Zübeyr'in bu talebini kabul etti ve Allah Resulü'nün havarisi er meydanına doğru yürüdü. Nefeslerin tutulduğu böyle bir zamanda, *Havariü'r-Resul* olan Zübeyr b. Avvam, Yahudilerin en meşhur savaşçısı Merhab'ın oğlunun karşısına geçti ve onunla mücadele etmek için yerini aldı. Merhab'ın oğlu Yasir'in de babasından geri kalır bir tarafı yoktu. O da çok büyük bir savaşçı idi. Derken vuruşma bütün şiddeti ile başladı. İki de öyle savaşıyorlardı ki; kılıç sesleri savaş meydanını inletiyordu. O anda Zübeyr'in annesi Safiyye, Efendimiz'in (ﷺ) yanına yaklaştı; endişeli bakışlarla ve yaşlı gözlerle: "Ya Resulullah! Zübeyr şehid mi olacak?" dedi.

Allah Resulü (ﷺ); halasına baktı ve dedi ki: "Ey Halacığım! İnşallah Zübeyr galip gelecek, inşal-

lah Zübeyr Merhab'ın oğlunu yere serecek.” (İbn Hişam; Sîre, c. 3, s. 348; Vâkıdî, Meğâzi, c. 2, s. 657)

Efendimiz'in (ﷺ) verdiği bu müjde pek de gecikmedi ve Zübeyr bir orduya bedel bu meşhur savaşçıyı yere serdi. Bir anda Hayber tekbirlerle inledi. Yahudilerin en meşhur iki savaşçısı olan Merhab ve Yasir öldürülünce, Efendimiz dedi ki: **“Sevininiz! Hayber'in fethi artık rahatlaştı, kolaylaştı.”** (Vâkıdî, Meğâzi, c. 2, s. 657) Nihayetinde Hayber, başta Hz. Ali ve Hz. Zübeyr olmak üzere, İslam'ın yiğit askerlerinin kılıçları ile fethedildi.

• MEKKE FETHİ'NDE...

Artık bölgede Yahudi tehlikesi tamamen bitmişti. Bu arada Mekke, yapılan Hudeybiye Anlaşması'na aykırı davranmış ve antlaşmanın gereklerini yerine getirmemişti. Böyle olunca Efendimiz (ﷺ) artık Mekke'nin fethedilme zamanının geldiğine inanmıştı. Hazırlıklara başlanmış ama hiç kimseye seferin nereye olduğu söylenmemişti. Sahabeden Hatib b. Ebî Belta nasıl olmuşsa anlamış ve Mekke'de bulunan ailesini koruma adına Mekke lideri Ebû Süfyan'a bir mektup yazmıştı. Hatib'in niyeti asla bir ihanet değildi; onun tek amacı Mekke'de sahipsiz olan ailesini korumaktı. Ama böyle olmasına rağmen bu büyük bir suçtu ve niyet ihanet olmasa bile, böyle bir davranış ihanetti. O

mektup Mekkelilere gitmemeliydi ve gitmeyecekti. Çünkü Cebrail, böyle bir mektubun olduğunu, kimin götürdüğünü, hatta yerini Allah Resulü'ne (ﷺ) bildirmişti. Resulullah bu haberi alır almaz yanındaki hazır kıta bekleyen yiğitlere kum/kalk emrini verdi. Bu iş için üç kişiyi görevlendirdi: Hz. Ali, Miktad b. Amr ve Zübeyr b. Avvam ...

Bu üç isim her zaman huzur-u risalette iş için görev için beklerlerdi. Ve yoluna baş koydukları Efendimiz'in (ﷺ) "kum!/kalk!" sesini duyduklarında da lebbeyk deyip önünde hazır beklerlerdi. Yine öyle olmuştu; Allah Resulü (ﷺ) bu üç yiğide ve özellikle de komutanları olan Hz. Ali'ye: **"Acele gidiniz! Hâh bahçesine vardığınızda orada bir kadın var ve bu kadın Mekke'ye bir mektup götürüyor. O mektup Mekke'ye ulaşmamalı, koşun ve kadını bulup, mektup ile birlikte bana getirin"** buyurdular. (Müslim, 1941; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/79) Emir alınmış, üç yiğit arkalarına dahi bakmadan, o işaret edilen yere gittiler ve söylenen kadını buldular, kadın biraz zorluk çıkarsa da, Hz. Ali'nin kararlılığı ile mektubu buldular ve Medine'ye getirdiler.

Tabi Mekke'ye bu mektup ulaşmadığı için Mekke olanlardan habersizdi. İslam orduları 10.000 kişi ile gelip Mekke'nin çok yakınlarında bir yer olan Merru'z-Zahran'da konaklamışlardı. Ertesi gün İs-

lam orduları büyük bir izzet ve şeref ile daha dün kovuldukları baba ocaklarına muzaffer bir ordu şeklinde girerlerken, Efendimiz (ﷺ) o gün askerlerini sağ kol, sol kol, merkezi birlik ve öncü birliği olmak üzere dört ana kola ayırmıştı. Merkezi birliğin komutanlığını Ebû Ubeyde b. Cerrah, öncü birliğin komutanlığını ise Ensar'dan Sa'd b. Ubade yapıyordu. Efendimiz ordunun sağ kolunun komutasını Zübeyr b. Avvam'a, sol kolunun komutasını ise Halid b. Velid'e vermişti. Efendimiz Zübeyr b. Avvam'a bu görevi verdikten sonra, sancağını da havarisi olan Zübeyr'e emanet etmiş ve: **“Sancağı dediğim yere dik ve ben gelinceye kadar da oradan ayrılma!”** diye talimat vermişti. (Taberi, *Tarih*, c. 3, s. 117)

Efendimiz (ﷺ) fetih günü böyle bir şerefi Zübeyr b. Avvam'a vererek adeta onun o güne kadar ihlas ve aşk yolundaki gayretine bir ödül vermek istiyordu. Gerçi Zübeyr, ödül, ganimet bekleyen biri değil, iş ve eylem insanı idi. Ama Efendimiz bu konuda çok dikkatliydi. Kime hangi vazifeyi tevdi edeceğini gayet iyi bilir ve hiç kimseyi unutmaz, yapılan güzellikleri en güzel şekilde taltif ederek elinin altındaki insanların daha güzel işler yapmaları yönünde aşk ve heyecanlarını arttırırdı.

Zübeyr b. Avvam, Mekke fethi sonrasında da, bir an durmadı, hep huzuru risalette görev için hazır bekledi. O, fethin hemen arkasından Huneyn'e katıldı. Bir çokları o gün, savaşın ilk safhasında bir

şok yaşamış ve ani gelen düşman saldırısının etkisi ile dağılmışlardı. Ama Zübeyr b. Avvam o dehşetli günde de aynen Uhud'da olduğu gibi yerinde sabit kadem olmuş ve yine sadakat göstererek canı pahasına Efendimiz'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) yanında yer almıştı.

O, yirmi üç yıllık iman yolunda, nübüvvet güneşinin yanında hep olması gereken yerde durmuş ve Allah Resulü (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) kendinden razı bir şekilde bu dünyadan ayrılmıştı. Huneyn Gazvesi'nden sonra Taif Seferi'ne, oradan da Medine'ye dönmüştü. Daha sonra, Tebük Seferi'ne hem malı ile hem canı ile katılmış, Efendimiz'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Veda Haccı'nda da bulunmuştu. En son o da diğer tüm sahabiler gibi Allah Resulü (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) refiki ala'ya yolculuk ettiğinde dünyası kararanlar gibi, dünyası kararmış, günlerce o hüznü hep yüreğinde taşımıştır. Efendimiz'in (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) vefatından sonra da Zübeyr b. Avvam, takriben yimi beş yıl peygambersiz bir hayat yaşamış, ama bir gün olsun, risaletin davasına hizmeti unutmamıştır.

4. Bölüm

HULEFA-I RAŞİDİN DÖNEMİ'NDEN

ZÜBEYR B. AVVAM

(Radiyahallahu Anhu)

Efendimiz'in ^(Sahâbî) vefatından hemen sonra olağanüstü bir durum ile seçilen ilk Halife Hz. Ebû Bekir'e, Zübeyr b. Avvam da bazı Haşimoğulları gibi biraz geç biat etti. Çünkü Zübeyr, Efendimiz ^(Sahâbî) hayattayken ve üçüncü halife Hz. Osman'ın seçimine kadar hep Hz. Ali'nin yanındaydı ve o da sahabenin bazıları gibi hilafet işinin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu düşünenlerdendi. Ama kaderin cilvesine bakın ki, gün gelecek ve yıllardır yanında yürüdüğü Hz. Ali'ye karşı bir gün kılıç çekmek durumunda kalacak, ama yine Allah Resulü'nün ^(Sahâbî) bir sözü gereği savaştan meydanı terk edecekti.

• HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİNDE ...

Zübeyr b. Avvam, birkaç gün gecikmeyle gelip kayın pederi olan Hz. Ebû Bekir'e biat edecek ve bu

ilk raşit halifenin hep hizmetinde olacaktı. O yıllar zorlu yıllardı, halka halka irtidat hareketlerinin yayılıp neredeyse Mekke ve Medine'yi bile tehdit edecek boyuta varmak üzereydi. Zübeyr b. Avvam, bu zorlu yıllarda hep ilk halife Hz. Ebû Bekir'in emrinde olmuş, yine beklentisiz, yine pazarlıksız bir nefer olarak üzerine düşeni yapmıştır.

Hz. Ebû Bekir'in (R. A.) halife olur olmaz ilk icraatı, Efendimiz'in hazırlattırıp da, rahatsızlığından dolayı hareket edemeyen Üsame ordusunu belirlenen hedefe doğru göndermek oldu. Çok sıkıntılı bir ortamda, Hz. Ebû Bekir, sarsılmaz bir dağ gibi, hiçbir olaydan ve sözden etkilenmeden, sahabenin nicelerinin erteletme fikrini de kabul etmeden, o orduyu harekete geçirtmişti. Genç yaşına rağmen Efendimiz (S. A. V. E. L. E. M.) tarafından ordu komutanı olarak atanan Üsame'nin ordusunun içerisinde, Zübeyr b. Avvam'da vardı. O da, o zorlu sefere katılacak, oğlu yaşında olan Üsame b. Zeyd'in komutasında sıradan bir asker olarak görevini yerine getirecekti.

Üsame ordusunun büyük bir galibiyet ile Medine'ye dönmesinin ardından Zübeyr b. Avvam'ı, Yezid b. Ebî Süfyan komutasındaki İslam ordularının içerisinde görüyoruz. Özellikle Şam cephesinde yiğitlik destanları yazdığına şahit oluyor, bir ölüm-kalım savaşı olan, Yermuk savaşı sırasında da yine Yezid'in komutasında ordunun sol kanadında gö-

rev yaptığını ve çok büyük başarılar elde ettiğini görüyoruz. Zübeyr b. Avvam bu zorlu savaşa oğlu Abdullah'ı da götürmüş, onun savaş tecrübesi kazanmasını istemiştir.

İşte Zübeyr b. Avvam, Hz. Ebû Bekir'in hilafetinin bu zorlu yıllarında, iki buçuk yıl boyunca hep cepheden cepheye koşmuş, kendinden bekleneni ziyadesi ile yerine getirmiştir.

• HZ. ÖMER DÖNEMİNDE...

Allah Resulü'nün ^(Sahab) ilk raşid halifesi olan Hz. Ebû Bekir vefat ederken, yerine Hz. Ömer'i atamıştı. Hz. Ömer, İslam devletinin ikinci Raşit halifesi olarak atanınca, ona ilk biat edenlerden birisi de Zübeyr b. Avvam olmuştu.

On buçuk yıl sürecek Ömerli günler, İslam'ın yüz akı olacak günleriydi. O günler fetih günleriydi, adalet günleriydi ... Zübeyr b. Avvam bu günlerin hemen hemen her sayfasında vardı ve her zaman hep beklentisiz bir nefer idi. O günlerde Zübeyr, bazen Suriye cephesinde, bazen Mısır cephesinde görev alıyor, çoğu zaman sıradan bir er olarak ordu içerisine dahil oluyor, bazı zamanlarda ise komutan olarak orduların başında kahramanca mücadele ediyordu.

Zübeyr'in bu yiğitce davranışı Hz. Ömer'i ^(Rasul) öyle memnun ediyordu ki, Halife Ömer ya-

nındaki insanlara Zübeyr'i şöyle anlatıyordu: "Zübeyr, İslâm'ın sarsılmaz direklerinden bir direktir." (Ibn Hacer, *el-İsabe*, c. 1, s. 624) Evet o İslâm insanıdır,; yiğittir, İslâm adına bir dağ gibi yerinde sabit kadem olmuş bir erdir, bir neferdir.

Hz. Ömer, hilafetinin ilk yıllarında Zübeyr b. Avvam'ı yanına verdiği birkaç kişi ile beraber Yahudi gruplarının yaşadığı Hayber'e göndererek orayı kontrol ettirmiştir. (Ibn Sa'd, *Tabakat*, c. 2, s. 114)

Kadisiye Savaşında öncü kuvvetlerin komutanlığını Talha b. Ubeydullah'ın yaptığı orduda Zübeyr b. Avvam da yer almıştır. Talha b. Ubeydullah ona ordunun sağ kısmında, Abdurrahman b. Avf'ı da ordunun sol kısmında komuta etme görevi vermiş, ikisi de bu görevleri çok güzel bir şekilde yerine getirmişlerdir.

Sasânîler ile yapılan Köprü Savaşında Zübeyr b. Avvam'a yine sol kanadın komutası verilmiş, ancak İslâm ordusu bu savaşta ilk ciddi mağlubiyetini almıştır. Ama buna rağmen o durmadan cihad meydanlarında koşmaya devam etmiştir.

Hz. Ömer'in (Rahmehum Allah) nazarında Zübeyr b. Avvam'ın değerini anlamak için, Amr b. As'ın Mısır Fethi sırasında halifeden istediği yardıma verdiği cevaba bakabiliriz. Amr b. As, Mısır fethinde biraz zorlanıp Halife'den yardım isteyince, Hz. Ömer 4000 kişi-

lik bir ordu gönderir Mısır'a doğru ... O ordunun içerisinde dört sahabî de vardır. Bunlar; Zübeyr b. Avvam, Miktad b. Amr, Ubade b. Samit ve Mesleme b. Muhalled'dir.

Hz. Ömer ^(Rasulullah) _(Asku), komutan Amr b. As'a bu dört sahabîyi ve 4000 kişilik orduyu gönderince bir de mektup yazar, ta ki Amr gelen bu sahabilerin değerini daha iyi anlansın diye... Hz. Ömer, yazdığı mektupta der ki: "Ey Amr! Sana 4000 kişilik bir ordu ile Allah Resulü'nün ^(Sahabî) _(Ahlâ ve Sille) ellerinde yetmiş dört sahabîyi, dört yiğidi gönderiyorum ki, her biri 1000 kişiye bedeldir." (İbn Esir, el-Kamil, c.2, s. 515; Taberi, Tarih, c. 4, s. 346) Yani Halife Ömer, Amr'a adeta diyordu ki: "Aslında ben sana 4000 değil, 8000 asker göndermişim."

Gerçektende böyleydi. Mesela; Zübeyr b. Avvam, Mısır'a varınca öyle kahramanlıklar ortaya koydu ki, 1000 kişinin yapacağı bir işi, o tek başına yapmış, gözünü kırpmadan, Kıptilerin kalelerini zorlamış ve Mısır'ın fethinde ciddi başarılar elde etmişti.

On buçuk yıl süren adalet yönetiminin başındaki halife Hz. Ömer, bir Mecusi köle tarafından suikasta uğrayıp yatağa düştüğünde, ısrarlar üzerine altı kişilik bir şura heyetini, kendi aralarında yeni halifeyi seçmek üzere atamıştı. Halife Ömer ^(Rasulullah) _(Asku) bu altı kişiyi seçerken diyordu ki: "Ben Allah Resulü hayattayken kendilerinden razı oldukları altı kişiyi yeni

halifeyi kendi aralarında seçmeleri için atadım." (İbn Sa'd, Tabakat, c. 3, s. 161)

Kimdi bu altı kişi? O gün için hayatta olan yedi Aşere-i Mübeşşere'nin altısı idi. Hz. Ömer, o yedi sahabîden , altısını seçip, sadece bir kişiyi, o heyetin içerisine katmamıştı. Bunun sebebi ise, o bir kişi amcasının oğlu Said b. Zeyd'di. Hilafetin, imametin ne olduğunu çok iyi bilen Hz. Ömer, *bir aileden bir kurban yeter*, düşüncesiyle, kendi oğlu Abdullah'ı teklif edenlere aynı cevabı vererek, amcasının oğlu ve eniştesi olan Said b. Zeyd'i bu işe karıştırmıyordu.

Geriye kalan altı kişi; Efendimiz ^(Salam) hayattayken kendilerinden razı oldukları, İslam'ın öncüleri, ilk halkanın sakinleriydi. Onlar: Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam, Hz. Osman, Hz. Talha, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Abdurrahman b. Avf'di.

Bu altı kişi kendi aralarında yeni halifeyi seçeceklerdi. Bu seçim işinin detaylarına girmeyeceğiz, ancak, şu kadarını söylemeliyiz ki, Abdurrahman b. Avf: "Gönüllüce bu işten vazgeçecek olan var mı?" diye teklifte bulunacak ve herkesten önce kendisi çekilecektir. Sonrasında ise Sad b. Ebî Vakkas çekilecektir. Talha b. Ubeydullah ise, o günlerde zaten Medine dışındadır. Geriye üç isim kalacaktı. Hz. Osman, Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvam ... Sonra Zübeyr de Hz. Osman lehine çekildiğini söylecek, şuranın başkanı Abdurrahman b. Avf'a ... Abdurrahman b. Avf da

yetkisini kullanarak Hz. Osman'ı İslam devletinin üçüncü Halifesi olarak seçecekti. O gün mescid de, başta Hz. Ali olmak üzere tüm Müslümanlar biat ederek, Hz. Osman'ın hilafetini kabul edeceklerdi.

• HZ. OSMAN DÖNEMİNDE...

Hz. Osman (رضي الله عنه) yapılan biat sonucu İslam devletinin üçüncü raşit halifesi olmuştu. Artık tüm İslam toplumu için ve tabii ki Zübeyr b. Avvam için on iki yıl sürecek Hz. Osman (رضي الله عنه) dönemi başlamış oldu.

Hz. Osman (رضي الله عنه) dönemi İslam tarihi açısından zor bir dönemdi. Bir çok noktada kırılmaların yaşandığı, bir daha kapanmamak üzere fitne kapılarının aralandığı ve Emevilerin İslam toplumunun başına bela olmaya başladıkları, neticesinde Hz. Osman'ın da şehadeti ile noktalanmış bir dönemdi.

İslâm tarihi kaynakları fitne dönemlerini üçe ayırırlar. Bunlar; Hz. Osman'ın katledilmesi birinci fitne, Harre vakası ikinci fitne ve Harici olayları da üçüncü fitnedir. Dolayısıyla Hz. Osman döneminde başlayan ve onun şehadeti ile noktalanmış dönem, ilk fitnenin ortaya çıktığı zorlu bir dönemdir.

(Bkz: Mustafa Çağrıncı, *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s. 157-158)

Hz. Osman'ın (رضي الله عنه) on iki yıl uzun süren halifelik dönemini de tarihçiler iki kısma ayırırlar. Birinci

altı yıl *Sükunet Dönemi* olarak adlandırılır ve halifeliğin bu ilk altı yıllık dönemi, anlatılan fitne kavramının dışındadır. Asıl fitneye yol açan olaylar ikinci altı yıllık dönemde ortaya çıkmış ve Hz. Osman'ın şehadeti ile de devam etmiştir.

Bu dönemde Zübeyr b. Avvam da sahabenin büyükleri gibi gelişmelerden rahatsız oluyor, ama yönetimi saran Mervan b. Hakem ve taraftarları yüzünden pek de bir şey yapamıyordu. Derken o acı olaylar cereyan etti. Mısır'dan gelen asiler Hz. Osman'ın evini kuşattı. Zübeyr b. Avvam da, Hz. Osman'ı koruma adına aynen Hz. Ali gibi oğlu Abdullah'ı gönderdi. Ama ok yaydan çıkmıştı bir kez.... İşin neticesinde o acı olay yaşandı, *Zinnureyn* lakaplı Peygamber sevdalısı ve damadı Hz. Osman *(Rabî'ul Aşer)*, Peygamber'in şehrinde, asilerin zalim kılıçlarıyla Kur'an'ın üzerinde şehit edildi. Hz. Osman'ın o gün için akan kanı ne yazık ki bir daha hiç kurumayacak/durmayacak ve 1400 küsur senedir, İslam toprakları o günden başlayarak artık hep kan görecek, hep gözyaşı dökülecek, hep feryat ve figan işitecekti...

Yükselen fitne ateşi ne yazık ki, İslam toplumunu kasıp kavuracak, nice büyük ve değerli insanlar, o anki atmosferin etkisi ile bu fitneler içerisinde yer alacaktı. Zübeyr b. Avvam da bu ortamdan en fazla zarar gören, hatta işin nihayetinde bunun bedelini canıyla/kanıyla ödeyecek olan biri durumuna düşecekti.

- HZ. ALİ DÖNEMİNDE...

Asiler, fitnecilerin kışkırtmasıyla Peygamber'in şehrinde kan dökmüş, İslam'ın üçüncü Raşit halifesi Hz. Osman'ı şehit etmişlerdi. Herkes de büyük bir şaşkınlık yaşıyor, insanlar ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Bir an önce halifesiz kalan İslam devletine bir halife, bir imam lazımdı. Bu ihtiyaç daha ilk günden kendini hissettirdi. O günler tüm ibreler, tüm parmaklar yeni halife için tek bir ismi işaret ediyordu; o da Hz. Ali'den ^(Rasulu) başkası değildi. Bir grup insan gidip Hz. Ali'ye bunu teklif ettiler, Hz. Ali pek de bu işe yanaşmadı, ısrarlar çoğalınca imametin dersini en büyük imam olan Hz. Peygamber'den ^(Sahab) alan Hz. Ali, dedi ki: "Öyle imam, halife seçmek birkaç kişinin insiyatifi ile olmaz, Bedir ehlinin ve özellikle sahabenin büyüklerinin onayı ile olur. Onlar istemeden bu iş olmaz." (Taberi, Tarih, c. 4, s. 427) Gelenler: "Herkes bu iş için seni uygun görüyor" dediler. Ertesi gün Mescid'de toplanmak üzere anlaşılıp, ayrıldılar. Hz. Ali biat almak için ertesi gün Mescid'e girer girmez, iki kişiyi sordu: "Nerde Talha ve Zübeyr?"

Bu iki isim çok önemliydi ve o gün için İslam toplumunda en saygın iki insandı. Hz. Ali, bunun için hep bu iki ismi önemsemiş ve onları hep yanınında görmeyi arzulamıştı. Daha sonra Talha ile Zübeyr bulundu, onlarında hazır bulunduğu o meclis-

te Hz. Ali (Rasul Allah) Müslümanlara dördüncü Raşid Halife olarak takdim edildi. Talha ve Zübeyr'de orada Hz. Ali'ye biat ettiler, hatta Talha b. Ubeydullah'ın ilk biat eden kişi olduğu söylenir. (Ibn Esir, *el-Kâmil*, c. 3, s. 195; Ibn Kesir, *el-Bidâye*, c. 7, s. 226)

Biat işi gerçekleşmişti gerçekleşmesine ama, Medine bir türlü eski haline kavuşamıyordu. Asiler ellerini kollarını sallayarak Medine sokaklarında geziyor, Hz. Osman'ın katilleri ve fitneciler toplumun istikrara kavuşmasını istemiyorlardı.

Yıllardır, Peygamber şehrinde sadece sevgi ve muhabbet soluyan sahabe bu durumdan oldukça endişeli ve rahatsızdı. Rahatsız olanlar arasında Hz. Talha ve Hz. Zübeyr de vardı, onlar artık Medine sokaklarında gezmek istemiyor ve bir an önce oradan ayrılmak istiyorlardı. Bu vesile ile Hz. Ali'nin yanına geldiler ve Medine dışına çıkmak istediklerini söylediler. Ama Medine dışına çıkarlarken bir görev ile çıkmak istediklerini dile getirdiler. Talha, Basra valiliğini, Zübeyr Küfe valiliğini istiyorlardı. Kim ne iddia ederse etsin, biz bu büyük insanların dünyalık bir makam için çırpındıklarını söylemiyor, o valilik taleplerinde bile amaçlarının hizmet olduğunu düşünüyoruz. Hz. Ali (Rasul Allah) yıllardır aynı dava için mücadele ettikleri bu iki sahabîye baktı ve dedi ki: "Eğer sizler beni terk edip Basra ve Küfe'ye giderseniz, ben burada tek başıma nasıl bu sıkıntıların üstesinden gelirim. Hayır, sizler bana lazımsınız, gidemezsiniz."

• BİR KARDEŞ KAVGASI CEMEL'DE...

Hız. Ali bu iki büyük insanı yanında müşavir olarak bırakmak istiyordu. Ama onlar bir türlü Hız. Ali'nin bu hassasiyetini anlayamadılar, biraz da Hız. Ali'ye kırılarak yanından ayrıldılar. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Halife Ali'den izin alarak umre maksadı ile Mekke'ye gittiler. Onlar, Mekke'ye vardıklarında, orada çok farklı gelişmelerin olduğunu gördüler. Hız. Ali'ye muhalif olan tüm insanlar müminlerin annesi Hız. Aişe (Rahmetullahi) etrafında toplanıyor ve bir muhalefet cephesi oluşturuyorlardı.

Hız. Ali, olanlardan kısmen haberi olsa da, o bir an önce açılan fitne kapılarını kapatmaya, mecrasından sapan nebevî siyaseti bir kez daha Hız. Peygamber'in (Sallallahu) çizmiş olduğu zemine kavuşturma adına çırpınıyor, valileri değiştiriyor, adı yolsuzluk ve zülüm ile anılmaya başlayan her yöneticiyi gücüne, konumuna bakmadan azlediyordu. Tabi bu eşsiz adalet birilerini oldukça rahatsız ediyor, menfaatleri ve kendilerine akan muslukları kapanan bazı yöneticiler ve onların yandaşları Hız. Ali'ye karşı muhalefeti daha da kızıştırıyorlardı.

Hız. Ali'nin (Rahmetullahi), İslam topraklarına tamamen hakim olması demek, başta Emevî mensupları olmak üzere tüm menfaatperest grupların varlığının sona ermesi demekti. Bunun için bu menfaat çete-

leri ne yapıp edip, Hz. Ali'nin iktidarını sağlamlaştırmasını önlemeliydiler. Ama bunu tek başlarına yapmaları imkansızdı. Çünkü halk asla bunlara güvenmez, itibar etmezlerdi. O halde bu fitne ele başları, ne yapıp edip, toplum nezdinde itibar sahibi isimleri kullanmaları şarttı. İşte bunun için başta Hz. Aişe olmak üzere, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr gibi önemli isimler üzerine hesaplar yapmaya başladılar. İsimler bulunmuştu, şimdi de hem bu isimleri, hem halkı ikna edecek bir sebep lazımdı. Çünkü Hz. Ali, meşru bir yol ile seçilmişti ve Zübeyr ile Talha da ona biat etmişlerdi. İşe yarar tutarlı bir gerekçe/sebebe insanlara söylenmez ise, insanlar bu muhalefet cephesine pek de itibar etmezlerdi. O sebep de bulunmuştu: "Hz. Ali, Osman'ın katillerini yargılamak istemiyor, hatta Osman'ın katillerine sahip çıkıyor." O günkü iletişim şartlarının yetersizliği de dikkate alınınca bu propaganda oldukça etkili oldu ve Hz. Ali'ye muhalefet edenlerin sayısı hızla artmaya başladı. İşte tam bu ortamda yine fitnecilerin de telkinleri ile Hz. Aişe'nin ^(Rasul) rehberliğinde kalabalık bir ordu Mekke'den Basra'ya doğru yola çıktı.

Hz. Ali, bu oluşan hareketi haber alır almaz, kardeşlerinin yanlış bir işe düşmemeleri için, Şam üzerine yürümeyi düşündüğü bir zamanda, bu ordunun Basra'ya ulaşmasından önce onları engelleme adına yola koyuldu. Ama yetişemedi, Muhalefet

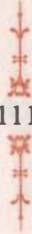

ordusu Basra'ya varmış, orada Hz. Ali'nin atadığı vali olan Osman b. Huneyf'i görevden almış, hatta valiye işkenceler yaparak hapsetmişlerdi. Daha sonra araya giren Hz. Aişe, onun istediği bir yere gitmesini istemiş ve serbest kalmasını sağlamıştır. (Belâzuri, *Ensabu'l-Eşraf*, c. 3, 26; Taberi, *Tarih*, c. 3, s. 34)

Derken iki ordu Basra yakınlarında karşı karşıya geldiler. Hz. Ali, bu kardeş kavgasını önleme adına elinden geleni yapıyor, elçiler üstüne elçiler gönderiyor ve bu vahim sonuçlar doğuracak olan elim hadiseyi başlamadan bitirmek istiyordu.

Cemel Savaşı'nın başlayacağı günün gecesinde Hz. Ali, adeta kendini parçalıyor, böyle bir savaşın kimin ekmeğine yağ süreceğini çok iyi bildiği için savaşın olmaması için bir taraftan elçiler gönderiyor, bir taraftan gözyaşları içerisinde dua ediyordu.

Hz. Ali en son elçi olarak Ka'ka b. Amr'ı gönderdi. Ka'ka oldukça etkili bir konuşma yaptı ve başta Hz. Aişe olmak üzere, Talha, Zübeyr ve daha niceleri Hz. Ali'nin haklılığına inandırdı. Bir anda köpüren fitne ateşi sönmeye yüz tuttu. Coşan duygular sakinleşmeye başladı ve insanlar olayları selim akıl ile düşünmeye başladılar. Konuşmaların sonunda sabah namazı vakti anlaşma yapıp, bu işi burada bitirmek istediklerini iki tarafta birbirlerine beyan ettiler.

Ka'ka b. Amr büyük bir sevinç ile Hz. Ali'ye geldi ve müjde verdi. Hz. Ali bu müjdeye öyle bir sevindi ki, günlerdir ağlayan gözleri bir anda gülmeye başladı. Ama bu sevinç fazla sürmeyecekti. Çünkü Müslümanların birliğinden, ittihadından korkan ve bundan rahatsız olanlar vardı. Dünde vardı, bugün de var... Müslümanların tek bir bayrak altında vahdet etmeleri her zaman birilerini rahatsız etmiştir. Çünkü birlikten kuvvet doğar ve kuvvet fitne ateşlerini söndürür, birilerinin planlarını bozardı.

İşte ne olduysa o gece oldu. Müslümanları birbirlerine kırdırmaya ramak kalmışken, böyle bir anlaşmanın yapılması, fitnecilerin tüm planlarını alt üst edecekti. Hem Hz. Aişe'nin ordusunda, hem de Hz. Ali'nin ordusunda yer alan bazı fitneciler, bir araya geldiler ve anlaşmayı yaptırmamak için planlar yapmaya başladılar. Fitneciler diyorlardı ki: "Bu tarihi fırsat bir daha elimize geçmeyebilir, bunun için bu fırsatı iyi değerlendirmek zorundayız." Planlar yapıldı, iki ordu içerisinde 500 kişilik bir grup seçildi; bu grup gece iki tarafın askerlerine baskın yapıp, çadırları yakacaklar, iki tarafta birbirlerini anlaşmaya riayet etmemekle suçlayacak; böylelikle sulh ortamının olmaması sağlanacaktı.

Öyle de oldu... Sabah nasıl olsa anlaşma yapılacak diye rahat rahat uyuyan askerler bir anda saldırı ile karşı karşıya kaldılar, neye uğradıklarını şaşırarak

askerler savaştan başka yol kalmadığını söylemeye başladılar.

Nihayetinde barışa/sulha üç-beş saat kala fitnecilerin bu planı ile yeniden öfkeler kabardı ve iki taraf da savaşmak için yeniden seferber oldular. O günün sabahında iki ordu karşılıklı saf tuttu. Bir tarafta Peygamber'in hanımı, Hümeiram dediği müminlerin annesi Hz. Aişe (Rasulü'nün), ablası *Zatü'n-Nitakeyn* lakablı Esmâ, cennetle müjdelenmiş iki isim Hz. Talha ve Hz. Zübeyr, diğer tarafta ise Allah Resulü'nün (Sallâllahu 'Alayhi ve Sellem) amcasının oğlu, damadı Hz. Ali, cennet gençlerinin efendileri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt aşığı Ammar b. Yasir ...

Bu nasıl bir tablo, şimdi kardeş kardeşimi doğrayacak, bir ömür batılın boynunu koparmak için kalkan bu kılıçlar şimdi birbirlerinin ensesine mi kalkacak? Ne acı bir durumdu bu durum ...

O dehşet anlarında ağlayan gözler vardı savaşın meydanında .... Hz. Aişe ağlıyordu ... Hav'eb köpeklerinin sesini duymuştu yol boyunca, o sesleri duyar duymaz yıllar önce Efendimiz'in (Sallâllahu 'Alayhi ve Sellem) dediği sözü hatırlamıştı. Efendimiz bir gün hanımlarına bakarak demişti ki: **"Hav'eb köpekleri kendisine havlayacağı, sağında ve solunda birçok insanın öldürüleceği, kendisi de öldürülmek üzere iken kurtulacak olan, çok tüylü devenin sahibi hanginiz olacak acaba?"** (Heysemi, *el-Mecmâu'z-Zevâid*, 7/234)

Aslında Hz. Aişe validemiz haksız olduğunu çok iyi anlamıştı. Ama bir kere dönüşü olmayan bir yola çıkmıştı. O meydanda Hz. Esmâ ağlıyordu, Efendimiz'den (Sakalı Ağlayan ve Söylem) yüzlerce kez faziletini bizzat dinlediği Hz. Ali ile karşı karşıya nasıl geldiğine bir türlü anlam veremiyor ve ağlıyordu. Hz. Talha ağlıyordu, Hz. Zübeyr ağlıyordu, Hz. Hasan ağlıyordu, ileride Kerbela'nın mahzun şehidi olacak olan Hz. Hüseyin ağlıyordu, Yasir ve Sümeyye'nin kahraman evladı Ammar b. Yasir ağlıyordu.

Biri daha vardı ki ağlayan ... Ağlayan velayet tahtının sultanı olan Hz. Ali'den başkası değildi. Hz. Ali'nin yüreği ağzına gelmiş; "Ya Rabbi! Kim kime kılıç sallayacak? Kim ne adına kiminle savaşacak?" diyordu. O savaş meydanında bile acaba son anda bu kirliliği, bu kardeş kavgasını bitirebilir miyim? diye düşünüyordu. Bu mülahazalar içinde bir anda Hz. Ali, Cemel savaşının yapılacağı meydana yürüdü. Hz. Ali son kez karşısındaki kardeşleriyle konuşmak istiyordu. "Ey Talha ve Ey Zübeyr!" dedi. İkisi de biraz öne çıktılar. Herkes nefeslerini tutmuş şimdi bu üç insanın ne konuşacaklarını merakla bekleme-ye başlamışlardı.

Cemel savaşının yapılacağı meydana ki, üç insan, risalet davasının üç yiğitleriydi. Yıllarca beraber gülmüş, birlikte ağlamış ve aynı dava için candan, canandan vazgeçmişlerdi. Ama kadere bakın ki, şimdi

bu üç cennet insanı birbirleri ile savaşmak için karşı karşıya gelmişlerdi. Fitne ne kötü bir ateştir böyle ... Ne kötü bir ateştir ki, sahabeyi bile karşı karşıya getirmişti.

Üç insan ikisi bir tarafta, Hz. Ali bir tarafta, bir müddet konuşmadan bekletiler. Belki birbirlerinin gözlerinden, Peygamberli günlerin hatıraları canlandı. Hz. Ali önce Hz. Talha'yı gözleri ile süzdü. Adeta Talha hakkında söylenen Peygamberin sözlerini hatırladı. Hani Allah Resulü ^(Salam) _(Ali, A'v) ^(Salam) _(Silem) demişti ya: **“Kim yeryüzünde yaşayan bir şehit görmek istiyorsa Talha b. Ubeydullah'a baksın.”** (Tirmizi, 3739)

Yine Uhud Gazvesi günü Allah Resulü ^(Salam) _(Silem) demişti ki; **“Uhud'da sağımda Cibril, solumda hep Talha vardı.”** (Rüdani, Cem'ul-Fevaid, 8727)

Hz. Ali ^(Rasulullah) _(Anahu) bu sözleri hatırladı, karşısında duran ve onunla savaşmak isteyen insan Peygamberin diliyle yürüyen bir şehitti ve Uhud'da Cibril ile aynı makamda duran bir yiğitti. Ali, bu yiğide yaşlı gözlerle baktı ve dedi ki: *“Ey Talha! Bu anlamsız savaş başlatacak mısınız? Boş yere ümmet-i Muhammed'in kanını akıtacak mısınız?”*

Talha, hiçbir şey söyleyemedi, kelimeler boğazında düğümlendi, baş yere eğildi, sukutu ile aslında Hz. Ali'ye hak verdi, ama ne ileriye ne geriye bir adım atamadı.

Hz. Ali, bu sefer Hz. Zübeyr'e döndü. Asıl söyleyeceğini Zübeyr'e söyleyecekti. Önce onu da biraz süzdü. Karşısında duran halası Safiyye'nin oğluydu. İkisi hala-dayı çocuklarıydı. Peygamberli günler geldi aklına, Zübeyr'in Habeşistan'a hicret edişi, İslam uğrunda çektiği ilk kılıcı, Bedir'de yan yana devirdikleri düşman askerleri, Uhud'da herkesin kaçıp dağılırken nasıl Peygamber'in yanında sabit kadem durduklarını, Hendek'te kazma sallayışlarını; Zübeyr'in Kurayzaoğulları yurduna gidip haber getirişini ve *Havariu'r-Resul* lakabını almasını, Hayber'de kendisinin savaşçı Merhab'ı öldürüşünün ardından Zübeyr'in de: "Ey Ali! Yasir'i de bana bırak" deyişini, Mekke'nin Fetih günü ihtişam ile taşıdığı sancağını, hepsi bir anda canlandı Ali'nin gözlerinde ...

Nihayetinde Hz. Ali, asıl söyleyeceği sözü söylemeye başladı: "Ey Zübeyr! Hatırlıyor musun, Sen ile Efendimiz ^(Sallallahu Alayhi ve Sallam) bir gün Medine'de Ğanemoğulları'na ait bir bahçede oturuyordunuz. Ben sizin yanınıza doğru yaklaştım. Efendimiz beni görünce gülümsedi, sen de gülümsedin. Allah Resulü sana sordu: '**Ey Zübeyr! Ali'yi seviyor musun?**' Sen dedin ki: 'Evet Ya Resulullah! Seviyorum, hem de çok seviyorum.' Efendimiz: o anda sana döndü ve dedi ki: "**Ey Zübeyr! Unutma, bir gün Ali ile sen karşı karşıya gelip, birbirlerinize kılıç çekeceksiniz. O gün sen haksız, Ali ise haklı olacaktır.**" (İbn Kesir, *el-Bidaye*, c. 7, s. 241)

Ardından Hz. Ali, şunları da ekledi: “Ey Zübeyr! Şimdi söyle Allah aşkına bu sözleri hatırladın mı?” Hz. Zübeyr bir anda geçmişe doğru pencere araladı ve bu söylenenleri çok iyi hatırladı. Evet, nasıl unutmuştu bunu? Bir anda kılıç elinden düştü, yere çömeldi, elini başının üstüne koydu ve tüm bu söylenenleri bir kez daha hatırladı. Öylece biraz kaldı, sonra ayağa kalktı, gözlerinden yaşlar boşanıyordu, Ali’ye döndü ve gözyaşları içerisinde dedi ki: “Ey Ali! Artık, bana dünyaları dahi verseler, ben sana karşı asla savaşmam.”

Aralarında geçen bu konuşmalardan sonra, Hz. Ali kendi askerlerinin içerisinde, Talha ve Zübeyr’de geriye, askerlerinin yanına çekildiler. Zübeyr döner dönmez, atını hazırlamaya başladı. Kendisine hatırlatılan ve gayet de iyi anımsadığı o müthiş nebevî ihbar-ı gaybiden sonra artık bir dakika dahi durmayacak, geldiği gibi Medine’ye geri dönecekti.

Bu hadisede üzerinde biraz düşünüp durmamız gereken birkaç nokta vardır. Büyüklerde büyüklüğün alameti, hatalarını görünce dönmek; küçüklerde küçüklüğün alameti ise hatalarını savunmak, hatada ısrar etmektir. Zübeyr b. Avvam bir takım mülahazalarla Basra’ya kadar gelmiş, Hz. Ali’nin adalet-i mahzayı (mutlak, tam bir adalet) tesis etme adına verdiği mücadeleyi tam anlamamış, bu mücadele karşısında adalet-i izafiyeyi (kısmi bir

adaleti) tesis etmeye çalışmıştı. Ordular hazırlanmış tam kılıçlar birbirlerine çekilecekken Hz. Ali, ona hatasını anlayacak bir nebevî hatıra hatırlatmıştı. İşte bu noktadan sonra Zübeyr'in büyüklüğünü görüyoruz, askerler bana ne der, insanlar beni kınar, bana korktu derler, sattı derler, kaçtı derler; ne derlerse desinler, ben hatamı hata ile devam ettirmem, zararın neresinden dönersem kardır, der ve hiçbir kınamacının kınamasında korkmam sonunda ölüm olsa dönerim, diye düşünür.

Bu tabloda Hz. Zübeyr'in tavrı çok önemlidir ve kesinlikle çok iyi ders alınmalıdır. Askerlerin arasına döndü, geriye dönmek için atını hazırlamaya başladı. Birileri onu engellemeye çalıştı, Ali seni kandırdı dediler, o söylenen hiçbir söze aldırış etmedi; ama o: *"Ali benim bütün hatıralarımdır"* diyordu; yani Ali demek, yirmi üç yıllık risalet tarihini beraberce yürüdüğüm insan demek, Ali demek; Bedir, Uhud, Hendek ve diğerleri demek ...

• SAVAŞ MEYDANINDA NEBEVİ BİR HASSASİYET

Efendimiz'in ^(Sahabesi) _(Aliyi ve Sille) nebevî ikliminde yetişen Zübeyr b. Avvam, oradan öğrendikleriyle yaşamaya gayret ediyordu. O, Efendimiz'den borcun ödemesi konusunda çok önemli mesajlar öğrenmişti.

Bunun ne kadar önemli olduğuna defaatle şahit olmuştu.

Mesela bir defasında sahabeden Seleme b. Ekva'nın ^(Rasulullah) rivayet ettiği şu olaya o da şahit olmuştu: Seleme diyor ki: "Peygamberimiz'le ^(Sahabesiyle birlikte) birlikte oturuyorduk. Bir cenaze getirildi. Cenaze sahipleri: 'Ey Allah'ın Resûlü, cenazemiz var, namazını kıldırır mısınız?' dediler. Peygamberimiz: **'Ölünün üzerinde bir borç var mıdır?'** diye sordu. Cenaze sahipleri: 'Hayır, borcu yoktur' diye cevap verdiler. Peygamberimiz: **'Geriye bir dünyalık bıraktı mı?'** diye sordu. Onlar: 'Hayır, bir şey bırakmadı' dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz o cenazenin namazını kıldı. Başka bir zaman bir başka cenaze getirilmişti. Cenaze sahipleri Peygamberimiz'den cenazelerine namaz kıldırmasını rica ettiler. Peygamberimiz: **'Ölünün üzerinde borç var mı?'** diye sordu. Onlar: 'Evet, var' dediler. Efendimiz: **'Bir dünyalık bıraktı mı?'** diye sordu. Onlar: 'Üç dinar bıraktı' dediler. Efendimiz ^(Sahabesiyle birlikte) bunun da namazını kıldı. Sonra üçüncü bir cenaze getirildi ve: 'Ey Allah'ın Resûlü, cenazemiz var, namazını kılmanız' dediler. Efendimiz yine sordu: **'Geriye bir dünyalık bıraktı mı?'** Vefat edenin yakınları: 'Hayır, bırakmadı' dediler. Bu sefer Efendimiz: **'Onun borcu var mı?'** diye sordu. Cenaze sahipleri: **'Evet, üç dinar borcu var'** dediler. Bunun üzerine Efendimiz ^(Sahabesiyle birlikte) sahabeye: **'Haydi**

kalkın ve cenazenizin namazını kılın' buyurdu (da kendileri kılmak istemedi). Bunun üzerine Ebû Katade dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü! Cenazenin namazını kılınız, borcu benim üzerimedir' (yani borcunu ben ödeyeceğim) diyerek kefil oldu. Bunun üzerine Peygamberimiz bu cenazenin de namazını kıldı."

(Buhari, *Havâlit*, 3)

Mümin insanı dehşete düşüren bu tablo, sahabe'nin nicelerini sarstığı gibi Zübeyr b. Avvam'ı da sarsmış, borcun ödenmesi ve Allah'ın huzuruna borçlu olarak gelinmemesi konusunda büyük bir hassasiyet kazandırmıştı.

Zübeyr b. Avvam'ın ^(Rasûlünin) bu konuda nasıl bir kamet/duruş kazandığını oğlu Abdullah b. Zübeyr bize naklediyor: "Cemel vak'ası gününde savaşın öncesinde babam Zübeyr beni yanına çağırdı ve bana dedi ki: 'Ey oğlum! Bugün savaş başlar öldürülenler olursa onlar ya zalimdir veya mazlum. Bana gelince ben mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Eğer bugün ben öldürülürsem beni en fazla düşündüren şey borçlarımdır. Bundan dolayı ben ölür, sen sağ kalırsan hemen mallarımı sat ve ne kadar borcum varsa hepsini öde! Borçlarımla ödedikten sonra malım kalırsa, onun üçte biri vasiyetimdir; geriye kalanlar ise senin ve çocuklarındır. Şayet borcumdan bir kısmını ödemekten aciz kalırsan (yani mal-

larım borçlarımı yetmezse) Mevlam'dan yardım dile! O sana yardım edecektir.'

Abdullah b. Zübeyr, diyor ki: 'Babacığım, Mevlan kim?' Zübeyr b. Avvam diyor ki: 'Mevlam Allah'tır.'

Abdullah b. Zübeyr, sözünün devamında diyor ki: 'Babam, savaşın meydanında bu vasiyeti bana defaatle yaptı. O şehit olunca, ben dediği gibi yaptım. Bir münadi çıkarttım, dört yıl boyunca hac mevsiminde: 'Kimin babamdan bir alacağı varsa, gelsin benden alsın' dedim. Tüm borçlarını ödedikten sonra yine geriye bize epey bir mal kaldı.' (Buhari, *Farzu'l-Humus*, 13)

Savaş meydanında Zübeyr b. Avvam'ın (Rababtin) bu hassasiyeti, onda nebevi mesajların nasıl yankı bulduğunun en önemli işaretlerindendir.

• ŞEHADETE YÜRÜYÜŞÜ

Zübeyr b. Avvam, savaşın meydanında atına biner binmez, hemen yola çıktı ve Medine'ye doğru gitmeye başladı. Zübeyr'in savaştan çekilmesi iki tarafta da fazlaca dedikodulara sebep olmaya başladı. Askerlerin çoğu diyorlardı ki: "Zübeyr, bizi buralara kadar getirdi, şimdi kendi kaçıp gidiyor." Bu söylentileri duyan Hz. Ali'nin ordusunda bulunan Amr b. Cürmüz, yanına birkaç kişiyi alarak Hz. Zübeyr'in

peşinden gitti. Amr'ın amacı Zübeyr'i bulup öldürmek; bununla da Ali'den bir ödül koparmak ya da taltif görmektir. Çünkü Amr gibi cahiller, bu savaşı da sıradan bir savaş olarak görüyor, Cemel'in bir kardeş kavgası olduğunu bir türlü anlamıyorlardı.

Hiz. Ali'ye sorulmuştu: "Cemel ehli müşrik midirler?" Hiz. Ali: "Hayır, onlar şirkten kaçanlardır" demişti. Bu sefer: "Peki, onlar münafık mıdır?" diye sorulmuştu. Hiz. Ali: "Münafıklar Allah'ı çok az anarlar, ama onlar çokça anmaktadırlar" diye cevap vermişti. Bunun üzerine: "Öyleyse Ey Ali! Onların hükmü nedir?" diye sorulmuş: "Onlar bize isyan eden, bizimle savaşan kardeşlerimizdir" demişti. (İbn Abdîrrahîm, el-İkdu'l-Ferîd, c. 5, s. 74)

Hiz. Ali, yanında olanlara hep bunları söylemesine rağmen, cahiliyenin izlerini silemeyen nice bahtsızlar, bu sözlerin hiçbirini duymuyor, yine bildiklerini yapmaya çalışıyorlardı. İşte onlardan biri Amr b. Cürmüz'dü. .

Zübeyr b. Avvam (Rahîmullah), yol boyunca gözünden yaş eksik olmadı, hep ağladı. Hiz. Ali ile olan hatıraları zihninde canlandı. Allah Resulü'nün (Sallallahu 'Alayhi ve Aleslihi ve Salam), Ali'ye olan sevgisini hatırladı ve nasıl böyle bir yanlışa kapı açıp Hiz. Ali ile savaşmak için karşı karşıya geldiğinin muhasebesini yaptı. Çok pişman olmuştu, ama olan olmuş en azından son anda bu kirli savaşın dışına çıkma kudreti göstermişti. Bu duygularla Sibâ

vadisinde konakladı, burada biraz dinlenecek ve namaz kıılıp sonra Medine'ye doğru yoluna devam edecekti.

Bu arada Amr b. Cürmüz ve adamları da bu tepeye ulaşmış uzaktan bir fırsatını yakalayıp Zübeyr'e saldırmak için beklemeye başlamışlardı. Zübeyr namaza durmuş, bu cahiller ise tam sırası deyip Allah'ın huzurunda olan bu yiğidin üzerine zalim kılıçlarını sallamaya başlamışlardı. Altmış dört yıllık bereketli bir hayat, zalim ve cahil birinin eliyle ve namaz üzerinde noktalanıyordu. Tarihler o gün Hicretin 36. yılının Cemaziyelâhir ayını gösteriyordu. (Miladi olarak, Aralık, 656)

Hız. Zübeyr'in altmış dört yıllık bereketli ömrünün, imana erişinden önceki ilk onaltı yılı hariç, geriye kalan kırk sekiz yılının tamamını, Allah ve Resulü uğruna harcanmış, özellikle yirmi üç senelik nübüvvet güneşinin yanındaki ömür, onun için bambaşka hatıraların olduğu bir zaman dilimi olmuştu.

Zübeyr, şehadete aşık bir yürekti, bir ömür şehadet aşkı ile yanıp tutuşmuştu. O öyle bir aşıktı ki şehadete; her zaman dualarının başına şehadeti koymuştu. Bunun için o çocuklarına hep şehit olmuş sahabilerin isimlerini koyardı. Zübeyr'in çocuklarının isimlerinden biri; Hamza'ydı, biri; Mus'ab'tı, bir diğeri; Abdullah'tı vs... Çocuklarına koyduğu bu

isimler, Zübeyr'in derdinin şehadet olduğunun en açık göstergesiydi. Şehadet ki; her risalet davasının yolcusunun en büyük sevdası ve aşkı idi. Zübeyr de böyle bir sevdanın vurgunu idi. O, şehadeti dualarının başına koymuş, adeta her duasında Rabbisinden bunu istemişti.

Hatta Zübeyr, bu sevda ile yanıp tutuşurken, sırf şehit olmak için bir hanım ile evlenmişti. Sahabi hanımlarından Atike bint Zeyd isimli bir hanım vardı. Bu hanım, Hz. Ömer'in amcasının kızı, yani Cennetle müjdelenmiş Said b. Zeyd'in kız kardeşi, büyük hanif Zeyd b. Amr'ın kızı idi. Bu hanım sahabi, kiminle evlenmişse, o kocası kesinlikle şehit olmuştu. Bunun için Hz. Ömer'in oğlu Abdullah b. Ömer: *"Her kim şehadet isterse halam Atike ile evlensin"* diyordu. Atike validemiz ile önce Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah evlenmişti. O, Taif seferinde kendisine isabet eden bir ok ile şehadet şerbetini içmişti. Sonra Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattab ile evlenmişti. Zeyd, Yermuk savaşında şehit olunca, bu sefer Hz. Ömer ile evlenmiş, o da şehit olmuştu. Sonra bu hanım ile Zübeyr evlenecekti. Zübeyr, yıllardır hasretini çektiği şehadete belki kavuşurum ümidi ile bu hanım ile evlenmişti ve şehadet Zübeyr'e bir kardeş kavgası olan Cemel Vakası'nın öncesinde ulaşacaktı. En son Atike validemiz, cennet gençlerinin efendisi Kerbelâ'nın solmaz gülü,

şehitlerin sertacı Hz. Hüseyin ile evlenmiş, onu da şehit olarak bu dünyadan yolcu etmişti. (İbn Hacer, *el-İsabe*, c. 4, s. 2570)

İşte Zübeyr b. Avvam yıllardır hasretini çektiği şehadete şimdi Amr b. Cürmüz denen bir cahilin eliyle ulaşıyordu. Amr, Zübeyr'i şehit ettikten sonra kılıcını ve elbiselerini alarak doğruca Hz. Ali'nin yanına geldi, amacı Zübeyr'i öldürdüğünü söyleyerek Hz. Ali'den taltif görmektir. Kılıcı getirip Ali'nin ellerine bırakınca Hz. Ali ^(Radısalıhu) _(Anıta), neye uğradığını şaşırır ve İbn Cürmüz'e dönerek şunları haykırdı: "Vallahi! Ben Allah Resulünden; **'Safıyye'nin oğlunu öldürme cehennemi müjdele!'** dediğini duydum. Ey İbn Cürmüz! Sen İslam'ın kılıçlarından bir kılıcı öldürdün, sen ne kötü bir iş yaptın" dedi. İbn Cürmüz, taltif göreceğini zannettiği bir ortamda şimdi kınanıyor, eleştiriliyor, hatta cezalandırılıyordu. (İbn Sa'd, *Tabakat*, c. 5, s. 34-38; Taberi, *Tarih*, c. 3, s. 55, 56)

Hz. Ali, hüznün üstüne hüznü yaşıyordu, kardeş kavgası Cemel'de bir hiç uğruna ölen on-on beş bin insana üzülmüyor, yaşayan şehit Talha'nın şehadetine üzülmüyor, Hz. Hatice'nin ^(Radısalıhu) _(Anıta) hatırası olan Hind b. Ebî Hâle'nin şehadetine üzülmüyor, şimdi de Zübeyr'in bir cahilin eliyle şehadete yolcu edilmesine üzülmüş, gözyaşı döküyordu.

Hz. Ali, gözyaşları içerisinde Zübeyr'in kılıcını havaya kaldırdı ve şunları haykırdı, tüm ümmete: "Bu kılıç varya, bu kılıç... İslam uğruna çekilen ilk

kılıçtır, bu kılıç varya Bedir'de müşriklerin korkulu rüyasıydı, bu kılıç Uhud'da Allah Resulü'nü savunan bir bileğin elindeydi, bu kılıç Hendek'te Ahzab ordularını dağıtmak için havadaydı, bu kılıç Hayber'de Yahudi kalelerini deviren bir yiğidin elindeydi." Hz. Ali, saatlerce Zübeyr'in kılıcı ve eşyaları üzerine gözyaşı döktü ve onu kaybetmenin hüznünü derinden yaşadı.

5. Bölüm

HADİS RİVAYETİNDE
ZÜBEYR B. AVVAM
(Radiyahallahu Anhu)

Zübeyr b. Avvam (Rak'atları Annu) Efendimiz (Sahabesi Akılsız ve Sözlü) ile yirmi üç yıl beraber yaşamasına, hep en öndekilerden ve hep ilk dairenin bahtiyarlarından biri olmasına ve Efendimiz'den sonra da tam yirmi beş sene yaşamasına rağmen, sadece otuz sekiz tane hadis rivayet etmiştir. Bunlardan yedi tanesi Buhari ve Müslim'de, diğerleri ise çeşitli hadis kitaplarında yer almaktadır. (İbn Hazım, Cevâmi'ü's-Sire, s. 261; Yıldırım, Muhammed Emin, Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız? s. 138)

Abdullah b. Zübeyr, bir gün babasına şöyle bir soru soracaktı: "Ey babacığım! Allah Resulü (Sahabesi Akılsız ve Sözlü) ile bunca beraberliğin olmasına rağmen neden bu kadar az rivayette bulunuyorsun?" Bir ihlas ve aşk abidesi olan Hz. Zübeyr, bu soru karşısında demişti ki: "Oğlum! Biz Allah Resulü'nden öyle bir söz duyduk ki, bu sözden sonra boğazlarımızda düğümler oluştu ve çok mühim bir şey olmadıkça ağızımızdan onun adına söz çıkma-

di.” Abdullah bu sözün ne olduğunu merak etti ve sordu: “Osöz neydi babacığım?” Zübeyr b. Avvam, bir anda terlemeye başladı ve o sözü söylerken bile ciddi bir sorumluluk şuuru ile zorlanarak şöyle dedi: “Resulullah (ﷺ) buyurdu ki: **‘Kim benim adıma kasden yalan söylerse, cehennemdeki yerini hazırlasın.’** (Buhari, İlim, 36; Tirmizi, İlim, 13)

“İşte oğlum ödüm kopuyor, ağzımdan Allah Resulü’ne ait bir sözü söylerken, ya unutmuşsam, ya yanlış duymuşsam, ya karıştırmışsam... Bu korkulardan dolayı dilimi bağladım ve çok fazla hadis rivayet etmedim/ edemedim.” (Buhari, İlim, 38; Ebû Davud, 3651)

Böyle bir hassasiyet hemen hemen ashabın tamamında vardı. Onlar –haşa- iş olsun diye konuşmaz, iş olsun diye asla hadis rivayet etmez, ortaya bir ihtiyaç ve zaruret çıkmadıkça bu konuda hep geride dururlardı.

Tabiînin büyük imamlarından Abdurrahman b. Ebî Leyla bu olayı daha iyi anlayacağımız şöyle bir rivayet aktarır: “Ben o kutsî halkadan tam yüz yirmi insanı tanıdım. – bu yönüyle de Abdurrahman b. Ebî Leyla en fazla sahabî gören tabiîn alimidir- Bu yüz yirmi insanın büyük bir kısmını bir arada aynı mecliste de gördüm. Kendilerine Allah Resulü’nden (ﷺ) bir hadis sorulduğu zaman o sahabîler hep birbirlerinin gözlerine bakar ve hepsi önceliği başka birine bırakırlardı. O konuşacak zatta terler, dişini sıkar, Allah’a sığınır ve

zorlanarak o hadisi rivayet ederdi.” (Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, c. 4, s. 263)

İşte sahabe hadis rivayeti açısından böyle has-sastı. Bundan dolayıdır ki; Allah Resulü'nün (ﷺ) binlerce sahabisi içerisinde çok az bir kısmı hadis rivayeti açısından öne çıkmış, tabir caiz ise kendilerini kurban ederek bu taşın altına ellerini koymuşlardır.

Bu ön bilgilerden sonra Zübeyr b. Avvam'ın rivayet ettiği hadislerden Buhari'de geçen bir rivayeti ve olayın kahramanı onun olduğu ama oğulları Abdullah ile Urve'nin rivayet ettikleri başka bir hadiseyi sizlere aktaralım.

Buhari'de geçen rivayetinde Zübeyr b. Avvam diyor ki: “Efendimiz (ﷺ) buyurdular ki: **‘Sizden birinizin ipini alarak sırtında bir bağ odun getirip pazarda satması, bu sebeple de Allah'ın kendisinin yüzünü koruması, başkalarından dilenmesinden çok çok daha iyidir. Dilendiği kimseler ya verirler, ya vermezler.’** (Buhari, *Zekat*, 50; *Buyü*, 15; *Musûka*, 13)

Diğer rivayete gelince, bu hadise Nisa Sûresi'nin 65. Ayetinin nazilini de sebep olan olaydır. Abdullah b. Zübeyr ve Urve b. Zübeyr, farklı rivayetlerle olayı bize aktarırlar: Zübeyr b. Avvam ile Ensar'dan ve Bedir ashabından olan komşusu arasında Harra'dan gelen suyun kullanımı konusunda anlaşmazlığa düşerler. Ensar'dan olan sahabî: “Ey Zübeyr! Suyu

bırak benim bahçeme aksın!” derken, Zübeyr b. Avvam: “Hayır, önce ben bahçemi sulayayım, sonra bırakırım!” demiştir. Kendi aralarında anlaşmaya varamayınca, olayı Efendimiz'e ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) intikal ettirmişlerdi. Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) de tarafları dinledikten sonra demişti ki: **“Ey Zübeyr! Suyla bahçeni sula, sonra da suyu komşuna bırak!”** Efendimiz ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bu hükmü verince, ondan razı olmayan Ensarî Sahabî: “Ya Resulullah! Halanın oğlu olduğu için mi böyle hüküm verdin?” demişti. Bu sözden oldukça rahatsız olan Efendimiz'in ^(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) mübarek yüzünün rengi değişmiş, kızgın bir ses tonuyla Zübeyr'e demişti ki: **“Ey Zübeyr! Bahçeni iyice sula, sonra su duvarın diplerine varıncaya kadar onu bırakma! Su orayı doldurunca, sonra komşuna bırak!”**

Bu olay üzerine: **“Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin verdiği hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar”** (Nisa, 4/65) ayeti nazil oldu.

Zübeyr b. Avvam ^(Rasulullahi Anhu) böyle bir ayetin inişine de bu hadise ile vesile oluyordu. (Buharî, *Sulh*, 12; Musâkât, 6,7,8; Müslim, *Fedâil*, 129)

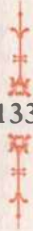

SÖZÜN SONU

Zübeyr b. Avvam'ın (Rasul) altmış dört yıllık bereketli ömrü, her ne kadar Sibâ vadisinde hüznü bir kapanış ile sona ermişse de, o yaşadığı hayat ile tüm Müslümanlara bir çok alanda örnek ve model olacak bir miras bırakarak gitmiştir.

133

Onun hayatı, her şeyden önce “nasıl gerçek manada yiğit olunmuş” sorusunun cevabı niteliğindedir. Risalet davasını omuzlamak zorunda olan Müslümanlar, Zübeyr'in hayatından çok dersler alabilir. Özellikle onun kırksekiz yıllık iman yolundaki hayatı, ihlas ve aşk adına bize çok şey söylemektedir. O mesajları doğru algılayanlar/anlayanlar, Zübeyr gibi ihlas ve aşkın zirvelerine tırmanabilir, bu iki önemli hususiyette abideleşebilirler.

Zaten yapılan amellerde ihlas ve aşk olmazsa, kulluk yolunda yürünebilir mi? İhlas, amelin de-

ğeri, aşk ise amelin feridir. İkisinin varlığı sahibini yürütebilecek ve işin neticesinde de sevindirecektir.

Zübeyr b. Avvam'ın ihlas ve aşk üzere yürüyen hayatının gölgesinde Efendimiz'in (ﷺ) şu ibret dolu sözlerine kulak verelim:

“Kıyamet günü Allah'ın huzuruna ilk çağrılacaklardan biri şehitlerdir. Allah Teâlâ bunlardan bazılarına niçin canlarını feda ettiklerini sorar. Onlar da Allah yolunda savaştıklarını ve öldürüldüklerini söylerler. Allah ise riyakâr olanlara: ‘Yalan söylüyorsunuz! Bilakis falanca ne kadar cesur desinler diye savaştınız ve dünyada öyle anıldınız. Artık bugün size hiçbir karşılık yoktur’ buyurur.

Ondan sonra ilim öğrenen ve öğretenler (Kur'an okuyanlar) çağrılır. Onlardan da bazılarına ne yaptıkları sorulunca onlarda ilmi ile amel edip Kur'an öğrettiklerini söylerler. Allah Teâlâ bunlardan riyakâr olanlara: ‘Yalan söylüyorsunuz! Size ne kadar âlim (güzel Kur'an okuyor) desinler diye bunu yaptınız ve anıldınız. Bugün ise size hiçbir karşılık yoktur’ buyurur.

Son olarak mallarını Allah yolunda infak eden zenginkişiler getirilir. Onlara da aynı soru sorulunca; ‘Allah yolunda tasadduk ettik’ demelerine karşılık, Cenab-ı Hak onlardan riyakâr

olanlara: ‘Yalan söylüyorsunuz! Sizlere insanlar ne kadar cömert desinler diye bunu yaptınız ve cömert de dediler. Bugün ise size hiçbir karşılık yoktur’ denilir ve daha sonra onların hepsi ateşe doğru sürüklenirler.” (Müslim, İmaret, 152; Tirmizî, Zühd, 48.)

İşte Efendimiz (ﷺ) amellerde ihlasın olmasının insanı nereye vardiacağı hususunu böyle tasvir etmektedir.

Rabbimiz, bizleri ihlas ve aşktan hakkınca nasiplendirsin.

Rabbimiz, bu çorak toprakları ve zamanları Zübeyrlerden, Zübeyrleşen iman insanlarından mahrum etmesin.

Bizleri de Zübeyr b. Avvam gibi ihlas ve aşk insanlarından eylesin. (âmin)

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Müzi-lu'l-İlbas Amma İştehere Mine'l-Ahadisi A'la Elsineti'n-Nâs*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1421/2001.

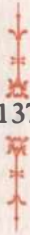
AHMED B. HANBEL, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l İslamiyye, Beyrut, Lübnan, 1413/1993.

BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabü'l-Eşraf*, Darü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Delâilü'n-Nübüvve*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1410/1987.

BEYHAKÎ, *el-Medhal ilâ Kitabi's-Sünen*, Tahk: Muhammed Ziyâurrahman el-A'zamî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1410/1987

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *el-Camiu's-Sahih*, Mektebetü et-Tevfikîyye, Kahire, Mısır, Tarihsiz.

BUHARÎ, *el-Camiu's-Sahih*, Beytü'l-Efkârü ed-Devliyye li'n-Naşir, Riyad, Suudi Arabistan, 1419/1998.

DEYLEMÎ, Şirüye b. Şehradâr, *Firdevsü'l-Ahbâr*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1409/1986.

DİMAŞKÎ, Muhammed bin Salih, *Subulu'l-Huda ver-Reşad fi Siret-i Hayri'l-İbad*, Terc: Yusuf Özbek, Ocak Yayınları, İstanbul, 1424/2004.

DIYÂRBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, *Tarihü'l-Hamis fi ahvâli enfesi nefis*, Darü's-Sadr, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, es-Sicistanî, *es-Sünen-i Ebi Davud*, Darü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1414/1994.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Darü'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, 1405/1981.

EBÛ NUAYM, *Delâilü'n-Nübüvve*, Tahkik: Muhammed Revvas Kal'aci, Abdülber Abbas, Dârü'n-Nefâis, Beyrut, Lübnan, 1412/1991.

HÂKİM, *Ma'rifetü Ulumi'l-Hadis*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.

HÂKİM, Muhammed b. Abdullah en-Nisabûri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Darü'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1411/1991.

HALEBÎ, Allame Ebi el-Fezâ Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed, *İnsânü'l-Uyûn fi Sireti'l-Emin el-Me'mûn*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1428/2008.

- HAMİDULLAH, Muhammed; *İslâm Peygamberi*, (c.1-2)
Terc: Salih Tuğ, İrfan Yayımcılık, İstanbul, 1993.
- HEYSEMİ, Nûriddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Mecmâu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1408/1988.
- İBN ABDİLBERR, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî, en-Nemerî, *el-Istiab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.
- İBN ESİR, İzzuddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, el-Cezeri, *Usdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1424/2003.
- İBN HABİB, Ebî Cafer Muhammed, *el-Muhabbar*, Darü'l-İfâk el-Lebidiyye, Beyrut, Lübnan, Tarihsiz.
- İBN HACER, el-Askalani Şihabüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali, *el-Isabe fi Temyizi's-Sahabe*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 1425/2004.
- İBN HACER, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, (1-16) Darü'l-Beyan, Kahire, Mısır, 1419/ 1999.
- İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Mektebetü's-Safa, Kahire, 1422/2001.
- İBN İSHAK, Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Siretü Ibn İshak*, Tahk: Muhammed Hamidullah, Ma'hadü'd-Dirâse, tarihsiz.
- İBN KESİR, Ebû'l-Fida İmaduddin, *el-Bidaye ve'n-Niha-ye*, Darü'l-Kutubi'l-Maarif, Beyrut, Lübnan, 1406/1987.

İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen*, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan 1421/2001.

İBN SA'D, Muhammed, *Kitabü't-Tabakatü'l-Kebir*, Tahk: Ali Muhammed Amr, Mektebetü'l-Hanimî, Kahire, Mısır, 1421/2001.

İBN SA'D, *et-Tabakatü'l Kübra*, Daru's-Sadr, Beyrut, Lübnan 1414/1994.

İBN SÜNNİ, Ebû Bekir, Ahmed b. Muhammed b. İshak, ed-Dineverî, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire, Mısır, 1420/2000.

140

İBNÜ'L-CEVZİ, Ebû'l-Ferec Abdurrahman, *Telkîhu Fuhum Ehli'l Eser fi Uyuni't-Tarih ve's-Siyer*, Mektebetü'l-Adab, Kahire, Mısır, 1419/1999.

İSFEHÂNÎ, İsmail ibn Muhammed ibni'l-Fazl et-Teymî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Darü Taybe, Riyad, Suudi Arabistan, 1409/1986.

KÖKSAL, M. Asım; *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, Mekte-Medine Dönemi, (c.1-9) İrfan Yayınevi, İstanbul, 1981.

KÖKSAL, *Hz. Muhammed ve İslamiyet*, (c.1-4) Işık Yayınları, İzmir, 2007.

MALİK B. ENES, Ebû Abdullah, *el-Muvatta*, Daru İhya-i't-Turasi'l-Arabi, Kahire, Mısır, 1414/1993.

MÜSLİM, b. el-Haccac, *Sahih-u Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1414/1993.

- NESAİ, Ahmed b. Şuayb Ebu Abdurrahman, *Sünenü en-Nesai*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 1422/2001.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya ibn Şeref ibn Müri, *Riyâzü's-Sâlihîn*, Terc: M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfü Çakan, Raşit Küçük, Erkam Yayınları, İstanbul, 1427/2006.
- RÜDÂNÎ, İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Cem'ul-Fevâid Min Câmi'il-Usûl ve Mecma'iz-Zevâid*, Terc: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, Tarih-siz.
- SÜYÛTÎ, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü'l-Mensur Fi't-Tefsir Bi'l-Me'sûr*, Tahk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Merkezu'l-Buhûs ve Dirâsati'l-Arabiyye, Kahire, Mısır, 1424/2003.
- TABERANÎ, Ebu'l Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, Daru İhya-i Turasi'l-Arabi, Beyrut, Lübnan, 1413/1993.
- TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarih'ul-Ümem ve'l-Mülük*, Darû'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1422/2001.
- TABERÎ, *Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'an*, Darü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, Ebu İsa, *Sünenü't-Tirmizi*, Darü'l İhya Et-Turasi'l Arabî, Beyrut, Lübnan, 1414/1994.
- TÜRKİYE DİYANET VAKFI, *İslam Ansiklopedisi*, (c.1-37), İstanbul, 1988.

VÂHİDÎ, Ebî'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbabü'n-Nüzûl*, Darü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1421/2001.

VÂKİDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l-Meğâzi*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1424/2004.

YEMÂNÎ, Muhammed Abduh; *Ümmü'l-Mü'mininin Hatticetü Bintü Huveylid Seyyidetün fî Kalbi'l-Mustafa*, Müessesetü Ulümi'l-Kur'an, Dımeşk, Şam, 1422/2002.

YILDIRIM, Muhammed Emin; *Hazreti Peygamber'in Albümü*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.

YILDIRIM, *Nebevi Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.

YILDIRIM, *Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız?*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer Alâmi'n-Nübelâ*, Darü'l-Hadis, Kahire, Mısır, 1427/2006.

ZEHEBÎ, *Tecrid-u Esmâ's-Sahabe*, Darü'l-Beyan, Kahire, Mısır, 1406/1987.

TABLO ve RESİMLER

- ◆ Zübeyr b. Avvam'ın Kimlik Tablosu
- ◆ Zübeyr b. Avvam'ın Soy Kütüğü
- ◆ Zübeyr b. Avvam'ın Aile Tablosu
- ◆ Zübeyr b. Avvam'ın Kabrinden Görünümler

Zübeyr b. Avvam

Adı	Zübeyr b. Avvam
Anlamı	Yazılı küçük not
Künyesi/Lakabı	Ebû Abdullah/ <i>Abdullah'ın Babası,</i> Havariyyü Resûl/ <i>Resûl'ün Havarisi</i>
Kabileşi	Esedoğulları/Mekke
Yakınlığı	Efendimiz'in (ﷺ) halası Safiye'nin oğlu Hz. Hatice validemiz onun halasıdır.
Akrabaları	Hz. Ebubekir'in ise damadıdır. Efendimiz'in de Hz. Aişe'den dolayı bacanağıdır. Tüm Haşimoğulları onun dayılarıdır.
Doğum Yılı	Miladi, 594/Nübüvvetten 16 yıl önce
Doğum Yeri	Mekke
Fiziki Yapısı	Orta boylu, hafif dolgun, ak saçlı, seyrek sakallı ve biraz esmer tenliydi.
Mizacı	Çok cesur ve çok cömert biriydi. Savaş meydanlarında dayısı Hz. Hamza gibi adından söz ettirirdi
Baba Adı	Avvam b. Hüveylid
Babaannesinin Adı	Fatıma bint Zâide b. el-Asam b. Hacer
Dedesinin Adı	Esed b. Abdülzaza b. Kusay
Anne Adı	Safiyye bint Abdülmuttalib
Anneannesinin Adı	Hale bint Üheyb
Dedesinin Adı	Abdülmuttalib b. Haşim
Kardeşleri	Seyfi/Safi, Sâib, Abdülkâbe, Ümmü Habib, Hind ve Zeyneb
Hanımları	Esmâ bint Ebûbekir, Ümmü Halid bint Said, Rebab bint Uneyf, Zeyneb bint Mersed, Ümmü Gülsüm bint Ukbe, Atike bint Zeyd b. Amr
Oğulları	Abdullah, Urve, Münzir, Âsım, Muhacir, Amr, Mus'ab, Hamza, Ubeyde, Cafer ve Halid
Kızları	Hatice, Ümmü'l-Hasan ve Aişe, Habibe, Sevda, Hind, Remle, Hafsa ve Zeyneb
Mesleği	Ticaret ve askerlik
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Hicreti	Habeşistan ve Medine

زبير بن العوام

Medine'deki Kardeşi
Peygamberimiz (ﷺ) ile
birlikteliği

Ka'b b. Malik

Bir müddet Habeşistan'da
kalmış olsa da, Efendimiz (ﷺ)
ile birlikteliği Nübüvvetin
ilk gününden son gününe kadardır.
38

Rivayet ettiği hadis sayısı
Ondan hadis rivayet edenler

Oğlu Abdullah ve Urve, Cabir b.
Abdullah ve torunu Hişam b. Urve
Efendimiz (ﷺ) ile birlikte tüm
gazvelere ve birçok seriyelere
katılmıştır. Yermuk, Mısır Fethi
ve Cemel'e de katılmıştır.

Savaşları/Görevleri

Vefat Tarihi

Miladi, Aralık 656
Hicri, Cemaziyelâhir 36

Vefat Yeri

Sibâ vadisi, Basra/Irak

Vefat Yaşı

Miladi, 62; Hicri, 64

Vefat Sebebi

Şehadet

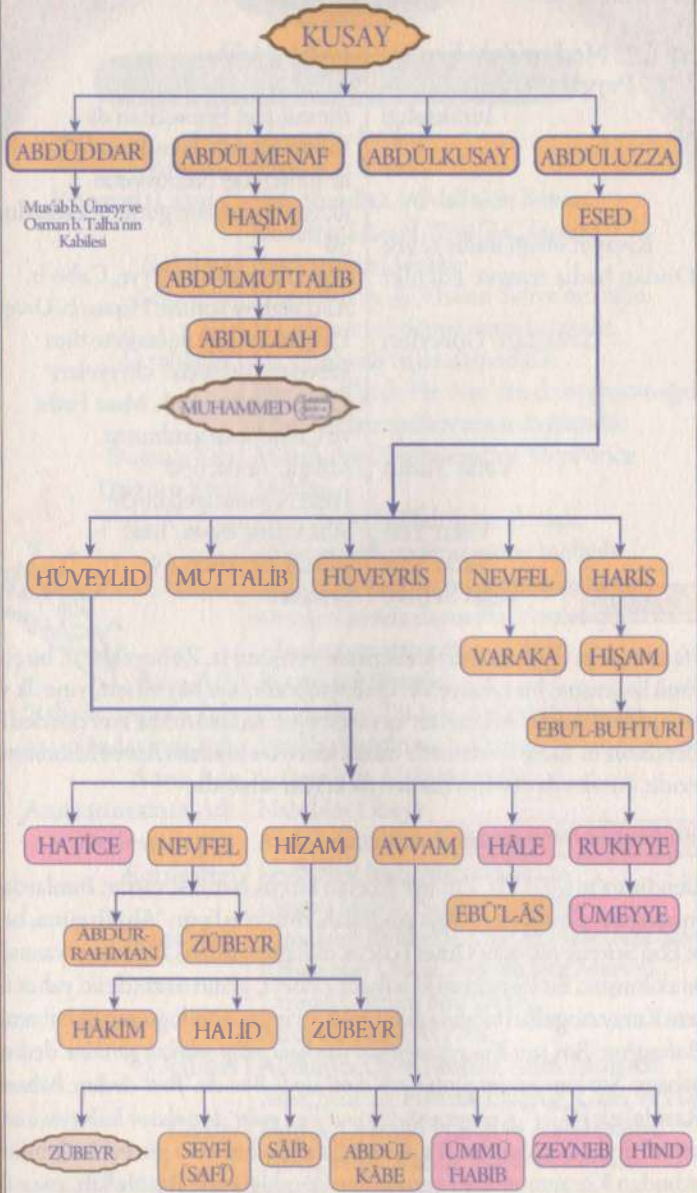
Özellikleri

Efendimiz'in (ﷺ) mübarek ellerinde yetişen Hz. Zübeyr (رضي الله عنه), birçok yönü ile istisnai bir şahsiyettir. O ilklerdendir; her hayırlı işte, yine ilk ve öncüdür. İlimde, hikmette, cesarete ve fedakârlıkta zirvelerdedir. Efendimiz'in lisanı ile cennetle müjdelenen on kişiden (Aşere-i Müşebbere) biridir. Risalet davası için çekilen ilk kılıcın sahibidir.

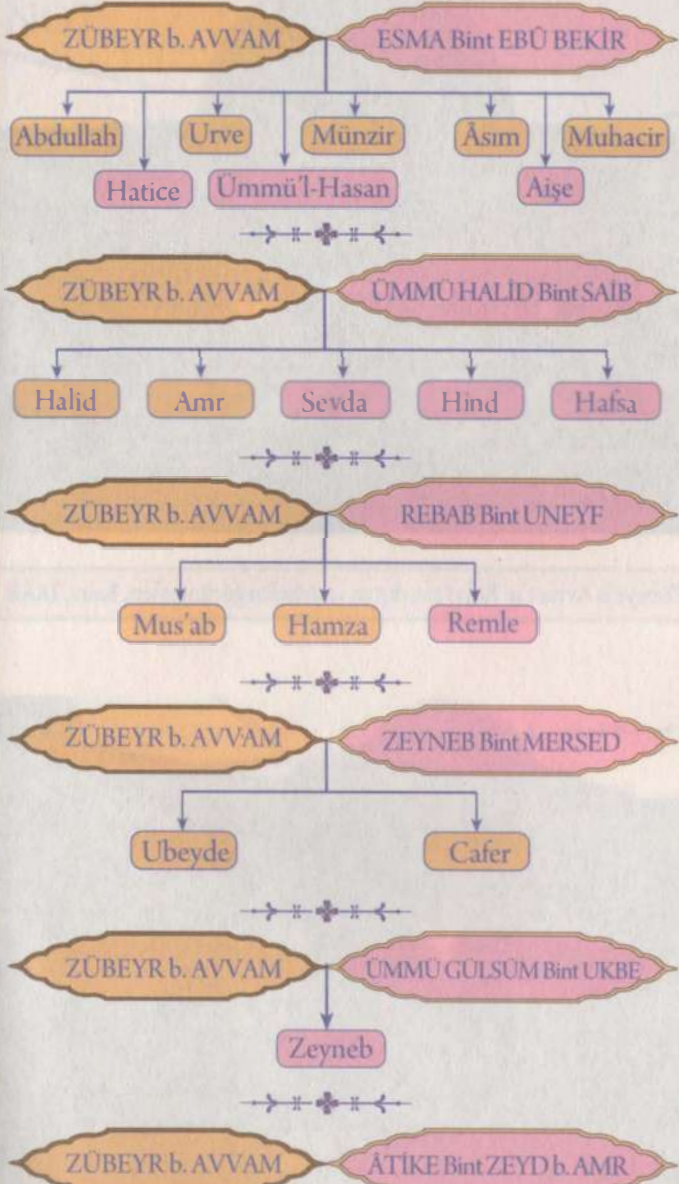
Hakkında Söylenenler

Efendimiz'in (ﷺ) Hz. Zübeyr ile olan birçok hatırası vardır. Bunlardan en meşhur olanı şudur: Oğlu Abdullah, rivayet ediyor: "Ahzâb günü, ben ve Ebû Seleme'nin oğlu Ömer (çocuk olduğumuzdan) kadınların yanında bırakılmıştık. Bir de baktım ki babam Zübeyr, atının üstünde iki yahut üç kere Kurayzaoğulları tarafına gidip geldi. Evimize döndüğümüzde babama: 'Babacığım! Ben, seni Kurayzaoğulları yurduna gidip gelirken gördüm' dedim. Babam: 'Sen beni öyle mi gördün evlâdım?' dedi. Ben de: 'Evet' dedim. Babam: 'Rasûlullah (ﷺ): "Kurayzaoğulları'na kim gider de onların haberini bana getirir" dedi. Ben de: 'Ben Ya Rasûlullah!' dedim ve o görevi üstlendim, ardından Kurayzaoğulları yurdundan döndüğümde Rasûlullah, anası ile babasını bir arada zikrederek: "Anam babam sana feda olsun" dedi." (Kaynaklar için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin; Hz. Peygamber'in Albümü, s. 322-323)

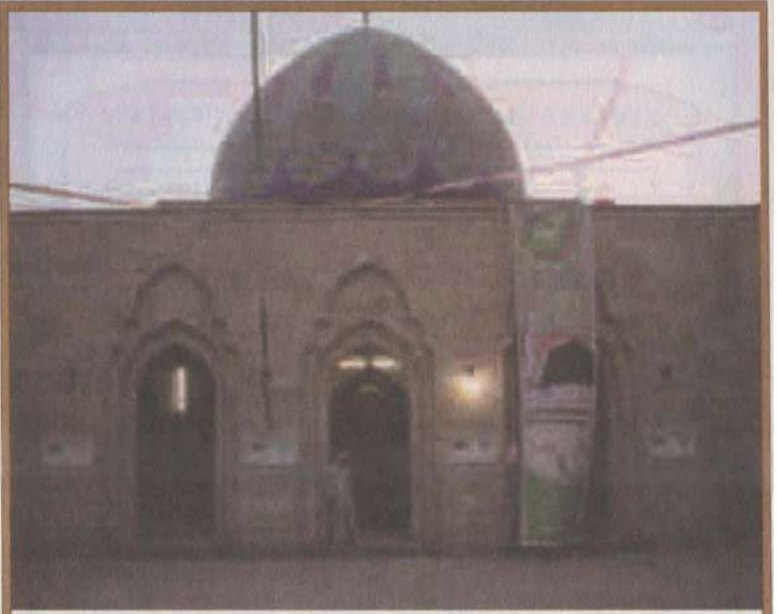
ZUBEYR B. AVVAM'IN SOY KÜTÜĞÜ

ZÜBEYR b. AVVAM'IN AİLESİ

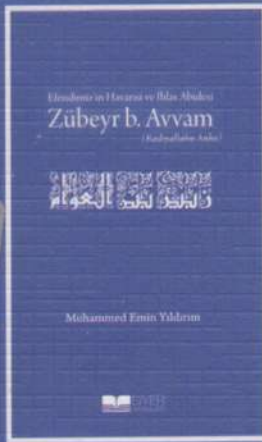

Zübeyr b. Avvam'ın Kabri'nin dıştan ve avludan görünüşleri, Basra/IRAK

- O, Efendimiz'in lisanı ile "*havarim*" diye ilan edilendir.
- O, bir *ihlas* ve *aşk* abidesidir.
- O, Risalet davasının beklentisiz yiğidir.
- O, varını yoğunu inandığı değerler uğruna feda edendir.
- O, Safiyye gibi bir annenin evladı, Hamza gibi bir dayının ve Hatice gibi bir halanın yeğeni, Ebû Bekir gibi bir kayınbabanın damadı ve Efendimiz (*sas*) gibi bir peygamberin de bacanağıdır.
- O, ilklere ve öncülere olan Zübeyr b. Avvam'dır.

ÜRÜN KODU: 1015

₺ 7.50

